

Zesde Nationale SDG Rapportage

Nederland Ontwikkelt Duurzaam

18 mei 2022

Inhoudsopgave

DEEL A: GEZAMENLIJKE INLEIDING	3
1. Zes jaar SDG-uitvoering in Nederland	3
2. Nederland internationaal vergeleken	5
3. Trends en nieuwe initiatieven	8
4. Uitdagingen en kansen voor de toekomst	10
DEEL B: RIJKSOVERHEID	13
1. Systeemopgaven voor Nederland	13
2. Caribisch Nederland en de SDG's	24
3. SDG-relevant nieuw beleid	25
DEEL C: DECENTRALE OVERHEDEN	30
1. Gelijkwaardige, inclusieve samenleving	30
2. Gezonde leefomgeving en natuur	30
3. Klimaat, energie en circulaire economie	32
DEEL D: BEDRIJFSLEVEN EN FINANCIËLE INSTELLINGEN	34
1. Cruciale rol voor het bedrijfsleven bij versnelling	34
2. Hoe werkt het bedrijfsleven aan de SDG's?	34
3. Positieve trends en inspirerende voorbeelden	36
DEEL E: MAATSCHAPPELIJK MIDDENVELD	38
1. De belangrijkste ontwikkelingen van de afgelopen vijf jaar	38
2. Het maatschappelijk middenveld en de SDG's	38
3. De rol van het maatschappelijk middenveld in de bredere SDG-aanpak	39
4. Richting 2030 en afsluitende aanbevelingen	40
DEEL F: KENNISINSTELLINGEN	41
1. Middelbaar beroepsonderwijs	41
2. Hoger beroepsonderwijs en praktijkgericht onderzoek	41
3. Wetenschappelijk onderwijs en onderzoek	42
4. Conclusie en vooruitblik	43
DEEL G: JONGEREN	44
1. De mentale gezondheid van jongeren onder druk	44
2. Kansen(on)gelijkheid, kwaliteitsonderwijs en een leven lang ontwikkelen	45
3. Bestaans(on)zekerheid	46
4. Inspraak en conclusie	46
DEEL H: MENSENRECHTEN	48
1. Mensenrechten zijn essentieel voor het behalen van de SDG's	48
2. SDG 16 en intimidatie van mensen die zich uiten in de media	48
3. Toename van intimidatie en agressie	49
4. Gevolgen voor toegang tot informatie en de impact van desinformatie	49
5. Conclusie	50

DEEL A: GEZAMENLIJKE INLEIDING

Gezamenlijk opgesteld door de Rijksoverheid, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), mede namens het Interprovinciaal Overleg (IPO) en de Unie van Waterschappen (UvW) voor de decentrale overheden, VNO-NCW, Global Compact Netwerk Nederland en MVO Nederland voor het bedrijfsleven en de financiële instellingen, Partos voor het maatschappelijk middenveld, NWO-WOTRO voor de kennisinstellingen en de Nationale Jeugdraad (NJR) voor de jongerenorganisaties.

1. Zes jaar SDG-uitvoering in Nederland

Ruim zes jaar zijn de duurzame ontwikkelingsdoelen (SDG's) nu van kracht. Bij de presentatie van dit rapport aan de Tweede Kamer hebben we nog slechts 90 maanden om ervoor te zorgen dat de doelen behaald worden in 2030. Dit jaar is een bijzonder jaar omdat het Koninkrijk der Nederlanden middels een *Voluntary National Review* (VNR) aan de Verenigde Naties (VN) rapporteert over de SDG-voortgang in de afgelopen vijf jaar. Deze zesde nationale SDG-rapportage 'Nederland Ontwikkelt Duurzaam' vormt daarmee een goed moment om ook iets verder terug te blikken dan alleen het afgelopen jaar. In de verschillende hoofdstukken kijken de penvoerders dan ook niet alleen terug op successen en uitdagingen van 2021, maar ook op waar de verschillende sectoren nu staan.

De uitdagingen zijn groot, maar de kracht van de SDG-agenda bewijst zich steeds opnieuw. Het tweede jaar van de coronacrisis vroeg veel veerkracht van mensen, in Nederland en wereldwijd. Kwetsbare mensen in ontwikkelingslanden zijn het hardst getroffen en daarmee is ook het behalen van de SDG's verder uit zicht geraakt. In Nederland heeft de inzet van nood- en steunpakketten geholpen om de negatieve impact van de pandemie zoveel mogelijk in te perken. De bewustwording van milieu-, klimaat- en biodiversiteitsproblemen werd vergroot, wat zich uitte in toenemende aandacht. Tegelijkertijd nam ook de bewustwording van ongelijke kansen en kwetsbaarheid van mensen toe. De SDG's bieden een kader om al deze thema's in samenhang aan te pakken, en een veerkrachtige, toekomstbestendige maatschappij te bouwen waarin iedereen kan meedoen.

Sinds 2015 heeft een groeiende groep burgers, bedrijven, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties zich in Nederland ingezet om de doelen naar actie te vertalen. Die betrokkenheid in de samenleving uitte zich in 2021 in de oproep tot een Duurzaam Regeerakkoord op basis van de SDG's door SDG Nederland en partners. Deze werd door meer dan 2100 organisaties in Nederland getekend en op

9 juli aangeboden aan de fractievoorzitters en politici van de meeste politieke partijen.

Aanbieding manifest voor een Duurzaam Regeerakkoord door SDG Nederland en partners. Foto: Roos Trommelen.

Het coalitieakkoord 'Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst' beoogt de omslag naar een duurzame economie en een samenleving met gelijke kansen en zorg voor elkaar. Dit zijn ook de centrale uitgangspunten van de SDG-agenda. De ambitieuze inzet in het Klimaatplan (2021-2030) en op het gebied van duurzaamheid en klimaat in het coalitieakkoord, evenals de middelen die hiervoor vrijkomen, geven een goede basis om de SDG's in Nederland te realiseren. Met de tevens in het coalitieakkoord aangekondigde 'Generatietoets' krijgt de stem van jongeren en toekomstige generaties een vaste plek aan tafel. Versnelling is mogelijk door de stevige basis die in de samenleving en het bedrijfsleven is gelegd.

1.1 Rapporteren aan de VN

In 2021 heeft het kabinet de nationale inzet op de SDG's geëvalueerd.¹ Belangrijke conclusie is dat Nederland op veel gebieden vooruitgang boekt, maar dat het tempo onvoldoende is om alle SDG's in 2030 te behalen. De belangrijkste aanbeveling is om de SDG's naar concrete, nationale doelen te vertalen - bij voorkeur met een nationale SDG-strategie - en de samenhang tussen doelen te versterken. In de Vijfde Nationale SDG Rapportage werd uitgebreid bij deze evaluatie stilgestaan.

In juli 2022 zal het Koninkrijk de tweede vrijwillige rapportage aan de VN presenteren, de VNR. Dit is een

¹ Kamerbrief met kabinetsreactie op rapporten ten behoeve van evaluatie en bijstelling van vijf jaar nationale SDG-uitvoering in Nederland (15 feb. 2021).

gezamenlijke rapportage over de SDG-voortgang van de vier landen van het Koninkrijk: Aruba, Curaçao, Sint Maarten en Nederland. Elk land schrijft daarin een eigen nationaal hoofdstuk waarin de stand van zaken, successen, uitdagingen en kansen worden benoemd. Voor het opstellen van het Nederlandse deel zijn zes SDG-dialogen gehouden met deelnemers uit overheden, maatschappelijke organisaties (incl. jongeren), wetenschappers en het bedrijfsleven. Daarin werd de Nederlandse uitvoering van de SDG's bekeken door de bril van zes systeemopgaven. De uitkomsten vormen samen met de cijfers van het CBS, de evaluatie van vijf jaar SDG-uitvoering in Nederland en de beleidsinventarisatie uit 2021 de basis voor het Nederlandse hoofdstuk van de VNR. Zie deel B voor meer detail. Ook de situatie in Caribisch Nederland wordt in deel B behandeld.

Ook op lokaal niveau wordt aan de VN gerapporteerd. De Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) werkt aan een *Voluntary Subnational Review* waarin de SDG-uitvoering op decentraal niveau in Nederland tegen het licht gehouden wordt. Deze rapportage reflecteert de grote belangstelling op lokaal niveau voor het werken aan de SDG's. De gemeente Amsterdam maakt dit jaar een lokale vrijwillige SDG-rapportage (*Voluntary Local Review*), die zij ook met de VN zullen delen.

1.2 Verbinding

In deze rapportage kijken we terug op waar we na zes jaar staan. Ook willen we inspireren met de vele goede voorbeelden uit alle geledingen van de samenleving. De SDG-beweging is groot, groeiend en zit vol energie en innovatie. De kracht van de beweging zit in het samenbrengen van verschillende organisaties en mensen, vanuit diverse sectoren en thema's. Een voorbeeld zijn de SDG-Allianties. Elke Alliantie brengt organisaties bij elkaar die voor één SDG in actie komen. Samen zorgen de Allianties voor de verbinding. Doelen hangen immers samen en kunnen alleen effectief bereikt worden als de handen over verschillende thema's heen ineens geslagen worden. Zo werken de Allianties rondom de sociale doelen (SDG's 1, 3, 4, 5, 8, 10 en 16) aan een gezamenlijke agenda op inclusie en gelijke kansen. Ook breder in de samenleving wordt steeds meer de verbinding gezocht tussen doelen. Zo heeft een coalitie van milieuorganisaties, maatschappelijke organisaties en de vakbond FNV een [Eerlijke Klimaatagenda](#) opgesteld waarin klimaatactie, goede banen, natuurherstel, woningen en gezondheid samenkomen. Ook heeft FNV een [oproep](#) gedaan voor de vergroening van de economie, met de SDG's als inspiratie. Verschillende bewegingen die pleiten voor transitie naar een duurzame economie hebben samen de [Duurzame Doorbraak](#) gevormd. De roep om door te pakken wordt daarmee steeds luider.

1.3 Lokale inspiratie

Veel mooie voorbeelden van een integrale aanpak zien we op lokaal en regionaal niveau, omdat de uitdagingen vaak samenkomen in de fysieke ruimte (SDG 11). Gebiedsgerichte projecten brengen bijvoorbeeld de klimaat- en natuur-opgaven samen met sociale doelen zoals woningbouw en een gezonde omgeving. De gemeente Súdwest Fryslân maakte bijvoorbeeld een SDG-kompas om de Omgevingsvisie uit te voeren en was daarmee één van de winnaars van de verkiezing van Global Goals Gemeente van het jaar. De provincie Zeeland ontwierp een SDG-handreiking voor maatschappelijk verantwoord inkopen en Drenthe riep zichzelf uit tot eerste 'SDG Provincie'. De 2030 Agenda katalyseert lokale actie, zoals bleek uit de vele activiteiten overal in Nederland op SDG Action Day 25 september.

SDG Action Day 2021 in Leiden

De gemeente Leiden verdient een eervolle vermelding met het kleurrijke 2030 Festival waarin kunst, cultuur en duurzaamheid samenkwamen onder het motto 'de kracht van onderop'. De SDG's geven gemeenten en provincies niet alleen houvast waar complexe opgaven samenkomen, maar ook een platform voor het betrekken van burgers, bedrijven en andere organisaties. Maar liefst 117 steden en dorpen noemen zichzelf inmiddels een [Global Goals Gemeente](#). VNG-Voorzitter Jan van Zanen riep lokale partijen dan ook op om na de lokale verkiezingen in maart 2022 de SDG's te gebruiken als kompas voor de nieuwe college-akkoorden. Als vervolg op de campagne voor een Duurzaam Regeerakkoord zette de SDG-gemeenschap rondom de gemeenteraadsverkiezingen de campagne [#DuurzaamCollegeAkkoord](#) op. Op EU-niveau dragen diverse Nederlandse steden bij aan het realiseren van de SDG's via actieve deelname aan de thematische partnerschappen van de *Urban Agenda for the EU*.

In 2021 publiceerde de Europese Commissie hierover een uitgebreid rapport waarin te lezen is hoe 132 acties van deze partnerschappen bijdragen aan de implementatie van de *New Urban Agenda* (SDG 11).

1.4 De Decade of Action en Our Common Future

De Decade of Action and Delivery die door VN Secretaris-Generaal Guterres in 2020 is uitgeroepen kwam nog onvoldoende op gang, o.a. vanwege COVID-19. De VN constateerde een verdere achteruitgang ten opzichte van de doelen.² Tijdens de Algemene Vergadering van de VN in september 2021 sprak Guterres zijn zorgen uit over stagnerende mondiale voortgang op de SDG's. Maar, zo zei hij: *"We are not hopeless. Or helpless. We have a path to recovery if we choose to take it"*. Eerder die maand lanceerde Guterres *Our Common Agenda*: zijn plan om de wereld samen te brengen rondom onze gezamenlijke uitdagingen.³ Vertrouwen in elkaar en solidariteit vormen de basis daarvoor. De SGVN stelt een nieuw sociaal contract voor tussen overheden en burgers wereldwijd.

Het toegankelijk maken van vaccins voor iedereen is een cruciale eerste stap, aldus Guterres. Nederland draagt op internationaal niveau daaraan bij via het COVAX-initiatief en de andere partners van de Access to COVID-19 Tools Accelerator (ACT-A) van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO). De beschikbaarheid van vaccins is inmiddels niet meer het belangrijkste knelpunt. Daarom investeert Nederland ook zwaar in *country readiness*, het gereed maken van landen om vaccins na ontvangst effectief te kunnen zetten, en het versterken van gezondheidssystemen. De ambitie uit het coalitieakkoord om tot een *Global Health Strategy* te komen is ook een voorbeeld van een concrete actie om de mondiale aanpak te versterken. Guterres riep ook op om te investeren in duurzaam herstel dat mensen op de eerste plaats stelt, een einde aan de 'war on the planet', en het tegengaan van ongelijkheid, in het bijzonder van vrouwen en meisjes. In september 2023 wil hij een *Summit of the Future* organiseren om de VN te helpen versterken om hieraan te kunnen werken. Guterres stelt dat naast bestaande zorgen vanwege de COVID-pandemie ook toenemende geopolitieke spanningen vooruitgang kunnen tegenwerken. Het belang van SDG 16 – goed bestuur, mensenrechten en het tegengaan van geweld – staat wereldwijd opnieuw op het netvlies door de oorlog in Oekraïne.

² [VN-rapport](#) The Sustainable Development Goals Report (juli 2021)

³ [Rapport](#) van de Secretaris-Generaal van de VN 'Our Common Agenda' (sept. 2021)

2. Nederland internationaal vergeleken

De Nederlandse prestatie in het bereiken van de SDG's wordt jaarlijks in verschillende voortgangsrapporten gemeten. Het CBS publiceert op Verantwoordingsdag de Monitor Brede Welvaart & SDG's, waarvan hieronder een korte samenvatting te lezen is.⁴ Internationaal toonaangevend zijn het *Sustainable Development Report* van SDSN/Bertelsmann en de Europese versie daarvan door SDSN/IEEP. Ook zijn de afgelopen jaren enkele schaduwrapporten verschenen. In maart 2021 publiceerde de NGO-coalitie 'SDG Spotlight Nederland' een schaduwrapport waarin de Nederlandse inzet ten aanzien van SDG 10 en SDG 15 kritisch tegen het licht gehouden werd.⁵ Transparency International NL maakte in 2020 een schaduwrapport over SDG 16.⁶ Sinds 2020 publiceert het CBS ook de Regionale Monitor Brede Welvaart.⁷ Hierin wordt de brede welvaart van gemeentes, provincies en gebieden in kaart gebracht. Aan de hand van 42 indicatoren geeft deze monitor een breed beeld van de staat en ontwikkeling van brede welvaart in de regio in Nederland. Per 2022 wordt ook voor Caribisch Nederland een Monitor Brede Welvaart gemaakt.⁸ Vanwege de kleine schaal van de eilanden en geringe uitvoeringscapaciteit is van een beperkter aantal indicatoren data beschikbaar. Er zullen daarom rond de 72 indicatoren op 16 beleidsthema's gemonitord worden.

Hieronder worden de meest recente SDG-rapportages over Nederland samengevat. Deze rapporten maken het mogelijk om de prestaties van landen met elkaar te vergelijken. Vooralsnog ligt geen enkel land op koers om de SDG's in 2030 volledig te behalen. De verschillen in scores tussen de CBS-rapportage en de SDSN-rapporten komen voort uit een verschil in gebruikte indicatoren: SDSN gebruikt alleen de wereldwijd afgesproken indicatoren, terwijl het CBS deze waar relevant aanpast aan de Nederlandse context. Een ander belangrijk verschil is dat het CBS monitort of de trend zich richting het doel beweegt, niet zozeer of Nederland dat doel in 2030 zal bereiken. De scores van de SDSN-rapporten beogen dat wel te doen. De CBS-Monitor geeft meer detail en daarmee inzicht in de variaties op verschillende

⁴ Monitor Brede Welvaart & SDG's 2022 van het CBS, verschijnt op 18 mei 2022

⁵ [Rapport](#) van SDG Spotlight Nederland 'De Vrijblijvendheid Voorbij' (maart 2021)

⁶ [Rapport](#) van Transparency International Nederland 'Corruption and the SDG's' (29 juni 2020)

⁷ [Website](#) met de Regionale Monitor Brede Welvaart van het CBS (6 dec. 2021)

⁸ [Kamerbrief](#) over CBS Monitor Brede Welvaart voor Caribisch Nederland (31 jan. 2022)

indicatoren die onder de samenvattende score per SDG verborgen zitten.

2.1 CBS: Monitor Brede Welvaart & SDG's 2022

Jaarlijks meet het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) de SDG-voortgang via de Monitor Brede Welvaart & SDG's. Het CBS combineert de internationaal afgesproken SDG-indicatoren met de internationale brede welvaarts-indicatoren, en heeft deze gecombineerde set op een aantal punten aangepast aan de Nederlandse context. Het CBS brengt per indicator de trend in beeld: beweegt deze richting het doel, ervan af of is de trend stabiel. Per SDG wordt de meting op een aantal indicatoren gecombineerd tot een overkoepelend beeld: positief (groen) als er meer indicatoren richting het doel bewegen dan ervandaan, negatief (rood) als er meer indicatoren de verkeerde kant op wijzen. Het CBS laat ook de relatieve score van Nederland in Europese vergelijking zien.

De Monitor 2022 laat op een aantal punten verslechtering zien die gerelateerd zou kunnen worden aan de coronapandemie. Zo daalt de tevredenheid met het leven 1,2% ten opzichte van 2020. Ook zien we een vermindering van sociale contacten en gemiddelde mentale gezondheid (elementen van respectievelijk SDG 10 en SDG 3). Naast de impact van de pandemie toont de Monitor dit jaar ook weer verschillen tussen de brede welvaart in het Hier & Nu, Later en Elders. De brede welvaart in het Hier & Nu lijkt over de hele breedte een iets positiever beeld te tonen dan vorig jaar. Echter niet alle groepen delen echter op gelijke wijze in die welvaart, wat van belang is vanuit de *Leaving No One Behind* gedachte van de SDG's. Groepen die minder dan gemiddeld profiteren van brede welvaart zijn vooral mensen met een niet-westerse migratieachtergrond en laag-opgeleiden. Ten opzicht van 2019 is de verdeling van de brede welvaart in grote lijnen niet veranderd. Wel zijn jongere leeftijdsgroepen, de 75-plussers en hoogopgeleiden er relatief iets op achteruitgegaan. Verder zijn bij de dimensie Later opnieuw relatief veel rode indicatoren te zien, wat een verslechtering impliceert. Terwijl voor het Hier & Nu slechts 7% van de indicatoren op rood staat, is dat voor ruim een derde van de indicatoren voor Later het geval. Dit geldt met name, net als vorig jaar, voor de natuurlijk kapitaal indicatoren. Op de dimensie Elders is een gemengd beeld te zien. Nederland draagt positief bij door hulp (5^e plek op EU-ranglijst) en handel met ontwikkelingslanden, maar legt door de invoer van goederen en bepaalde energiedragers ook druk op het natuurlijk kapitaal van andere landen.

Thema's zoals verduurzaming en grondstoffen hebben bij uitstek impact op de dimensies Later en Elders. De Monitor laat op dit gebied een wisselend beeld zien over het afgelopen jaar. Op het gebied van energie (SDG 7) zien we

aan de ene kant dat het opgesteld vermogen hernieuwbare elektriciteit verder is toegenomen (inmiddels positie 11 in EU, was 18 in 2019). Maar ook dat aan de andere kant, de CO₂-uitstoot, na de daling in 2020, weer is gestegen met 2.1% (SDG 13). Verduurzaming van de landbouw zet door (SDG 2), maar biodiversiteit op land en onder water blijft onder druk staan (SDG's 14 en 15). Ondanks goede prestaties op waterbeheer staan waterbronnen onder druk door toenemende vervuiling en onttrekking van grondwater (SDG 6).

Ten aanzien van de brede welvaart Elders meet het CBS indicatoren over de stromen van inkomens (SDG 17) en het gebruik dat Nederland maakt van grondstoffen en het natuurlijk kapitaal van andere landen. Dit raakt aan verduurzaming van consumptie- en productiepatronen (SDG 12). De invoer van goederen is weer terug op het pre-corona niveau van 2019, maar Nederland legt daarmee ook een relatief groot beslag op het mondiale natuurlijk kapitaal. Positief is dat de invoer van fossiele energiedragers uit Minst Ontwikkelde Landen is gedaald, net als de invoer van niet-metaal mineralen. Wel blijft de invoer van biograndstoffen (voorheen biomassa) stijgen en is de afhankelijkheid van energie-invoer verder toegenomen. De totale Nederlandse grondstoffenvoetafdruk daalde in 2020 licht, maar over de lange termijn is hier geen dalende of stijgende trend te zien.

Belangrijk voor de dimensies Hier & Nu en Later is ook de mate waarin Nederlanders mee kunnen komen en hoe goed externe schokken worden opgevangen. Dit raakt aan de thema's armoede, gender- en kansengelijkheid (SDG's 1, 5 en 10). De Monitor toont op het gebied van schokbestendigheid een redelijk positief beeld voor 2021. Het percentage huishoudens met een laag inkomen en weinig vermogen neemt af, net als het percentage armoederisico onder zzp'ers en het aantal mensen met ernstige langdurige beperkingen door gezondheidsproblemen. Verder blijft, ondanks de pandemie, het percentage mensen met zorgen over de financiële toekomst dalen in 2021. Ook het aantal daklozen daalt voor het eerst sinds een aantal jaar. Qua gendergelijkheid (SDG 5) zijn er positieve ontwikkelingen, onder andere door afnemende beloningsverschillen, stijgende arbeidsparticipatie en economische zelfstandigheid van vrouwen. De kloof tussen vrouwen en mannen op de arbeidsmarkt bestaat echter nog steeds; de snelheid waarmee deze afneemt geeft uitdagingen voor het bereiken van volledige gendergelijkheid op de arbeidsmarkt in 2030. Verder is de voorheen stijgende trend rond het aandeel vrouwen in managementposities niet meer waarneembaar en blijft Nederland op dit punt achter bij de rest van de EU (25ste van de 27).

De materiële welvaart ontwikkelde zich vorig jaar in algemene zin gunstig en de werkloosheid bleef historisch laag (SDG 8). Ten aanzien van wonen (SDG 11) was het beeld gemengd: mensen zijn tevreden met hun woning en ervaren woonlasten, maar de toegang tot adequate, veilige en betaalbare huisvesting staat onder druk door de krappe huizenmarkt. Ook ten aanzien van samenleving en vertrouwen (SDG 16) was het beeld gemengd. Hoewel sociale contacten afnamen, steeg het vertrouwen in de medemens. Het vertrouwen in instituties en de rechtsstaat daalde licht, maar is nog steeds relatief hoog in Europees vergelijkend perspectief.

Samenvattend heeft Nederland een stevige uitgangspositie om de SDG's te behalen, maar ligt het tempo nog te laag om de doelen in 2030 volledig te bereiken. Daarbij wijzen de cijfers erop dat welvaart in het Hier & Nu in een aantal gevallen ten koste gaat van Later en Elders.

2.2 SDSN: Sustainable Development Report 2021

Sustainable Development Solutions Network (SDSN) en de *Bertelsmann Stiftung* publiceren jaarlijks het Sustainable Development Report⁹ (voorheen de SDG Index & Dashboard). Het rapport vergelijkt de voortgang van landen in het behalen van de SDG's. Op basis van hun gemiddelde score per SDG krijgen landen een totaalscore tussen de 0 en de 100. 100 betekent dat een land op schema is om de SDG's in 2030 te behalen. Volgens het 2021 rapport heeft Nederland een gemiddeld indexcijfer van 81.6. Dit is een absolute stijging ten opzichte van 2020 toen Nederland een gemiddeld indexcijfer van 80.4 scoorde. Relatief gezien is Nederland in 2021 echter gedaald van plaats 9 naar plaats 11 van de 166 landen op de wereldranglijst. De lijst wordt traditioneel aangevoerd door Scandinavische landen, met als nieuwe koploper Finland (gevolgd door Zweden en Denemarken).

Evenals het voorgaande jaar laat het rapport zien dat Nederland in 2021 een score van 100 voor SDG 1 heeft behaald. Dat wil zeggen dat Nederland met huidig beleid erin zal slagen dat er in 2030 geen burgers in extreme armoede leven. Ook heeft Nederland een hoog indexcijfer voor SDG's 3, 4, 9, 10 en 11. Voor SDG 15 is ondanks aanzienlijke uitdagingen een aantal positieve trends zichtbaar, zoals een stijging in het gemiddelde percentage beschermde zoetwatergebieden en landelijke gebieden die belangrijk zijn voor de wereldwijde bescherming van biodiversiteit. Een grote uitdaging voor Nederland is volgens dit rapport SDG 2 (landbouw en voedsel), onder andere door het toenemend aantal mensen met overgewicht en de hoge consumptie van dierlijke eiwitten die in

deze index als indicatoren worden meegenomen. Aanzienlijke uitdagingen zijn er volgens het rapport ook ten aanzien van SDG 12 (productie en consumptie), SDG 13 (CO₂-uitstoot), SDG 14 (door vervuiling van de zee en overbevissing), en SDG 17 (door een lage score op financiële openheid en belastingparadijzen). Dit laatste betreft vooral subdoel 17.14 over beleidscoherentie, dat landen vraagt om hun negatieve voetafdruk elders in de wereld te verkleinen. Het rapport bevat ook een ranglijst van landen op basis van (negatieve) afwenteleffecten op andere landen, de zogenaamde 'spillover' index. Op deze lijst scoort Nederland slecht, met een 159^e plek van de 166 landen.

2.3 SDSN en IEEP: Europe Sustainable Development Report 2020

Naast de wereldwijde ranglijst publiceert SDSN samen met het *Institute for European Environmental Policy (IEEP)* een Europese SDG Index¹⁰. De dataset voor het Europese rapport is completer in vergelijking met de data die beschikbaar is voor het wereldwijde rapport van SDSN. Ook verschilt de indicatorenset, waardoor de positie van Nederland in dit rapport verschilt met de positie in het wereldwijde rapport. In het Europese rapport bekleedt Nederland de 13^e positie van 34 Europese landen met een indexcijfer van 72.1 (een lichte stijging t.o.v. plaats 14 met 71.7 in 2020). Startpunt voor Nederland in 2015 was 71.3, waardoor gesteld kan worden dat Nederland niet 'on track' is om de doelen in 2030 te hebben behaald. Dit geldt overigens voor alle landen: koploper Finland is van 79.3 in 2015 nu op 80.7 uitgekomen. Volgens het rapport ligt Nederland op koers om twee SDG's in 2030 te behalen: SDG 1 (geen armoede) en SDG 9 (industrie, innovatie & infrastructuur). In het wereldwijde rapport scoorde Nederland lager op SDG 9 omdat er deels andere indicatoren zijn gebruikt, waaronder de indicator van het aantal vrouwen in de wetenschap en techniek, waar Nederland relatief laag op scoort. Verder boekt Nederland vooruitgang op het gebied van SDG 8 (economie en werk), SDG 10 (ongelijkheid) en SDG 11 (duurzame steden en gemeenschappen).

Volgens het rapport liggen de grootste uitdagingen in het behalen van de 'planeet doelen' (SDG's 13, 14 en 15). Nederland staat onderaan (31^e) in de *Europese Spillover Index*. Dit is berekend op basis van negatieve effecten langs drie dimensies: sociale en milieueffecten van handel; economie en financiële stromen; en veiligheid. Gebruikte indicatoren zijn o.a. watergebruik en CO₂-emissies ten behoeve van de Nederlandse import, status als belastinghaven en wapen-exportcijfers. Tot slot staat Nederland in de nieuw toegevoegde *Leave No One Behind Index* hoog; op de 6^e plaats

⁹ [Sustainable Development Report](#): The Decade of Action for the Sustainable Development Goals (juni 2021)

¹⁰ [Europe Sustainable Development Report](#) Transforming the European Union to achieve the Sustainable Development Goals (december 2021)

direct na de Scandinavische koplopers. Deze index meet (het tegengaan van) ongelijkheid op basis van vier dimensies, te weten armoede, toegang tot publieke diensten, gendergelijkheid en inkomensverdeling.

2.4. SDG-relevante aanbevelingen van VN-mensenrechtenmechanismen

SDG's en mensenrechten zijn nauw met elkaar verbonden. Volgens de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten draagt 90% van alle SDG-subdoelen bij aan het beschermen en bereiken van mensenrechten. Veel SDG's gaan immers om het verzekeren van gelijke kansen en gelijke toegang tot zaken waar mensen recht op hebben. In hun rapportage over de mensenrechtensituatie in verschillende landen betrekken VN-rapporteurs en VN-comité's dan ook steeds vaker de SDG's. Zo riep het VN-kinderrechtencomité Nederland afgelopen voorjaar op om de bescherming van kinderrechten te versterken, o.a. op het gebied van mentale gezondheid, digitalisering, klimaatverandering en gelijke kansen. Ook vroeg het comité om kinderen steeds op betekenisvolle wijze te betrekken bij beleid en programma's gericht op het behalen van de SDGs voor zover deze kinderen betreffen¹¹. Het VN-Comité inzake de uitbanning van alle vormen van Rassendiscriminatie (CERD) benadrukte in 2021 het belang van gelijkwaardige economische steun aan alle landen binnen het Koninkrijk gedurende de COVID-19 crisis. Deze aanbeveling ziet op inclusief en duurzaam herstel. Ook adviseerde het Comité om een onderzoek in te stellen naar de negatieve gevolgen van klimaatverandering op het Caribisch deel van het Koninkrijk¹².

2.5 Samenvattend beeld

Ondanks de verschillen in de scores op afzonderlijke SDG's komen de rapporten overeen als het gaat over de grootste uitdagingen voor Nederland. Deze liggen vooral bij de planeetdoelen en het veiligstellen van brede welvaart voor toekomstige generaties. Hiervoor vragen alle rapporten aandacht. Een andere constante is de aanzienlijke negatieve voetafdruk (*spillover*) van Nederland in het buitenland, hoewel er door handel en ontwikkelingssamenwerking ook positieve effecten zijn. Hoge scores komen in alle rapporten terug op het tegengaan van armoede, goede banen en economische groei en onderwijs. Ook staat Nederland er goed voor als het gaat om innovatie en kennis en leefbare steden en gemeenschappen. Net als andere landen is Nederland echter niet op schema om de doelen in 2030 te hebben behaald, met uitzondering van SDG 1 (armoedebestrijding). In deel B wordt uitgebreider ingegaan op de

Nederlandse voortgang op een zestal grote maatschappelijke opgaven, waarin verschillende SDG's samenkomen.

3. Trends en nieuwe initiatieven

Ondanks de uitdagingen bruist het in Nederland van energie om de schouder eronder te zetten richting een duurzame en inclusieve toekomst. De verschillende hoofdstukken in deze rapportage laten dat duidelijk zien. Drie belangrijke trends (1) bewustwording, (2) samenwerking en (3) SDG's als het 'nieuwe normaal' vormen daarbij een katalysator. Daarnaast zagen we in het afgelopen jaar een aantal succesvolle initiatieven.

3.1 Trends

De bewustwording van het belang van de SDG's is in de afgelopen zes jaar sterk gegroeid. Met toenemende aandacht voor klimaatverandering, biodiversiteit, circulaire economie, gelijke kansen en inclusiviteit leggen steeds meer mensen en organisaties de link naar de SDG's. Ook maatschappelijke organisaties zien in hun achterban steeds meer bekendheid met de SDG-doelen. De bewustwording van onze internationale verbondenheid is eveneens gegroeid. Organisaties, burgerinitiatieven en lokale SDG-ambassadeurs halen inspiratie uit de connectie tussen hun eigen inzet en de wereldwijde SDG-agenda. Aandacht voor een integrale aanpak is hoger op de agenda gekomen. De SDG's helpen met het verbinden van doelen en geven houvast bij samenwerking rondom verschillende opgaven.

Dit houdt verband met de tweede trend: toenemende samenwerking tussen organisaties die willen bijdragen aan een toekomstbestendige samenleving. Het meest in het oog springend is de groei van SDG-Nederland als platformorganisatie: het afgelopen jaar steeg het aantal lidorganisaties naar ruim 1200, en iedere maand komen daar nieuwe leden bij. Ook de SDG-Allianties breidden hun netwerk uit en versterkten hun samenwerking over verschillende SDG's heen ineen. Rondom elke SDG is een netwerk van betrokken organisaties opgezet met een Alliantie Coördinator als trekker. Als nieuwe Alliantie Coördinatoren werden verwelkomd het Netherlands Food Partnership en de Transitiecoalitie Voedsel (SDG 2), de Dutch Green Building Council (SDG 11), St. De Rijke Noordzee (SDG 14) en St. Nulpuntnul (SDG 16). De Duurzame Doorbraak is een ander voorbeeld van samenwerking tussen organisaties die vanuit verschillende invalshoeken dezelfde maatschappelijke veranderingen willen bereiken. Hetzelfde geldt voor het Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO) dossier: meer dan 120 bedrijven, maatschappelijke organisaties en vakbonden, religieuze organisaties en academici verenigen zich in het [IDVO](#) om samen op te trekken voor meer transparante en

¹¹ CRC/C/NLD/CO/5-6

¹² CERD/C/NLD/CO/22-24

duurzame handelsketens (wat o.a. bijdraagt aan SDG's 8, 12 en 17). Ook op het gebied van klimaat zien we dit soort samenwerkingen, zoals de [Klimaatalliantie](#) en de Klimaatcrisiscoalitie, waarbij de Jonge Klimaatbeweging als Alliantiecoördinator voor SDG 13 de link met de SDG-beweging vormt. Klimaat is een dossier waar steeds meer organisaties mee bezig zijn; binnen het gehele maatschappelijk middenveld komt er steeds meer bewustzijn voor dit onderwerp. Tot slot zien we ook op het gebied van kansengelijkheid dergelijke samenwerkingen. Binnen de Gelijke Kansen Alliantie werkt het ministerie van OCW lokaal samen met gemeenten, scholen en maatschappelijke partners om gelijke kansen te bevorderen (SDG's 10 en 4).

Een derde trend is dat duurzaamheid in toenemende mate het nieuwe normaal begint te worden. Daarbij gebruiken steeds meer organisaties de SDG's als kompas voor hun maatschappelijke waardencreatie en duurzaamheidsdoelstellingen. De SDG's bieden een heldere, internationaal afgesproken standaard. Daarmee kunnen organisaties hun impact niet alleen in kaart brengen, maar ook vertalen naar concrete, samenhangende doelen. Bovendien helpt de gedeelde taal in de communicatie en het vinden van partners. Voor veel bedrijven vormen de SDG's daarmee een inspiratie voor het versterken van (internationaal) maatschappelijk verantwoord ondernemen. De SDG's geven ook een handvat voor maatschappelijk verantwoord inkopen. De Provincie Zeeland laat dit zien met hun [SDG MVI-kompas](#).

3.2 Succesvolle initiatieven

Het jaar 2021 stond in het teken van de verkiezingen en de kabinetsformatie. Voor de SDG-beweging betekende dat een veelzijdige campagne om de SDG's een meer centrale plek in nationaal beleid te geven. De beweging bewees zichzelf als katalysator voor samenwerking met de campagne voor een [Duurzaam Regeerakkoord](#) die door meer dan 2100 organisaties werd ondersteund. Hierbij werden politici opgeroepen om het mandaat van de overheid te gebruiken om de nationale SDG uitvoering te versnellen. Voor een deel zijn deze aanbevelingen in het coalitieakkoord gekomen.

Op Verantwoordingsdag 2021 werd tijdens het jaarlijkse 'Route 2030' evenement met Jan-Pieter Smits van het CBS en Kim Putter van het SCP de balans opgemaakt na ruim een jaar coronacrisis. De veerkracht van de Nederlandse economie en samenleving was in de data terug te zien, hoewel de langetermijneffecten van de crisis pas later zichtbaar kunnen worden. Aandacht voor en het versterken van veerkracht van de samenleving en individuen is een belangrijke les waar juist de SDG's een concreet pad voor bieden. Veel kansen voor een steviger inzet op de SDG's werden in de bijeenkomst geïdentificeerd en aan aanwezige Kamerleden meegegeven. Daarnaast is vorig jaar voor de tweede keer de campagne [Adopteer een SDG](#) gestart, waarbij

Kamerleden beloven zich voor een specifieke SDG in te zetten tijdens hun periode in de Kamer. Dit zorgt er niet alleen voor dat er verbinding wordt gelegd tussen de SDG's en het werk van Kamerleden, maar ook dat er een gesprek tussen maatschappelijke organisaties en Kamerleden plaatsvindt.

De jaarlijkse [SDG Routekaart](#) werd tijdens de SDG Action Day door jongeren van de Nationale Jeugdraad (NJR) aangeboden aan toenmalig coördinerend minister voor de SDG's, minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking Tom de Bruijn. De routekaart betreft een lijst katalyserende acties die verschillende SDG's dichterbij brengen. Bijvoorbeeld door echte prijzen in te voeren, waarbij ook ecologische en maatschappelijk kosten worden meegerekend, door gezondheidzorg rondom preventie te organiseren, of door bij inkoop duurzaamheid als uitgangspunt te nemen. De SDG-routekaart wordt elk jaar aangescherpt en aangevuld. Het doel is dat deze uiteindelijk opgaat in een kabinetsbreed plan van aanpak voor de SDG's.

Brede welvaart en SDG's twee kanten van dezelfde medaille

In maatschappij en politiek is de aandacht voor brede welvaart de afgelopen jaren sterk toegenomen. Het CBS heeft als eerste statistisch bureau ter wereld laten zien hoe de meting van de SDG's en brede welvaart kan worden gecombineerd door de integratie van het jaarlijkse SDG-rapport met de Monitor Brede Welvaart vanaf 2019. De meerwaarde is duidelijk, omdat de SDG's concreet invulling geven aan brede welvaart en lange termijn doelen stellen. Het PBL adviseerde eerder al een actiever gebruik van de SDG's en het brede welvaartsbegrip om de (transitie) agenda's in Nederland effectiever vorm te geven en de samenhang tussen beleidsdoelen te versterken¹³. Momenteel bekijkt het PBL hoe brede welvaart en de SDG's elkaar verder kunnen versterken in beleid, onder andere door te leren van andere landen die ook een brede welvaartstraject hebben. Bij verdere ontwikkeling van het sturen op brede welvaart in Nederland is inzicht in de synergiën en afruilen tussen SDG-doelen van belang. Zowel het CBS¹⁴ als het PBL¹⁵ hebben recent werk gedaan dat daartoe een aanzet geeft met focus op respectievelijk circulaire economie en klimaatbeleid.

Jongeren aan tafel

Jongeren zijn erin geslaagd plaats te nemen aan tafel bij een aantal belangrijke besluitvormingsprocessen. Denk aan de formatie, de COP26 in Glasgow waar zij met premier Rutte in gesprek gingen en de toename van jongerenadvies-

¹³ Inzichten uit Mondiale Milieuverkenningen (september 2020)

¹⁴ [Circulaire economie en de Sustainable Development Goals](#) (2022)

¹⁵ Climate Measures and Sustainable Development, Planbureau voor de Leefomgeving (2022)

organen bij ministeries, in navolging van de SER. Meer aandacht voor de [zorgen van jongeren](#) over hun toekomst, over klimaatverandering, en hun [mentale gezondheid](#) heeft daaraan bijgedragen. De aanstelling van een minister voor klimaat en een staatssecretaris voor jeugd waren belangrijke successen van de jongerenlobby. Desondanks blijft het een uitdaging om te zorgen dat een plek aan tafel ook betekent dat jongeren mogen meebeslissen en dat er wordt teruggekoppeld wat er met hun input is gebeurd. De Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking vraagt bijvoorbeeld jongeren uit partnerlanden en Nederlandse jongeren om beleidsadvies via de nieuw opgerichte *Youth Advisory Council*.

De afwenteleffecten van huidig beleid op toekomstige generaties baart jongeren grote zorgen; zij willen niet het kind van de rekening worden als het gaat om bijvoorbeeld het huidige klimaatbeleid en de vergrijzing. Het Lab Toekomstige Generaties gaat nog verder met zijn pleidooi om de stem van toekomstige generaties expliciet te maken. Samenwerking tussen jongeren uit verschillende landen leidt tot gezamenlijke initiatieven, zoals in de campagne voor een *Advisory Opinion* van het Internationale Hof van Justitie waar de Nederlandse VN-jongerenvertegenwoordigers een belangrijke rol in speelden samen met hun partners uit o.a. kleine eilandstaten.

SDG Toets voor beleid

In 2019 werd de 'SDG-toets' opgenomen in het Integraal Afwegingskader (IAK) voor beleid op verzoek van de Tweede Kamer. Dit is onder meer gebeurd door de sterke roep vanuit het maatschappelijk middenveld om in overheidsbeleid aandacht te hebben voor beleidscoherentie voor duurzame ontwikkeling. De toets vraagt om nieuw beleid langs de lat van de SDG's te houden. In het bijzonder moeten de effecten van beleid op ontwikkelingslanden en op gendergelijkheid worden afgewogen, omdat daartoe nog geen toets in het IAK beschikbaar was. Het toetsen van overheidsbeleid aan de effecten dat het hier, elders in de wereld en in de toekomst heeft, zorgt voor coherenter en effectiever beleid. Wel is het van belang dat deze toets tijdig en afdoende wordt toegepast. Op dit moment is dat helaas vaak niet het geval. In het kader van de herziening van het IAK wordt ook gewerkt aan manieren om de toepassing van de SDG-toets te versterken.

Vlaggenactie

Voor het tweede jaar op rij wapperden op SDG Action Day in heel Nederland de SDG-vlaggen bij een breed scala aan organisaties. Op initiatief van de VNG, UN Global Compact Netwerk Nederland en SDG Nederland, in samenwerking met de Rijksoverheid, hesen decentrale overheden, bedrijven, NGO's, ministeries, Nederlandse ambassades wereldwijd en andere overheidsorganisaties allemaal de

SDG-vlag. Deze momenten werden breed gedeeld op sociale media met de hashtag #samenvoordeSDGs of #togetherfortheSDGs. Het Financieel Dagblad publiceerde een opiniestuk van de SDG-beweging over de gedachte achter de SDG-vlaggen.

Op veel plekken werden SDG-vlaggen gehesen, zo ook in Den Bosch.

SDG's veroveren het onderwijs

De belangstelling voor de SDG's is in alle lagen van het onderwijs over de afgelopen jaren flink toegenomen. Zowel in MBO als HBO en WO nemen steeds meer opleidingen de SDG's als kompas voor onderwijs, onderzoek en praktijk, en bedrijfsvoering. De SustainaBUL uitreiking levert ieder jaar weer prachtige voorbeelden op van scholen die breed in duurzaamheid investeren en hun leerlingen daartoe opleiden. Maar ook in primair en voortgezet onderwijs neemt de belangstelling elk jaar toe. Tussen SDG Action Day 25 september en de Dag van Duurzaamheid in de Onderwijs (8 oktober) werd in 2021 een SDG-marathon gehouden met behulp van een lespakket over de SDG's. Ook van de kant van de overheid is de inzet op duurzaamheid en burgerschap in het onderwijs de afgelopen jaren versterkt. De aanbeveling van de Europese Commissie over leren voor duurzaamheid stimuleert positieve stappen richting duurzaamheid in het onderwijs. De curriculumherziening voor het bijstellen van kerndoelen (primair en onderbouw voortgezet onderwijs) is in het Coalitieakkoord opgenomen.

4. Uitdagingen en kansen voor de toekomst

Ingewikkelde uitdagingen kunnen niet los van elkaar worden opgelost. Maar juist het verbinden van doelstellingen is vaak moeilijk. Toch liggen daar grote kansen om de transities waar Nederland de komende jaren voor staat

beter te laten slagen. De SDG's geven bij uitstek de gedeelde taal waarin alle belangrijke doelen voor een brede welvaart in Nederland samenkomen. Ze stimuleren samenwerking over de grenzen van verschillende organisaties en thema's heen, en over geografische grenzen heen. In deze rapportage komen veel mooie voorbeelden daarvan terug.

4.1 Uitdagingen

De wetenschap, kennisinstellingen en adviesorganen spelen een belangrijke rol door meer kennis en instrumenten te ontwikkelen die samenhang tussen doelen inzichtelijker maken. Er is bijvoorbeeld meer kennis nodig om mogelijke synergiën en eventuele afruilen beter in kaart te brengen. Zo kunnen er afruilen zijn in de tijd (tussen generaties), tussen sectoren, tussen regio's en landen en tussen verschillende doelen. De huidige situatie in o.a. de bouwsector en de discussies omtrent datacentra illustreren hoe er soms afwegingen gemaakt moeten worden m.b.t. de besteding van ruimte en middelen, wat een impact heeft op de realisatie van meerdere SDG's. Het meenemen van alternatieve kosten (aan andere doelen) helpt om onbedoelde afruilen te voorkomen, in het hier en nu, elders en in de toekomst. Tegelijkertijd laat onderzoek zien dat er veel positieve kruisbestuiving tussen doelen te bereiken is. Dit geldt op veel terreinen. Voor succesvolle transities is het belangrijk om op alle dimensies van duurzaamheid gelijkwaardig en gelijktijdig te sturen.

Eenduidig SDG-bijdragen meten en rapporteren

Steeds meer organisaties rapporteren over hun bijdrage aan de SDG's maar het gebrek aan een duidelijke meet- en rapportagestandaard speelt hen parten. Harmonisatie is een uitdaging, zo werd duidelijk uit het rapport dat hiervoor werd opgesteld in opdracht van de Rijksoverheid.¹⁶ Er zijn intussen meerdere initiatieven ontstaan die beogen meer lijn te brengen in SDG-impactmeting en –rapportage. Een belangrijke kans vormt de City Deal Impact Ondernemen, waarbinnen gewerkt wordt aan een gezamenlijke standaard om SDG-impact te meten. Een uitdaging en tegelijk een kans is om nog meer organisaties te overtuigen om te rapporteren aan de hand van de SDG's. Zeker een groot deel van het maatschappelijk middenveld draagt bij aan het behalen van de SDG's, maar draagt dit niet altijd uit. Door bewustwording en activatie op de SDG's te vergroten, wordt het inzichtelijker waar en hoe in Nederland aan de SDG's gewerkt wordt.

¹⁶ [Rapport](#) Eenduidiger meten en rapporteren van SDG-impact, PwC (oktober 2020)

4.2 Kansen

Filantropie

In het maatschappelijke middenveld spelen burger-initiatieven een belangrijke rol. Zij helpen de samenleving op vrijwillige wijze middels arbeid en kapitaal. De opbrengst van dit waardevolle werk van vrijwilligers, stichtingen en verenigingen levert een enorm maatschappelijk rendement op, maar is niet altijd eenduidig meetbaar. Filantropische fondsen stellen privaat geld beschikbaar waarmee risico mag worden genomen met experimenten en innovatie. In die proeftuin komen oplossingen tot stand voor maatschappelijke problemen en worden sleutels gevonden voor transitie. De doelstellingen van fondsen en de SDG's liggen dan ook vaak in elkaars verlengde. De sector filantropie wil dat zichtbaar maken. Naast haar financiële rapportage aan de samenleving ([Geven in Nederland](#) van de VU Amsterdam) zal een maatschappelijke SDG-rapportage vanuit deze sector een kwalitatieve verrijking kunnen opleveren.

Kunst, cultuur, de creatieve sector en de SDG's

Cultuur speelt een essentiële rol als het gaat om grote maatschappelijke transitities. Daarbij gaat het om bewustwording van maatschappelijke uitdagingen en het creëren van de juiste voorwaarden om de transitieopgaven te kunnen realiseren. De belangstelling voor duurzaamheid in de culturele en creatieve sector zelf neemt ook ieder jaar toe. SDG-activiteiten worden steeds vaker verbonden met kunst en culturele projecten, met onder andere een sterke focus op diversiteit en inclusie. Mooie voorbeelden van het afgelopen jaar waren het project *De Tegentijd* van Merlijn Twaalfhoven, het 2030 Festival in Leiden, de SDG Youth Mural in Maastricht, We Are Warming Up, en het Hara Hachi Bu dorp van Arne Hendriks tijdens de Dutch Design Week 2021. De bijdrage van de creatieve sector aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken is expliciet als ambitie opgenomen in het coalitieakkoord. De overheid zet in op een stevig herstel van de cultuursector uit de pandemie, waarbij komend jaar speciale aandacht zal zijn voor jongeren, jonge makers en festivals, zoveel mogelijk aansluitend bij de SDG's. Daarnaast werkt de overheid samen met de sector aan de versterking van de arbeidsmarktpositie van kunstenaars.

Verkleinen van onze voetafdruk, vergroten van onze handafdruk

Het behalen van de SDG's beperkt zich niet tot één land. De acties die ergens anders plaatsvinden hebben effect op het behalen van de SDG's in Nederland en andersom. Het tegengaan van klimaatverandering bijvoorbeeld kan zich niet alleen tot Nederland beperken, omdat uitstoot elders ook ons welzijn raakt. Daarom is de Europese inzet, en steun aan armere landen van belang. Nederland heeft via haar handelsketens en investeringen zowel een positieve als

negatieve invloed. Door het beslag beslag dat wij leggen op natuurlijke hulpbronnen van andere landen heeft Nederland een grote negatieve voetafdruk (zie ook deel B). Tegelijkertijd draagt het bij aan het bereiken van SDG's in ontwikkelingslanden door de inzet op hulp en handel. Een belangrijke inzet van het Actieplan Beleidscoherentie voor Ontwikkeling¹⁷ is om de negatieve afwenteleffecten terug te dringen, zodat de positieve effecten van ontwikkelings-samenwerking en economische betrekkingen niet worden tegengewerkt of teniet gedaan. In 2022 zal het Actieplan worden herzien. Het bevorderen van internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen (IMVO) vormt een belangrijk ijkpunt voor de bijdrage van het bedrijfsleven aan het behalen van de SDG's. In het nieuwe coalitie-akkoord is aangegeven dat Nederland IMVO-wetgeving in de EU blijft bevorderen en nationale wetgeving invoert die rekening houdt met een gelijk speelveld met omliggende landen en implementatie van mogelijke EU-regelgeving. Op 23 februari jl. heeft de Europese Commissie een wetgevend voorstel op het vlak van IMVO gepubliceerd. Hiermee wordt niet alleen de positieve impact van Nederlandse bedrijven vergroot, maar ook van buitenlandse bedrijven die actief zijn in Nederland en Europa. Daarnaast werkt het kabinet aan ondersteunende maatregelen waarmee bedrijven geholpen zouden kunnen zijn om maatschappelijk verantwoord te ondernemen, zoals het IMVO-steunpunt en sectorale samenwerking. Vorig jaar zijn er ook belangrijke stappen gezet met een recente pilot voor toepassing van IMVO op overheidsinstrumenten bij EZK. Hiermee worden goede stappen gezet om de organisaties die nog weinig met IMVO doen hiertoe aan te zetten, en de koplopers te helpen hun positieve impact verder te vergroten.

¹⁷ [Kamerbrief](#) met de jaarrapportage Beleidscoherentie voor Ontwikkeling (mei 2021). De nieuwe jaarrapportage komt uit op Verantwoordingsdag (18 mei 2022), gelijktijdig met dit rapport.

DEEL B: RIJKSOVERHEID

In juli 2022 zal het Koninkrijk der Nederlanden zijn tweede *Voluntary National Review (VNR)* aan de VN presenteren. Deze vrijwillige rapportage wordt gezamenlijk opgesteld door de vier landen in het Koninkrijk, waarbij elk land een eigen nationaal hoofdstuk schrijft. De basis voor het Nederlandse hoofdstuk is gelegd door de evaluatie van vijf jaar SDG-uitvoering in Nederland van vorig jaar. Aanvullend is er een brede consultatie met stakeholders gehouden via zes SDG-dialogen. Aan de dialogen deden vertegenwoordigers mee vanuit de overheid, maatschappelijke organisaties, de private sector, SDG-allianties, jongeren, onderwijs- en kennisorganisaties. In de dialogen werd de Nederlandse uitvoering van de SDG's bekeken door de bril van zes systeemopgaven. Met deze benadering was het mogelijk een groot aantal stakeholders te consulteren, en verschillende perspectieven met elkaar te verbinden. Dit leverde kritische, open en constructieve dialogen op. Samen met de CBS-data, de evaluatie en de eerder gemaakte beleidsinventarisatie vormt de uitkomst van deze dialogen de input voor het Nederlandse deel van de VNR.

Deel B gaat met name in op deze bevindingen, die ook aan de VN zullen worden gerapporteerd. Daarnaast wordt in dit hoofdstuk aangegeven hoe de SDG's worden nagestreefd voor de bijzondere gemeenten van Caribisch Nederland (Bonaire, St. Eustatius en Saba). Tot slot wordt een overzicht gegeven van het vorig jaar nieuw ingezette beleid met SDG-relevantie.

1. Systeemopgaven voor Nederland

De 17 doelen richten zich op *People, Planet, Prosperity, Peace en Partnerships* die met elkaar in balans moeten zijn om te kunnen komen tot een toekomstbestendige economie en veerkrachtige samenleving. De resolutie waarmee de doelen in 2015 werden aangenomen benadrukt het belang van een integrale aanpak voor het welslagen van de agenda. De dwarsverbanden tussen de doelen bieden kansen op positieve synergie, maar vragen ook om het adresseren van mogelijke afriulen. In het *Global Sustainable Development Report*¹⁸ adviseert een internationaal wetenschappelijk panel om niet in silo's te werken aan de SDG's, maar in te zetten op een aantal samenhangende systeemopgaven, zogenoemde 'entry points'. De Nederlandse rapportage aan de VN kijkt daarom langs deze lijnen terug op waar Nederland staat. De zes 'entry points' die de VN adviseert komen in grote lijnen

overeen met de thema's van de dialogen en actuele prioriteiten.

1.1 Kringlooplandbouw, biodiversiteit en voedselsysteem

De transitie naar kringlooplandbouw (SDG 2) in Nederland hangt nauw samen met de bescherming en het herstel van natuur en biodiversiteit (SDG 14 en 15) en een duurzaam en gezond voedselsysteem voor iedereen (SDG 2, 3 en 12). Nederland scoort volgens het CBS goed op SDG 2, met goede toegang tot voeding en hoge productiviteit. Op duurzaamheid constateert het CBS dat het aandeel biologisch areaal is toegenomen, hoewel nog gering in Europese vergelijking. Voedselverspilling en antibioticagebruik in de landbouw dalen. De grote uitdaging is vooral het stikstofoverschot, dat ook in Europees perspectief hoog is. Dit heeft een direct effect op de slechte score voor SDG 15, voor Nederland één van de grote uitdagingen in de realisatie van de SDG's. Meer in algemene zin staat door het verbruik van natuurlijk kapitaal de welvaart voor later onder druk. Voor SDG 14 zijn nog weinig geschikte data beschikbaar, maar wijst het CBS wel op een achteruitgang van de biodiversiteit.

Ten aanzien van gezondheid en voeding is de toename van overgewicht zorgelijk. In Nederland hoeft niemand honger te lijden en is er ruime keuze van voedsel tegen relatief lage prijzen (SDG 2). Dit heeft echter een keerzijde. De nadruk op hoge productie tegen een lage kostprijs heeft grote druk gelegd op de biodiversiteit en het milieu, zeker gezien de beperkte oppervlakte van Nederland. Met de waarden en trends voor biodiversiteit in water en op land (SDG 14 en 15) behoort Nederland dan ook tot de Europese achterhoede. Het besef is doorgedrongen dat het landbouw productiesysteem in de huidige vorm (wereldwijd en in Nederland) naar de toekomst toe niet langer houdbaar is. De aarde kan de last van de huidige productiemethoden en het consumentengedrag niet langer dragen. Dit heeft geresulteerd in een ambitieus beleid om te komen tot kringlooplandbouw. Ook wordt ingezet op duurzaam beheer van landbouwbodems en gewasbescherming, het terugdringen van nitraat en uitspoeling van andere schadelijke stoffen en is er een nieuwe bossenstrategie ontwikkeld. In het voedingsbeleid is aandacht voor preventie, de gezonde keuze, en een gezonde voedselomgeving, o.a. met het Nationaal Preventie-akkoord en instrumenten als de 'Schijf van Vijf' en Nutriscore. De beleidsvoornemens ten aanzien van verduurzaming van het landbouw- en voedselsysteem worden gezien als een succes, maar de implementatie in de praktijk is weerbarstig. Hier tegenover staan positieve resultaten met natuurontwikkeling. Om de Europese natuurhersteldoelen te halen is wel een forse uitbreiding van het areaal natuur

¹⁸ [The Future is Now](#), Global Sustainable Development Report (VN, 2019)

nodig, evenals natuurbescherming gericht op een goede basiskwaliteit van de natuur in het hele land.

Bijzondere aandacht is nodig voor SDG 14. Dit doel is nog onderbelicht in de cijfers, maar er is de afgelopen jaren een start gemaakt met meer integraal beleid. Zo omvat het Noordzeeakkoord (2021) afspraken tussen het Rijk en stakeholders over de balans in activiteiten op de Noordzee tot en met 2030 en daarna. Verduurzaming van de visserijsector is een speerpunt van het Europese visserijbeleid.

Uitdagingen en kansen

Een belangrijke uitdaging is om de inzet op natuur en op landbouw beter aan elkaar te verbinden door nieuwe verdienmodellen en bewustwording van de onderlinge afhankelijkheid. Bij de huidige marktprijzen is het duurzamer produceren van voedsel te weinig lonend voor veel boeren. Daarom is een verdienmodel nodig dat positief werkt voor zowel de landbouwsector als de natuur. Belangrijk is dat gezond en voldoende voedsel voor iedereen betaalbaar blijft. De zorg van boeren voor landschap en natuur heeft grote maatschappelijke waarde. Omdat beloning van zulke diensten (nog) niet via de productprijs loopt, zijn of blijven betalingen door de overheid noodzakelijk om deze publieke goederen te blijven leveren.

In de huidige situatie doen zich spanningen voor tussen maatregelen voor kringlooplandbouw, natuur, klimaat en andere doelen. Het sturen op doelen in onderlinge samenhang (de gelijkwaardige wegging van de drie dimensies van duurzaamheid: people, planet en prosperity) is een belangrijke oplossingsrichting. Daarbij helpt het om waarden centraal te stellen zoals: gezonde mensen en natuur, kwaliteit van de leefomgeving, een eerlijk inkomen voor de boer, betaalbaar voedsel en meer aandacht voor de regionale en lokale markt.

De coronapandemie heeft het belang van een gezonde leefstijl en preventie meer onder de aandacht gebracht. Consumenten worden bij het maken van de gezonde en duurzame keuze ondersteund met instrumenten als de Nutriscore en de Kies ik Gezond-app. De verantwoordelijkheid voor gezond eten ligt echter ook bij de aanbodzijde. Zo wordt een gezonde voedselkeuze niet altijd gestimuleerd door de voedselomgeving. Hier kan de overheid volgens stakeholders meer op sturen, bijvoorbeeld door regelgeving ten aanzien van de hoeveelheid zout, suiker en verzadigd vet in voeding; regels ten opzichte van marketing van ongezonde producten; of criteria voor vestigingsbeleid om bijvoorbeeld aanbieders van ongezond voedsel rond scholen te weren. Minder sterk bewerkt voedsel levert zowel gezondheids- als duurzaamheidswinst op. Ook in Europees

verband liggen er kansen om hier concreet invulling aan te geven, bijvoorbeeld via etikettering afspraken en een Europees voedselkeuze logo als onderdeel van de Farm to Fork strategie. Daarnaast is het van belang om bij de jeugd te beginnen, bijvoorbeeld door in te zetten op meer onderwijs over gezond en duurzaam voedsel, en standaard gezond eten op scholen en in sportkantines.

Vanuit een mondiaal perspectief op klimaat, biodiversiteit en voedselzekerheid wordt vermindering van de consumptie van dierlijk eiwit als één van de oplossingsrichtingen gezien. De nationale eiwitstrategie legt daartoe een eerste basis. Een eerlijke boodschap over de negatieve impact van een hoge vlees- en zuivelconsumptie kan de intrinsieke motivatie van mensen om hun eetpatroon te veranderen vergroten. Andere kansen liggen bij het opschalen van innovaties zoals kweekvlees en het aanpakken van voedselverspilling.

De landbouw- en voedseltransitie vraagt gedragsverandering bij alle partijen: boeren, erfbetreiders, retailers, banken, levensmiddelenproducenten en consumenten. De overheid kan dit ondersteunen door het stellen van kaders, omdat bedrijven baat hebben bij duidelijkheid op lange termijn. Maatschappelijke akkoorden kunnen een belangrijke rol spelen bij de 'hoe-vragen' en Nederland heeft daar veel positieve ervaring mee. Wel vinden stakeholders dat dergelijke akkoorden inclusiever moeten worden door een grotere diversiteit aan boerenbedrijven, jongeren en vrouwen te betrekken. Een belangrijke stap vooruit voor SDG 2 en 15 is als de Europese landbouwmiddelen vanuit het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid meer in overeenstemming met de Europese Green Deal, de Farm to Fork strategie en Biodiversiteitsstrategie worden ingezet.

1.2 Menselijk welzijn

Menselijk welzijn omvat een goede fysieke en mentale gezondheid (SDG 3), een veilige, gezonde, groene leefomgeving met toegang tot een betaalbare en passende woning (SDG 11) en de kans om je een leven lang te kunnen ontwikkelen (SDG 4). Dit is ook van belang voor het versterken van de veerkracht van individuen en gemeenschappen. In internationale vergelijking is de Nederlandse gezondheidszorg (SDG 3) goed geregeld en is de ervaren gezondheid hoog. Wel neemt overgewicht toe. Ook heeft de coronacrisis extra druk op de zorg gelegd en de gezonde levensverwachting negatief beïnvloed. Vanuit het bredere perspectief van publieke gezondheid zijn er drie hoofd-uitdagingen in Nederland: het grote verschil in gezondheids perspectief tussen mensen met een hoge en lage sociaaleconomische status; de toename van mentale gezondheidsproblemen door de coronapandemie; en nieuwe gezondheidsrisico's als gevolg van klimaatverandering. Op het gebied van een leven lang ontwikkelen

(SDG 4) doet Nederland het in internationaal perspectief goed, maar er zijn groepen die achterblijven. In de fysieke leefomgeving (SDG's 3, 11) zijn er uitdagingen op het gebied van betaalbaar wonen, passend woonaanbod, en klimaatadaptatie. Verreweg de meeste mensen zijn wel tevreden met hun woning en hun woonomgeving. De fysieke omgeving staat echter onder druk, wat ook effecten heeft op het welzijn van individuele mensen. Hoewel milieuvervuiling afneemt leidt deze nog steeds tot ziekte en vroegtijdige sterfte.

Aan de beleidskant is er een toenemende aandacht voor preventie, een gezonde leefstijl en gezonde leefomgeving, bijvoorbeeld in de Omgevingswet en het nieuwe nationale Milieuprogramma dat wordt ontwikkeld. De samenhang tussen verschillende doelen wordt steeds beter in het beleid verankerd. Ook is er veel gedaan om de juiste zorg op de juiste plek te kunnen bieden. Er is meer aandacht voor mentale gezondheid, al zijn de taboes nog niet overal doorbroken. Er is stevig ingezet om te zorgen dat mensen zich hun leven lang kunnen blijven ontwikkelen: er zijn maatregelen genomen gericht op het versterken van de ontwikkelvraag en de eigen regie van individuen, het stimuleren van werkgevers en sociale partners, flexibilisering van het scholingsaanbod voor volwassenen en het stimuleren van een leercultuur. Bovendien is er via de vervolgpakket 'Tel mee met Taal' (2020-2024) ingezet op het voorkomen van laaggeletterdheid en het bevorderen van basisvaardigheden. Er zijn echter ook uitdagingen, in het bijzonder op het gebied van de uitvoering van beleid. In principe kan door de decentralisatie van de zorg voor jongeren en kwetsbare doelgroepen naar lokaal niveau beter maatwerk worden geleverd. In de praktijk lukt het nog niet om deze voordelen te realiseren. Het aanbod in de mentale gezondheidszorg is de afgelopen jaren achteruit gegaan, terwijl de behoefte is gestegen. Een positieve ontwikkeling is de toegenomen participatie van jongeren en andere doelgroepen in het beleid voor gezondheid, en meer ruimte voor burgerinitiatief. Er is een groter beweegaanbod voor jongeren en kwetsbare groepen. Een goed voorbeeld is de Stichting Life Goals: de organisatie helpt kwetsbare mensen, zoals dak- en thuislozen, tienermoeders, en verslaafden, om door middel van sporten hun leven weer op de rails te zetten. De European Life Goals Games, bijvoorbeeld, werden van 23 tot en met 20 september 2021 gehouden in Utrecht gedurende de European Week of Sport. Dit toernooi bracht teams uit heel Europa samen en liet de veerkracht van deze groep mensen zien. Ook de positieve effecten van culturele activiteiten en creativiteit worden benut, bijvoorbeeld in lokale experimenten met 'Kunst op recept'.

Uitdagingen en kansen

Preventie staat centraal in het beleid, maar om er goed op te kunnen sturen is het nodig dit begrip duidelijker te definiëren met concrete doelen. Ook is het belangrijk te bepalen waar de verantwoordelijkheid ligt voor het investeren in preventie in verschillende sectoren. In het beleid is meer aandacht voor een gezonde leefstijl, maar de regelgeving en financiële prikkels zijn daarmee nog niet in lijn: in de zorg wordt meer verdiend aan zieke dan aan gezonde mensen; zorgverzekeraars zijn minder geneigd om preventie te vergoeden. Dit is te veranderen door te kiezen voor positieve gezondheidsuitkomsten als uitgangspunt. Ook het terugdringen van gezondheidsverschillen tussen verschillende groepen vraagt om een gerichte inzet.

De mentale draaglast voor jongeren in onze samenleving neemt toe door prestatiedruk en een onzeker toekomstperspectief. Toegang tot laagdrempelige hulp in de eigen omgeving en de ruimte om af en toe even minder mee te doen, kunnen veel leed voorkomen. Het onderwijs heeft een sterke focus op cognitief leren en minder op 'uitlaten'. Muziekles, zwembles, sport en huiswerkbegeleiding op alle basis- en middelbare school helpt om alle leerlingen hier handvaten voor te geven. In de geestelijke gezondheidszorg liggen nog veel organisatorische uitdagingen, met name de lange wachtlijsten en de moeite die het kost om passende hulp te vinden.

Passend werk is een belangrijke factor voor menselijk welzijn, maar dit is een uitdaging voor jongeren en volwassenen in een kwetsbare positie. Ruimte voor blijvende persoonlijke ontwikkeling en bij- en omscholing zorgt voor minder werkloosheid en bevordert welzijn, juist ook voor deze groepen. Een passend onderwijsstelsel met aandacht voor diversiteit en inclusie bevordert dit en kan ook een remedie zijn tegen voortijdig schoolverlaten. Samenwerking tussen alle betrokken partijen is hierbij cruciaal. Een geslaagd voorbeeld daarvan is het partnerschap tussen gemeenten, werkgevers, onderwijs en vakbonden in de regio Noord-Holland Noord waarin wordt samengewerkt om te zorgen voor een krachtige, inclusieve arbeidsmarkt.

Een gezonde, groene, natuurrijke, schone en toegankelijke woonomgeving met ruimte voor bewegen en ontmoeten draagt sterk bij aan de fysieke en mentale gezondheid. Maatregelen voor biodiversiteit en klimaat versterken elkaar en dragen bij aan een betere gezondheid. Natuur in de stad is ook belangrijk voor de weerbaarheid tegen klimaatverandering en draagt bij aan luchtzuivering. Door meer fietspaden en groene corridors aan te leggen koppelen gemeenten infrastructuur en mobiliteit aan natuur en gezondheid. Het vergroenen van de buurt in samenwerking met wijkbewoners draagt bij aan sociale cohesie. Ook hier

speelt de vraag wie verantwoordelijk is voor maatschappelijke meerwaarde en welke prikkels er zijn. Integrale omgevingsvisies botsen in de praktijk met juridische kaders die gemeenten beperken in wat zij van gebiedsontwikkelaars kunnen vragen op sociaal en milieugebied. Vanwege de vele claims op de schaarse ruimte is er een behoefte aan integrale afwegingskaders, waarbij de SDG's een goede rol kunnen spelen. Dit vraagt o.a. dat we natuur niet als kostenpost zien, maar als investering die bijdraagt aan vele beleidsdoelen, ook sociale. Het beter uitdrukken van de positieve waarden van groen in bestaande meetsystemen, en het juridisch borgen van de rechten van de natuur en het recht op natuur, zijn belangrijk om de (stedelijke) natuur te borgen in besluitvorming.

1.3 Circulaire inclusieve economie en gebruik van grondstoffen

De Nederlandse inzet op duurzame consumptie- en productiepatronen (SDG 12) ligt vast in het beleidsvoornemen om in 2050 een volledig circulaire economie te zijn. In 2030 moeten er al 50% minder primaire abiotische grondstoffen worden gebruikt. De circulaire transitie draagt bij aan vier grote uitdagingen waar Nederland voor staat: het tegengaan van klimaatverandering (SDG 13), milieuvervuiling (SDG's 6, 11), biodiversiteitsverlies (SDG's 14, 15), en het voorkomen van uitputting van grondstoffen en leveringszekerheidsrisico's (SDG 12). Voorwaarde is dat de circulaire economie inclusief en innovatief is en goede banen oplevert (SDG's 10, 9, 8).

De Nederlandse economie kent een hoge efficiëntie van grondstoffen- en materialengebruik en goed afvalbeheer. De grondstoffenvoetafdruk is sinds 2019 stabiel, na een daling in eerdere jaren. De hoeveelheid land die nodig is voor de totale binnenlandse consumptie (landvoetafdruk) is echter groot met 2,5 keer de oppervlakte van Nederland. De hoeveelheid gemeentelijk afval per inwoner daalt en hergebruik daarvan neemt toe. Bedrijfsafval is stabiel maar ook daar stijgt het hergebruik (zo'n driekwart wordt hergebruikt). De circulaire economie is in de afgelopen jaren hoog op de politieke en beleidsmatige agenda gezet met het Rijksbrede programma Nederland Circulair in 2050 (uit 2016) en het Nationale Grondstoffenakkoord (2017) met vijf transitie agenda's. Het bijbehorende Uitvoeringsprogramma Circulaire Economie (2019-2023) biedt o.a. subsidieregelingen en decentrale aanpakken. De vormgeving van deze ambitieuze beleidsinzet samen met betrokken stakeholders is een belangrijk succes van de afgelopen jaren. Specifieke successen zijn de invoering van de wettelijke verplichting van een milieuprestatie-eis voor bouwwerken, aan de hand van de gebruikte materialen en grondstoffen; de invoering van statiegeld op kleine plastic flesjes; en verschillende afspraken zoals het Plastic Pact NL, Europese Plastics Pact, Demin Deal, Circular and Fair ICT

Pact. Bij bedrijven stijgt de vraag naar kennis en goed opgeleid personeel in relatie tot de circulaire transitie.

Uitdagingen en kansen

Om de overgang naar de circulaire economie te versnellen is het nodig de marktprikkels voor circulaire oplossingen te versterken ten opzichte van lineaire. Op dit moment is de circulaire oplossing nog vaak duur, vanwege de hoge kosten van arbeid en de lage kosten van sommige grondstoffen als virgin plastic. Daardoor komt circulair productontwerp nog onvoldoende op gang. De beschikbare (commerciële) financiering voor circulaire projecten en businessmodellen is nog beperkt door de nadruk op risico's. Om dit te adresseren heeft de Nederlandse financiële sector begin 2022 een Roadmap Circulair Financiering 2030 opgesteld die ervoor moet zorgen dat circulaire overwegingen in 2030 een integraal onderdeel zijn in de beoordeling van financieringsaanvragen en investeringsbeslissingen. Ook vormt het goed meten van voortgang op circulariteitsdoelen een uitdaging. In 2021 heeft het Planbureau voor de Leefomgeving hier een rapportage over uitgebracht.¹⁹ Tot slot stimuleert Nederland internationale samenwerking voor het realiseren van de Circulaire Economie, bijvoorbeeld via steun aan de OECD voor het ontwikkelen van metrics & indicators, nieuwe business modellen en het in beeld brengen van trade-offs.

Circulaire activiteit is vaak nog beperkt tot recycling en te weinig gericht op meer behoud van materiële waarde, bijvoorbeeld door hoger op de zogenaamde R-ladder te opereren. De R-ladder geeft verschillende strategieën van circulariteit, met bovenaan: Refuse, Rethink, Reduce, Re-use en Repair en onderaan: Recycle en Recover. Het streven is zo hoog mogelijk op de ladder te komen. De circulaire transitie wordt vaak technisch benaderd: minder materialeninput per eenheid product terwijl er ook belangrijke gedragsaspecten zijn en procesveranderingen (bedrijfsvoering en productieproces). Verandering aan het begin van de keten is nodig, bijvoorbeeld met wetgeving inzake verpakkingen en prikkels voor duurzame consumptie. Zowel voor de circulaire als de energietransitie is duidelijke regelgeving nodig voor de reparerbaarheid en levensduur van apparaten. Er ligt ook een uitdaging om te zorgen dat overheidsinstrumenten consequent circulariteit bevorderen. Zo stuiten initiatieven voor het hergebruik van grondstoffen, bijvoorbeeld uit afvalwater, bij het op de markt brengen op juridische en prijsbelemmeringen. Ook via inkoop en aanbesteding kunnen overheden een belangrijke rol spelen: circulair inkopen is een beleidsambitie, maar geen verplichting. Gebruik als gunningscriterium kan verder versterkt worden als overheden meer gaan kijken naar de total cost of

¹⁹ PBL Netherlands Environmental Assessment Agency, [Netherlands Integral Circular Economy Report](#) 2021

ownership, dus ook bijkomende kosten in de gebruiksperiode en maatschappelijke waarden. Een belangrijk hulpmiddel voor versnelling is het versterken van criteria, definities en meetsystemen waar internationaal veel partijen mee bezig zijn.

Een transitie waarbij alle bevolkingsgroepen en bedrijven worden meegenomen is van belang, ook voor het draagvlak. De beschikbaarheid van de juiste kennis en vaardigheden is nog een uitdaging, zeker voor een deel van het MKB. Een succes is de groei in relevante opleidingen en vakken in het hoger en beroepsonderwijs. Er is echter ook behoefte aan bijscholingsaanpakken voor werkenden, herintreders en nieuwe Nederlanders, evenals goede (regionale) samenwerking tussen onderwijsinstellingen en bedrijven. Voor gelijke kansen is het belangrijk om al in het basisonderwijs aandacht te besteden aan de circulaire economie. Ook dit vraagt een gezamenlijke aanpak van overheid, bedrijfsleven en onderwijs. Inclusiviteit van de circulaire transitie betekent zorgen dat iedereen mee kan doen en voorkómen dat juist duurzaam consumeren duurder wordt. Er kan bijvoorbeeld gecorrigeerd worden met belastingen. Circulaire modellen zoals de verschuiving van het kopen van spullen naar het huren van diensten bieden ook kansen.

De inzet voor circulaire economie, klimaat, biodiversiteit en duurzaam waterbeheer (SDG's 6, 12, 13, 15) kunnen elkaar versterken, maar integraal werken aan meerdere transities zonder afwenteling op andere transities is nog niet de regel. Bovendien geldt bij klimaat dat besparingen in de indirecte CO₂ uitstoot (ook in de keten) niet meetellen in de internationale rekenregels, terwijl voor circulariteit juist gekeken moet worden naar de gehele keten. Er is dus meer inzicht nodig in de wijze waarop verschillende transitieaanpakken elkaar beïnvloeden, inclusief de mogelijke afruilen. Ook de feedback loop tussen monitoring en aansturing moet worden verbeterd. Het gaat niet alleen om het sturen op de eigen bedrijfsvoering van producenten. Ook de (indirecte) effecten in de hele keten van grondstoffen tot eindgebruiker moeten worden meegenomen in de doelstellingen en meetsystemen.

1.4 Eerlijke klimaat- en energietransitie, klimaatadaptatie en water

Nederland heeft de afgelopen zes jaar sterk ingezet op SDG 13 en uitvoering van het Parijsakkoord. De ingezette klimaat- en energietransitie (SDG's 13, 7) richt zich op de overgang naar een duurzame energievoorziening en een CO₂-neutrale economie. Daarnaast wordt ingezet op het versterken van veerkracht en aanpassingsvermogen (klimaatadaptatie) in nauwe samenhang met duurzaam waterbeheer (SDG 6), duurzame economische groei en goede banen (SDG 8), circulaire economie (SDG 12), natuur

en biodiversiteit (SDG 15) en behoud en duurzaam gebruik van de zee (SDG 14). Het tegengaan van ongelijkheid (SDG 10) is cruciaal om een eerlijke transitie te verzekeren en te zorgen dat iedereen mee kan doen.

De toegang tot energie is in Nederland op een hoog niveau. Wel baart de recente stijging van de energieprijzen zorgen, maar het kabinet heeft aangegeven burgers te zullen compenseren. Het kabinet probeert de pijn waar mogelijk te verzachten, vooral voor de huishoudens met de laagste inkomens. Het is echter niet mogelijk om iedereen te compenseren. De overheid zet daarom nog sterker in op het verduurzamen van huishoudens en industrie om de kosten van energie te verlagen en de overgang naar duurzame energie (de energietransitie) te versnellen. De situatie n.a.v. het conflict in Oekraïne heeft deze noodzaak verder onderstreept. De trends gaan op SDG 7 de goede kant op: de energie-intensiteit van de Nederlandse economie neemt af en het aandeel duurzame energie neemt toe. Wel heeft Nederland in Europees perspectief nog een inhaalslag te maken. Hetzelfde geldt voor SDG 13: in 2020 was de broeikasgasuitstoot 24,5 procent lager dan in 1990. Voor een deel is dit ook te danken aan minder vervoersbewegingen door corona, maar de reductie sinds 1990 is met name bereikt door een halvering van de uitstoot van methaan en lachgas. De reductie van CO₂ versnelt: in 2020 was de CO₂ uitstoot 14% lager dan in 1990; in 2019 was dat nog 6% lager. De broeikasgasuitstoot per inwoner laat ook een neerwaartse trend zien. Dit is positief, maar vergeleken met andere EU-landen is de uitstoot nog altijd hoog. Als we kijken naar de totale broeikasgasintensiteit van de Nederlandse economie zien we dat deze daalt, net als de broeikasgasvoetafdruk. Dat is de maatstaf voor de totale broeikasgasemissies ten behoeve van de Nederlandse consumptie; deze kwam in 2020 8,2% lager uit ten opzichte van het jaar daarvoor. Nederland wil koploper zijn bij het tegengaan van de opwarming van de aarde. Nederland levert zijn bijdrage aan Europese doelen en zet zichzelf nationaal als doel om in 2030 ten minste 55% emissiereductie te realiseren ten opzichte van 1990. Conform het Coalitieakkoord richt het kabinet zich bij de uitwerking van beleidsmaatregelen op een emissiereductie van 60%. Daarmee wil het kabinet ervoor zorgen dat het nieuwe streefdoel voor 2030 in de Klimaatwet van -55% ten minste wordt gehaald. Uiterlijk in 2050 moet Nederland klimaatneutraal zijn. Voor wat betreft waterbeheer onttrekt Nederland relatief veel oppervlaktewater, mede omdat het veel koelwaterintensieve bedrijven telt. Omdat energiebedrijven daarentegen steeds minder water nodig hebben om te koelen, vlakt de winning per inwoner iets af. De waterefficiëntie van burgers en bedrijven is bovendien hoog. De waterkwaliteit is hoog, maar staat onder druk door uitspoeling van fosfor, stikstof en nieuwe stoffen zoals medicijnresten. De waterstress gaat trendmatig de goede

kant op met een daling van 5% tussen 2013 en 2018 naar 15,4%. Andere indicatoren ten aanzien van de duurzaamheid van watergebruik staan echter op rood.

Het bewustzijn van de klimaatuitdagingen is de afgelopen jaren in alle geledingen van de samenleving geland. Mede dankzij rechterlijke uitspraken is duidelijk dat mensenrechten centraal staan bij het klimaatvraagstuk. De aangekondigde generatietoets van de nationale overheid sluit hierbij aan. In de financiële sector worden klimaatrisico's beter gedefinieerd en inzichtelijk gemaakt dankzij het werk van het Platform Duurzame Financiering van De Nederlandse Bank. Bedrijven verbinden zich aan concrete reductie targets. De nationale invulling van de commitments van Parijs heeft plaatsgevonden in nauw overleg tussen overheid en betrokken bedrijven en andere stakeholders in de vorm van 'klimaattafels': daarin zijn concrete reductiedoelstellingen afgesproken voor de totale economie en per sector. Deze zijn neergelegd in het Klimaatakkoord en wettelijk verankerd in de daaruit voortvloeiende Klimaatwet (2019). Nederland streeft conform de EU-afspraken naar een reductie van 55% in 2030. De energieopwekking moet in 2050 100% CO₂-neutraal zijn en de CO₂-emissies teruggedrongen met 95% ten opzichte van 1990. Er is per sector beleid opgesteld om de bijdragen aan de Klimaatdoelen nader in te vullen: elektriciteit, mobiliteit, industrie, gebouwde omgeving, landbouw en landgebruik, zorg, financiële sector en inkoopbeleid. Er is een integrale kennis- en innovatieagenda opgesteld door alle sectoren heen en over de hele innovatieketen heen om de transitie te helpen versnellen. De nieuwe regering ziet de klimaat- en energietransitie als één van de belangrijkste prioriteiten en heeft een Klimaatfonds van 35 miljard euro aangekondigd om de transitie in Nederland de komende jaren te ondersteunen. Succes is ook geboekt in het verbinden van klimaatambities met ander beleid. De klimaatdoelstellingen 'praten' met het beleid ten aanzien van verduurzaming van de landbouw, het Omgevingsbeleid, de circulaire doelstellingen en het inkoopbeleid. Tijdens COP26 is de toezegging gedaan om subsidies voor fossiele activiteit in het buitenland te stoppen. Er is meer besef gekomen dat naast een technische energietransitie ook een sociale transitie nodig is.

Klimaatverandering plaatst Nederland voor grote uitdagingen: zeespiegelstijging, droogte, wateroverlast en druk op de watervoorziening. Klimaatadaptatieplannen zijn de afgelopen jaren versterkt in nauwe samenhang met het beleid ten behoeve van geïntegreerd waterbeheer en kustbescherming. Zowel droogte als wateroverlast nemen de laatste jaren toe. Centrale overheid, provincies en waterschappen werken samen om voldoende beschikbaarheid van water ook in droge jaren veilig te stellen. Waterveiligheid is van oudsher goed geregeld in Nederland;

de keerzijde van dit succes is dat er bij de bevolking een laag bewustzijn is van watergerelateerde risico's. Er is afgelopen jaren geïnvesteerd in natuur-gebaseerde oplossingen, zoals in het programma 'Ruimte voor de Rivier'. Het Delta-programma Ruimtelijke Adaptatie is een goed voorbeeld van een programma met een lange-termijnperspectief en een brede en inclusieve aanpak. De oprichting van het internationale Global Center on Adaptation onderstreept de ambitie van Nederland om internationaal samen te werken en kennis te delen op dit gebied.

Het gebruik van de Noordzee zorgt voor aanvullende uitdagingen: er is veel ruimte nodig voor het plaatsen van windmolens, maar ook het verminderen van vervuiling, herstel van biodiversiteit en duurzame visserij zijn beleidsdoelstellingen die in de Noordzee hun weerslag vinden. Er zijn al goede voorbeelden van een samenhangende aanpak: zo combineert het partnerschap De Rijke Noordzee de aanleg van windmolenparken met biodiversiteitsherstel op de zeebodem rondom windmolens. Erkend wordt echter dat meer nodig is. Een nationale aanpak met een lange-termijn visie en goede indicatoren is nodig om de belangrijke mariene ecosystemen recht te doen.

De waterkwaliteit (SDG 6) in Nederland verbetert, maar er ligt nog een stevige opgave om aan de eisen van de Kaderrichtlijn Water (KRW) te voldoen. Met de recente Stroomgebiedbeheerplannen voor de Kaderrichtlijn Water wordt komende jaren weer een stevige stap gezet om de waterkwaliteit verder te verbeteren. Daarnaast zet dit kabinet in op een transitie in de landbouw, waarbij naast de stikstofopgave de KRW doelen, biodiversiteit en klimaat prioriteit zijn.

Uitdagingen en kansen

Er is veel voortgang geboekt in het opstarten van de klimaat- en energietransitie maar de opgave is groot en de komende jaren is een flinke versnelling nodig. Vanuit stakeholders is er behoefte aan samenhang tussen de inzet in verschillende sectoren, meer centrale coördinatie en het bevorderen van creativiteit. Ook blijft het een uitdaging om verschillende overheidsinstrumenten consistent en coherent in te zetten op het bereiken van de klimaatdoelen. Meer beprijzen en normeren door de overheid kan een belangrijke bijdrage leveren aan gedragsverandering bij bedrijven en in de samenleving. Het is van groot belang om het draagvlak voor klimaatmaatregelen te versterken, bijvoorbeeld door de ernst van de situatie goed over het voetlicht te brengen. Ook het onderwijs heeft een belangrijke rol. Transparantie en verantwoording van bedrijven over hun inzet is eveneens van belang. Het belastingstelsel kan een belangrijk instrument zijn om het uitgangspunt 'de vervuiler betaalt' sterker toe te passen en daarmee de klimaattransitie een

duw in de rug te geven. Het Nederlandse bodem-water-systeem staat steeds meer onder druk op verschillende vlakken. In toenemende mate moeten afwegingen gemaakt worden tussen korte en lange termijn, bijvoorbeeld de keuze tussen dijkverzwaring om onmiddellijke risico's te adresseren of ruimte scheppen voor het water op de langere termijn. In risicovolle gebieden kunnen op termijn alleen functies plaats vinden die daar passen. Zo wordt er nu vanwege het woningtekort gebouwd in gebieden die daar op langere termijn minder geschikt voor zijn. Het integreren van klimaatadaptatie-overwegingen in alle besluitvorming helpt om dit soort 'lock-ins' te voorkomen en te kiezen voor klimaatrobuste gebiedsrichting.

Het wegvallen van zekerheden vraagt ook een andere manier van denken en ontwerpen. Accepteren dat niet alles maakbaar is, kan de mentale weerbaarheid versterken. Gemeenten werken al aan risicodialogen en agenda's voor adaptie; voor de langere termijn zal nog meer nodig zijn. Verzet tegen verandering is begrijpelijk en moet gehoord worden, maar tegelijkertijd kan dit kansrijke oplossingen tegenhouden. Op verschillende manier kan de besluitvorming versterkt worden om te gaan, bijvoorbeeld transparantie over afwegingen, compensatie van direct benadeelden, een eerlijk beeld geven van de urgentie en dit combineren met positieve toekomstbeelden waarin de voordelen voor alle betrokkenen duidelijk worden.

Succesvolle inzet op 'klimaatneutraliteit' vraagt om duidelijkere normering. Maatschappelijke stakeholders geven aan dat voorkomen moet worden dat bedrijven hun eigen uitstoot niet terugdringen en zich op compensatie beroepen die niet helpt het Parijsdoel te halen. Om greenwashing te voorkomen kan de overheid het 'net-zero' en andere claims normeren, zodat koplopers niet in het nadeel zijn. Een andere opgave is om internationaal beter inzichtelijk maken waar uitstoot plaatsvindt en voor wie. Naast de nationale opgaves via Nationally Determined Contributions gaat het er ook om dat wij minder broeikasgassen produceren voor onze consumptie. De overheid is er voorstander van dat bedrijven focussen op het reduceren van hun eigen uitstoot, en zet zich in voor transparantie over de herkomst van emissies en de wijze waarop bedrijven hiermee omgaan. Ook in de financiële sector moet bij investeringsbesluiten maatschappelijk rendement centraal komen te staan.

De grootste uitdaging is zorg te dragen voor een eerlijke transitie zowel in het hier en nu als voor toekomstige generaties. Dat draait bijvoorbeeld om het tijdig begeleiden van werknemers naar ander werk (in de groene sector) waar dat nodig is en mensen daarvoor opleiden; bij inkomenseffecten de pijn eerlijk verdelen, waarbij juist kwetsbare

mensen bijgesprongen worden; medezeggenschap en participatie van burgers en werknemers. Belangrijk voor het vertrouwen is dat burgers kunnen meedenken over een eerlijke verdeling van lusten en lasten. De omvangrijke klimaatgelden moeten ook kwetsbare groepen ondersteunen in de transitie. Daarnaast is internationale samenwerking van belang om te zorgen dat de omslag naar een klimaatneutrale economie in alle landen kansen en voordelen oplevert.

De SDG's en klimaatdoelen zijn ons gezamenlijk belang. Ze vragen aanpassing van bestaande wet- en regelgeving en marktprikkels zodat deze de transitie niet in de weg staan. Sociale innovatie helpt om onze productie en consumptie anders in te richten, in plaats van alleen optimaliseren van de bestaande modellen. De overheid kan het goede voorbeeld geven door de bestaande SDG-toets en de voorgenomen generatietoets consistent toe te passen op nieuw beleid. Dat helpt ook om gezondheid, natuur en de belangen van toekomstige generaties een zwaarder gewicht toe te kennen bij te maken afwegingen. Het formuleren van een overkoepelende visie waarin de grote opgaven samenkomen zou hierbij houvast kunnen geven. Dat vergt dat ministeries en planbureaus de SDG's centraal stellen, met een belangrijke rol voor SDG 10: kansengelijkheid.

1.5 Inclusieve samenleving, kansengelijkheid en open overheid

Nederland wil een inclusieve samenleving zijn waarin iedereen gelijke kansen heeft. Mensenrechten vormen een belangrijke onderliggende leidraad voor de SDG-agenda en vormen de basis van de Nederlandse grondwet. De afgelopen jaren is in Nederland de bewustwording sterk toegenomen dat achterstelling en armoede veel verschillende aspecten hebben die op elkaar inwerken. Het gaat niet alleen om het tegengaan van armoede (SDG 1) en ongelijkheid (SDG's 10 en 5), maar onderwijskansen (SDG 4), toegang tot de arbeidsmarkt (SDG 8), participatie en toegang tot het recht (SDG 16) zijn minstens zo belangrijk om te zorgen voor een inclusieve samenleving en gelijke kansen.

Nederland scoort hoog op het terugdringen van armoede met een eerste plek in Europa. Ook op het tegengaan van ongelijkheid (SDG 10) scoort Nederland in internationaal perspectief goed dankzij lage inkomensongelijkheid, grote sociale samenhang en betrokkenheid van burgers. In de nieuwe LNOB-Index van het Europe Sustainable Development Report neemt Nederland hiermee een zesde plaats in van 31 Europese landen. De vermogensongelijkheid is in Nederland wel hoog. Burgers hebben vertrouwen in elkaar en in de overheid, maar de tijd die men doorbrengt met familie, vrienden of in vrijwilligerswerk laat de laatste jaren wel een daling zien. Tegenover

deze gemiddeld goede scores staat dat bepaalde groepen structureel minder profiteren van de brede welvaart, waarbij er vaak sprake is van een stapeling van negatieve effecten. Opleidingsniveau en migratieachtergrond zijn de belangrijkste bepalende factoren, maar ook gender en leeftijd spelen een rol. Voor wat betreft de man-vrouw-verdeling blijkt dat vrouwen nog steeds minder profiteren dan mannen, terwijl het opleidingsniveau van vrouwen gelijk of hoger is. Het aantal gezinnen in langdurige armoede neemt weliswaar af (naar 3,1% in 2020) maar de armoedekloof wordt groter. Ook het aantal daklozen steeg de afgelopen jaren maar is inmiddels gestabiliseerd. Wat betreft discriminatie en uitsluiting beschouwt bijna 9% van de bevolking zich als lid van een gediscrimineerde groep. Vooral mensen met een (niet-Westerse) migratieachtergrond blijken volgens onderzoek van het College voor de Rechten van de Mens gediscrimineerd te worden op de arbeidsmarkt en bij het zoeken van een woning.

Door de coronacrisis is de sociaaleconomische ongelijkheid ook in Nederland zichtbaarder geworden én versterkt. Het besef is gegroeid, en ook formeel erkend, dat institutioneel racisme een ernstig maatschappelijk probleem is. De Toeslagenaffaire rondom het onterecht terugvorderen van kinderopvangtoeslagen door de overheid heeft dit zichtbaar gemaakt. Het vertrouwen in de overheid is hierdoor aangetast. Om uitsluiting tegen te gaan is op veel fronten actie nodig. Kansengelijkheid is een breed en gelaagd probleem doordat kwetsbaarheid zich voordoet op vele vlakken: gezondheid, onderwijs, wonen, de arbeidsmarkt, in de media en politiek, en de sociale zekerheid.

Het onderwijs is een cruciale factor in de kansen die mensen krijgen. Onderzoek heeft laten zien dat de kansenongelijkheid in het onderwijs sinds 2009 sterk opliep. Door gerichte beleidsinzet is die stijging inmiddels tot stilstand gebracht. Er is gericht beleid om de kansengelijkheid in het onderwijs weer te vergroten. Samenwerking tussen alle betrokken partijen is daarbij essentieel. Dit krijgt vorm in de Gelijke Kansen Alliantie, een initiatief van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. In achterstandswijken is de kwaliteit van het onderwijs vaak lager en is een minder divers aanbod van voorzieningen. Gendergelijkheid in Nederland kent ook uitdagingen. In recente jaren gaan de cijfers grotendeels de goede kant op dankzij toenemende arbeidsparticipatie van vrouwen en het afnemen van de loonkloof. Niettemin blijft er een gat tussen vrouwen en mannen als het gaat om arbeidsmarktdeelname, loonkloof, economische en financiële zelfstandigheid en vrouwen in topposities.

In de Emancipatienota wordt geïntegreerd ingezet op gelijkheid op de arbeidsmarkt, sociale veiligheid, gelijke behandeling en genderdiversiteit als hoofdthema's.

Er zijn de afgelopen jaren ook successen geboekt, zoals de erkenning in het overheidsbeleid dat gelijke kansen een ongelijke inzet vergen. De recente aanstelling van een nationale coördinator discriminatie en racisme en de benoeming van een minister voor armoede zijn daarvoor illustratief en zullen de komende jaren helpen de uitdagingen te adresseren. Er liggen wetsvoorstellen om discriminatie en seksuele misdrijven tegen te gaan. Het vrouwenquotum voor raden van bestuur dat in 2021 werd aangenomen zal het aantal vrouwen in topfuncties positief beïnvloeden; de Rijksoverheid heeft zichzelf geëngaat aan een streefcijfer van tenminste 45% vrouwen in topfuncties. De toegenomen participatie van jongeren en andere doelgroepen in besluitvorming heeft veel positieve effecten. De Wet Openbare overheid versterkt transparantie en toegankelijkheid van het openbaar bestuur. De ratificatie van het VN-Verdrag Handicap is vertaald in stevig beleid dat toegankelijkheid voor mensen met een beperking breed in de maatschappij beoogt te vergroten (in het bijzonder via de Wet Banenafspraken en de Participatiewet). Ook positief is dat kwetsbare groepen, waaronder ook LHBTI, meer zichzelf durven te zijn. Daarnaast is er meer urgentie gekomen ten aanzien van het versterken van bestaanszekerheid. Gemeenten nemen meer ruimte voor maatwerk in de bijstand; in het woonbeleid gaat meer aandacht naar mensen met weinig geld; en het leenstelsel wordt afgeschaft. Dankzij de Wet Arbeidsmarkt in balans krijgen payrollwerknemers een betere rechtspositie en arbeidsvoorwaarden en krijgen oproepkrachten meer zekerheid op werk en inkomen.

Gelijke Kansen Alliantie

Het bevorderen van kansengelijkheid is een complex vraagstuk en dus een brede maatschappelijke opgave. Daarom heeft het Nederlandse ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap – naast beleidsmaatregelen gericht op gelijke kansen – in 2016 het initiatief genomen tot de Gelijke Kansen Alliantie (GKA). Hierin werkt het ministerie samen met scholen, maatschappelijke organisaties en meer dan honderd gemeenten om gelijke kansen in het onderwijs te bevorderen. Met kennis, data, onderzoek en financiële middelen sluit het ministerie aan op bestaande of nieuwe lokale initiatieven, gericht op het versterken van de drie belangrijkste leefwerelden van het kind en de jongere: school, thuis en omgeving. In de netwerken krijgen personen en organisaties de ruimte om vanuit hun eigen lokale uitdagingen een bijdrage te leveren aan gelijke kansen. Middels deze netwerk aanpak bouwt de GKA kennis op over wat werkt én waarom, zodat bewezen effectieve interventies opgeschaald kunnen worden. Met deze werkwijze zorgt de GKA ervoor dat die ene leraar op die ene school in die ene wijk het verschil kan maken voor die ene leerling.

Uitdagingen en kansen

Er is een belangrijk momentum voor het aanpakken van kansenongelijkheid. De uitdaging de komende jaren is dit te vertalen naar veranderingen in de praktijk. Er ligt daarbij een belangrijke opgave om overheidsorganen beter in staat te stellen de menselijke maat toe te passen waar dat nodig is. Een aantal uitdagingen vraagt specifiek aandacht, en brengt tegelijkertijd kansen met zich mee:

Om bestaanszekerheid te vergroten is het nodig beter in kaart te hebben wie de meest kwetsbare groepen zijn, bijvoorbeeld daklozen. Hun leefwereld is vaak onzichtbaar in statistieken en macroplaatjes, maar wel bekend bij organisaties die met hen werken. Toegang tot werk en inkomen zijn essentieel, maar als er geen oog is voor mentale gezondheid, zijn geboden oplossingen vaak niet duurzaam. De individuele behoefte van mensen moet daarom centraal staan, en ook het netwerk om hen heen. Dit vraagt ook om ruimte voor maatwerk. Het is essentieel om kennis over rechten en toegang tot rechtsbijstand te vergroten juist bij kwetsbare groepen. Op de arbeidsmarkt zijn maatregelen nodig om de positie van werkende armen, arbeidsmigranten en mensen in flexibele contracten te verbeteren.

Een belangrijke kans is de inzet op kansengelijkheid in het onderwijs verbinden met de inzet buiten de school (SDG's 4, 10 en 11). Om van alle scholen echt de ontwikkelplek voor de toekomst te maken, waar je talenten ontplooit en vaardigheden opdoet voor de 21ste eeuw, is een verbinding nodig tussen de school, maatschappelijke organisaties en bedrijven, zodat leerlingen kennis kunnen toepassen in praktijksituaties. Gratis kinderopvang, een voornemen van het nieuwe kabinet, zorgt er niet alleen voor dat meer vrouwen meer uren betaald werk kunnen verrichten, het helpt ook om kinderen uit alle bevolkingslagen samen te brengen en een goede start te geven. Voor echte kansengelijkheid zou ook de buitenschoolse opvang moeten veranderen in gratis opvang op school, geïntegreerd met een aanbod van sport, cultuur en muziek. Ook het waarden van onbetaalde activiteit zoals mantelzorg, kinderopvang, sociale taken en vergroening in de buurt draagt bij aan inclusiviteit. Het nieuwe kabinet heeft het voornemen om elke vier jaar het sociaal minimum te herijken om vast te stellen of dit toereikend is om van de leven en mee te doen in de samenleving.

Op de arbeidsmarkt is sprake van toegenomen ongelijkheid, o.a. door de stijging in zogenaamde 'flexcontracten' vooral onder jongeren en arbeidsmigranten. Ook vrouwen in deeltijdbanen met een lagere status zijn kwetsbaarder. Mensen met een migratie-achtergrond worden gediscrimineerd bij het vinden van een stageplek, wat leidt tot schooluitval en kansenongelijkheid. Het nieuwe kabinet

heeft zich voorgenomen hier de komende jaren verandering in te brengen. De schaarste op de arbeidsmarkt leidt tot betere arbeidsvoorwaarden, en door beleidsinzet kan de overheid deze bestendigen. Stakeholders wijzen op het belang van een leefbaar minimum loon, contractuele zekerheid en zeggenschap van werknemers over de invulling van hun werk. Zorg en techniek zijn sectoren met tekorten. Het zou goed zijn als er in zulke sectoren meer balans komt tussen mannen en vrouwen, ook om de loonkloof te dichten. Digitalisering biedt kansen.

Genderongelijkheid en andere vormen van ongelijkheid hebben een nadelig effect op economische productiviteit en op de samenleving als geheel. Het is belangrijk om ook in de periode van herstel na Corona investeringen vanuit dit perspectief te versterken, zoals de SDG's en brede welvaart doen. Ook in het onderwijs is meer aandacht nodig voor genderongelijkheid, discriminatie en LHBTI.

De representatie van verschillende groepen in media, bestuur en politiek is verbeterd maar kan nog veel sterker. Een bijzonder aandachtspunt is dat de Wet Gelijke Behandeling niet gelijk van toepassing is voor Europese en Caribische Nederlanders; personen uit het Caribisch deel van het Koninkrijk zouden meer betrokken moeten worden.

In de afgelopen decennia zijn overheidssystemen vaak ingericht op het tegengaan van misbruik, waardoor de insteek er één van wantrouwen is. Ook statushouders ervaren dat. Voor een betere dienstverlening aan kwetsbare groepen is het noodzakelijk te (blijven) luisteren naar hun behoeften. Inclusievere structuren en werkwijzen zijn daarvoor nodig, ook in participatieve besluitvormingsprocessen. Toegenomen polarisatie in samenleving en politiek is daarbij een zorgpunt. In de Coronatijd zijn bestuurders op een andere manier in aanraking gekomen met de bevolking; dat kan helpen nieuwe wegen te zoeken.

1.6 Mondiale verantwoordelijkheid en beleidscoherentie voor ontwikkeling

De SDG's vormen in alle aspecten een geïntegreerde agenda. Nederland streeft ernaar de binnenlandse inzet op de SDG's hand in hand te laten gaan met onze steun aan de SDG's elders. Ook op Europees niveau streeft Nederland beleidscoherentie voor de SDG's na. Dit is in lijn met de ambitie van de Commissie dat de SDG's en de Overeenkomst van Parijs het interne en externe werk blijven leiden.

Door middel van hulp, handel en investeringen levert Nederland een belangrijke bijdrage aan de SDG's in andere landen (SDG 17). Het bevorderen van IMVO (SDG 12) staat hierbij hoog op de agenda. Tegelijkertijd moeten we erkennen dat onze negatieve milieuoetadruk op andere landen groot is. Door onze grondstoffen- en energie-

intensieve economie en door onze consumptiepatronen verleggen we druk op de natuurlijke hulpbronnen en landgebruik naar andere landen. Vanuit een aantal stakeholders is er kritiek op het Nederlandse belastingbeleid. Verdere verduurzaming van de Nederlandse economie en versterking van internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen zal bijdragen aan het verminderen van deze voetafdruk. Daarnaast is er een Actieplan Beleidscoherentie met specifieke maatregelen om afwenteleffecten verder in te perken. Hiermee dragen we zowel nationaal als internationaal bij aan met name SDG's 17, 12, 10 en 2. Het versterken van multilaterale samenwerking rondom grote mondiale uitdagingen is van belang voor alle SDG-doelen.

Nederland scoort volgens het CBS gemiddeld tot goed als het gaat om SDG 17, hoewel daartoe slechts een beperkt aantal van de subdoelen wordt gemeten. Nederland meet ook – als één van de weinige landen wereldwijd – het effect van onze welvaart op de brede welvaart elders ter wereld. Daarbij kijkt het CBS naar de stromen van inkomens (handel en hulp) en het gebruik dat Nederland maakt van het natuurlijk kapitaal van andere landen (milieu en grondstoffen). Bijzondere aandacht wordt besteed aan de effecten op Minst Ontwikkelde Landen, zoals aanbevolen door het Brundtlandrapport uit 1987. Handel en hulp laat een stabiele tot positieve ontwikkeling zien. Nederland drijft relatief veel handel met de minst ontwikkelde landen (LDC's), met een stijgende invoer uit Azië en de LAC-regio en stabiele invoer uit Afrika. De ODA-trend (officiële ontwikkelingshulp) is stabiel: in 2020 besteedde Nederland 0,59% van het BNP (4,5 mld euro) aan hulp en nam daarmee een vijfde plek op de Europese ranglijst in. Overdrachten zijn gestegen en relatief hoog in vergelijking met andere Europese landen. Op grondstoffen en milieu-voetafdruk (SDG 12) is het beeld gemengd. De Nederlandse broeikasgasvoetafdruk (SDG 13), een maatstaf voor de totale broeikasgasemissies ten behoeve van de Nederlandse consumptie, daalde in 2020 met 8,2% ten opzichte van 2019. De invoer van fossiele brandstoffen uit minst ontwikkelde landen daalde flink evenals die van niet-metaalmineralen, wat de milieuvoetafdruk verlaagde. De totale invoer van fossiele energiedragers nam echter toe. De invoer van biomassa nam toe waarmee Nederland druk legt op natuurlijke hulpbronnen van landen elders. In de internationale SDSN/Bertelsman ranglijst, en de Europese tegenhanger daarvan, scoort Nederland slecht als het gaat om afwenteleffecten en komt in beide ranglijsten onderaan de lijst uit op respectievelijk de 159^e plek van 165 landen, en 31^e plek van de 31 landen.

Opeenvolgende kabinetten hebben ingezet op een samenhangende inzet van ontwikkelingssamenwerking en handel. Betrokkenheid van de private sector kan een

vliegwielen zijn voor duurzame economische en sociale ontwikkeling. De effectiviteit hiervan is recentelijk onderzocht door IOB. Dit rapport en kabinetsreactie zijn onlangs aan de Tweede Kamer aangeboden.²⁰ Binnen het beleid voor BHOS richt de samenwerking met partnerlanden zich o.a. op steun bij het adresseren van de klimaat-voedsel-water nexus, het bevorderen van gendergelijkheid en vrouwenrechten, en het versterken van de stem van de meest kwetsbaren en jongeren (zie ook 3.5). Partnerschappen met NGO's en bedrijven zijn daarbij een belangrijke manier van werken. Duurzame en verantwoorde handel en investeringen worden o.a. bevorderd door Nederlandse bedrijven aan te moedigen hun activiteiten te richten op de realisatie van de SDG's. Ook wordt van bedrijven verwacht in lijn met de UN Guiding Principles on Business and Human Rights en de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen te opereren. In het nieuwe coalitieakkoord is aangegeven dat Nederland IMVO-wetgeving in de EU blijft bevorderen en nationale wetgeving invoert die rekening houdt met een gelijk speelveld met omliggende landen en implementatie van mogelijke EU-regelgeving. Op 23 februari jl. heeft de Europese Commissie een wetgevend voorstel op het vlak van IMVO gepubliceerd. De Nederlandse beleidsmix wordt aangevuld met maatregelen om naleving van wetgeving en toepassing van gepaste zorgvuldigheid te bevorderen: IMVO-voorwaarden voor inkoop en voor subsidie-instrumenten voor het bedrijfsleven, een nieuw IMVO-steunpunt, financiële prikkels en sectorale samenwerking.

In EU-verband zet Nederland ook in op ontwikkelingsvriendelijke handelsakkoorden en een ontwikkelingsvriendelijk investeringsregime, waarbij het waarborgen van beleidsruimte een belangrijk onderdeel vormt. Ook draagt Nederland via de OESO bij aan de ontwikkeling van indicatoren voor de SDG-kwaliteit van directe buitenlandse investeringen.

Cruciaal voor het vergroten van de positieve impact en terugdringen van de voetafdruk van Nederland op andere landen is beleidscoherentie voor duurzame ontwikkeling. Het Actieplan Beleidscoherentie richt zich op vijf thema's die ontwikkelingslanden helpen bij het bereiken van de SDG's waar Nederland een verschil kan maken: het tegengaan van belastingontwijking en -ontduiking, ontwikkelingsvriendelijke handelsverdragen, een ontwikkelingsvriendelijk investeringsregime, verduurzaming van productie en handel, en het tegengaan van klimaatverandering. Het actieplan bevat doelen, inzet en indicatoren gekoppeld aan de SDG's, waarover jaarlijks wordt gerapporteerd aan het parlement. Zo is er voortgang geboekt op het belastingdossier. Zo heeft Nederland een

²⁰ Kamerstuk 2022Z0526

conditionele bronbelasting ingevoerd op rente- en royaltybetalingen naar laagbelastende jurisdicties. De bronbelasting is gericht op het voorkomen dat Nederland nog langer wordt gebruikt als toegangspoort naar laagbelastende jurisdicties. Ook heeft Nederland samen met een Duitsland een verklaring ondertekend over verdere samenwerking op het gebied van leefbaar loon in ontwikkelingslanden. In 2022 zal het actieplan beleidscoherentie worden herzien. Een belangrijk succes voor beleidscoherentie was de invoering van een SDG-toets voor nieuw beleid met een specifieke verplichting om de effecten op ontwikkelingslanden af te wegen. Wel zal de toepassing nog versterkt moeten worden.

De ambities van zowel overheid als de private sector ten aanzien van duurzaamheid, de SDG's en IMVO zijn toegenomen. De IMVO-convenanten hebben in een aantal sectoren een goede aanjaagfunctie gehad om mensenrechtenschendingen en schade aan ecosystemen in waardeketens aan te pakken. Het afleggen van verantwoording is verbeterd: een groeiend aantal bedrijven en organisaties maakt duurzaamheidsverslagen en koppelt de strategie of bedrijfsvoering aan de SDG's. De overheid vraagt bedrijven transparant te zijn over hun MVO-beleid en -activiteiten. Door middel van de Transparantiebenchmark biedt het ministerie van Economische Zaken en Klimaat inzicht in de wijze waarop de grootste Nederlandse ondernemingen verslag doen van hun MVO-activiteiten. Nederland heeft bijgedragen aan het opzetten van de World Benchmarking Alliance (WBA). De index heeft als doel bedrijven te stimuleren in hun maatschappelijk verantwoord ondernemen en hun bijdrage aan de SDG's inzichtelijk te maken. De WBA beoogt het "corporate accountability" mechanisme te zijn en daarmee bedrijven aan te zetten tot MVO via een race tot de top. Zij heeft o.a. benchmarks ontwikkeld voor de zaaizaadector (Access to Seeds), de visserijsector (Seafood Stewardship Index) en de landbouw (Benchmark Food & Agriculture).

Uitdagingen en kansen

Tegenover de successen, de handelsinzet en de aanzienlijke Nederlandse ODA-bijdragen staan flinke uitdagingen. Uit evaluaties blijkt dat slechts 1,6% van de bedrijven in hoog-risicosectoren wordt bereikt met de vrijwillige convenantenaanpak. Alleen grote bedrijven hebben een rapportageverplichting ten aanzien van IMVO²¹. Op de

²¹ Volgens de Corporate Sustainability Reporting Directive van de EU geldt de rapportageverplichting voor alle grote kredietinstellingen en verzekeringsmaatschappijen, alle grote bedrijven en alle beursvennootschappen (met uitzondering van micro-beursvennootschappen). Daarbinnen worden grote bedrijven gedefinieerd als bedrijven die voldoen aan twee van de drie volgende criteria: balanstotaal meer dan €20 mln, netto-omzet meer dan €40 mln en meer dan 250 werknemers.

transparantiebenchmark scoort de helft van de bedrijven nog slecht. In dat licht is het kabinet verheugd met het verschijnen van het wetgevend voorstel, genaamd *Corporate Sustainability Due Diligence Directive* (CSDDD), van de Europese Commissie op 23 februari jl. Hiermee is voor het eerst zicht op Europese regelgeving, dat is een grote stap voorwaarts. Om de grote transitie te versnellen is het ook nodig de beleidscoherentie te versterken en onze voetafdruk verder te beperken. Daarbij spelen verschillende uitdagingen, die ook kansen in zich houden.

Van belang is bewustwording als eerste stap naar gedragsverandering. Er is nog weinig bekendheid bij consumenten en bedrijven met afwenteleffecten van onze productie en consumptie. Hoewel waardeketens geleidelijk duurzamer worden en de economie efficiënter, neemt het totale gebruik van natuurlijke hulpbronnen nog niet af. De transitie naar hernieuwbare energiebronnen in eigen land heeft geleid tot meer import van metalen en biomassa, wat elders in de wereld negatieve impact heeft op milieu en mogelijk op mensenrechten (door mijnbouw en ontbossing.) Om bewustwording te vergroten is het volgens stakeholders van belang afwenteleffecten inzichtelijk te maken, bijvoorbeeld via true pricing. Een open gesprek over minder consumeren en bepaalde zaken niet meer doen is een uitdaging in het publieke debat, maar is eveneens een belangrijke stap. Bewust en minder consumeren en het tegengaan van (voedsel)verspilling zijn randvoorwaarden voor een kleinere voetafdruk.

Een aantal stakeholders benadrukt dat gelijkwaardige relaties bij mondiale handel en geldstromen van belang zijn. Belangrijk is dat lokale gemeenschappen in ontwikkelingslanden direct betrokken zijn bij het toepassen van gepaste zorgvuldigheid door bedrijven. Dit is van belang om de bescherming van lokale bestaansbronnen, ecologische veerkracht en het stimuleren van lokale economieën te versterken. Nederland investeert hiertoe o.a. in grassroots organisaties in ontwikkelingslanden (zie ook onderdeel 3.5).

Uit de COVID-pandemie kunnen we lessen trekken over de uitdagingen voor een samenhangende inzet ten aanzien van mondiale publieke goederen, in dit geval gezondheid. Drie belangrijke facetten waarmee Nederland zich inzet voor mondiale publieke goederen zijn: toetsen van het effect van ons (binnenlandse) beleid en financieringsstromen op andere landen (beleidscoherentie); ontwikkelingssamenwerking; en het versterken van de mondiale governance via het multilaterale kanaal. Dat laatste is essentieel bij mondiale crises; de effectiviteit van internationale samenwerking beïnvloedt ook de uitkomsten in Nederland. Samen met andere landen wil Nederland de komende jaren werken aan manieren om de gezamenlijke inzet ten aanzien

van wereldwijde uitdagingen en toekomstige crises te versterken. Zo zal komende tijd een Global Health Strategy ontwikkeld worden om de Nederlandse inzet ten aanzien van mondiale gezondheidsuitdagingen te versterken. De transitie naar een koolstofarme, circulaire economie kan een belangrijke bijdrage leveren aan het verkleinen van onze negatieve voetafdruk. Er liggen kansen in het beter verbinden van de binnenlandse ontwikkeling van de circulaire economie met internationale handel en investeringen. Hiertoe is het van belang te zoeken naar business modellen die in Nederland circulariteit bevorderen en CO₂ intensiteit reduceren én kansen bieden in andere landen, in het bijzonder lage inkomenslanden. Voor de verschillende sectoren is een beter inzicht nodig in risico's en kansen. Nederlandse bedrijven kunnen bijdragen aan de opbouw van een koolstofarme, circulaire economie in lage en middeninkomenslanden, bijvoorbeeld met kennis, technologie, het herontwerpen van productieketens en investeringen in lokale processen.

2. Caribisch Nederland en de SDG's

Dit onderdeel van de nationale SDG-rapportage gaat in op de SDG-inspanningen in Caribisch Nederland: de bijzondere gemeenten Bonaire, Sint Eustatius en Saba (BES-eilanden). Dit mede op advies van het AIV-rapport: 'Duurzame Ontwikkelingsdoelen en Mensenrechten: een noodzakelijk verbond'²². Het gaat in op de sociaaleconomische, ecologische en mensenrechten dimensie van duurzame ontwikkeling.

2.1 Armoedebestrijding en veiligheid

Om de inzet op het verbeteren van de bestaanszekerheid van inwoners van Caribisch Nederland te onderstrepen, heeft het vorige kabinet in 2019 een ijkpunt voor het sociaal minimum vastgesteld. Het doel is dat de kosten worden teruggebracht en de inkomens worden verhoogd, zodat alle inwoners van Caribisch Nederland in levensonderhoud kunnen voorzien.

Het belangrijkste doel van dit kabinet voor Caribisch Nederland is het verbeteren van de levensstandaard en het bestrijden van armoede. Het kabinet werkt deze kabinetsperiode toe naar het ijkpunt sociaal minimum. Dit doet het kabinet stapsgewijs en samen met de openbare lichamen, zodat zij in staat worden gesteld hun taken beter te kunnen uitvoeren. Naast een hoger wettelijk minimumloon (en de hieraan gekoppelde uitkeringen) en het verlagen van de kosten van levensonderhoud is ook een adequaat stelsel van

sociale zekerheid nodig. Het kabinet trekt 30 miljoen euro structureel uit voor onder meer de inkomens te verhogen en de kosten van levensonderhoud te verlagen.

Om de inkomenspositie te verbeteren, zijn per 1 januari 2022 het wettelijk minimumloon en de basisuitkeringen op Bonaire, Sint Eustatius en Saba verhoogd met 10% (inclusief inflatie). Mensen met kinderen profiteren van een hogere kinderbijslag; deze bedraagt momenteel USD 89 per kind per maand. Het kabinet zal verder dit jaar het wetsvoorstel kinderopvang BES aan uw Kamer aanbieden, die beoogt het ontwikkelen van een stelsel van kwalitatief goede, veilige en (financieel) toegankelijke kinderopvang. Daarnaast hebben tijdelijke maatregelen in het kader van Covid-19 ervoor gezorgd dat de kosten voor telecom, energie en drinkwater werden verlaagd en zijn aan de openbare lichamen extra middelen beschikbaar gesteld om de gevolgen van Covid-19 voor kwetsbare mensen te verzachten. In het kader van het Regeerakkoord ter beschikking gestelde 30 miljoen euro wordt gezien in hoeverre die subsidies een structureel karakter kunnen krijgen. Voor het verlagen van woonlasten heeft de Rijksoverheid de verhuurderssubsidie voor de sociale huursector van de openbare lichamen overgenomen. Hierdoor hebben de openbare lichamen meer financiële ruimte gekregen om zelf maatregelen en beleid te ontwikkelen om woonlasten te laten dalen. Ook worden er sociale huurwoningen bijgebouwd. Dit beleid draagt bij aan SDG's 1, 8, 10 en 11.

Omvangrijke trajecten die de afgelopen jaren zijn afgerond in Caribisch Nederland op het gebied van veiligheid en rechtvaardigheid (SDG 16), zijn de invoering van het jeugdstrafrecht, de inwerkingtreding van de Wet Schadefonds Geweldsmisdrijven en de overval regeling. Met het jeugdstrafrecht zijn er regelingen gekomen voor buitengerechtelijke afdoening en specifieke jeugdsancties met een duidelijke pedagogische oriëntatie. Dit sluit aan bij internationale kinderrechten. Slachtoffers van geweldsmisdrijven op Bonaire, Sint Eustatius en Saba kunnen voortaan een beroep doen op het Schadefonds Geweldsmisdrijven. Het Schadefonds geeft een eenmalige uitkering aan slachtoffers van geweldsmisdrijven die ernstig lichamelijk of geestelijk letsel hebben opgelopen. Een tegemoetkoming uit het Schadefonds is een erkenning van het onrecht dat hen is aangedaan en draagt bij aan herstel van vertrouwen. De overval regeling betreft een subsidie voor preventieve maatregelen tegen woning- en bedrijfsovervallen. Met deze subsidieregeling voor de burger die slachtoffer is geworden van een overval kan men zich beveiligen wat bijdraagt aan het veiligheidsgevoel van de slachtoffers en aan het voorkomen van herhaald slachtofferschap.

²² [Duurzame Ontwikkelingsdoelen en Mensenrechten: een noodzakelijk verbond](#) Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) Advies 110: (10 mei 2019).

In het Coalitieakkoord van het nieuwe kabinet is veel aandacht voor Caribisch Nederland. Naast het ter beschikking stellen van 30 miljoen euro structureel, wil het kabinet zich inspanssen om Bonaire, Saba en Sint Eustatius een gelijkwaardig deel van Nederland te laten zijn, met de nadruk op het versterken van de arbeidsmarkt, aanpakken van armoede en investeren in de economie.

2.2 Natuur en milieu

Het Natuur- en milieubeleidsplan Caribisch Nederland 2020-2030 (NMBP) heeft als doel om de rijke natuur van Caribisch Nederland te behouden, te beschermen en op duurzame wijze te benutten. Een gezonde natuur draagt bij aan de economische ontwikkeling van de eilanden. Het plan heeft vier centrale doelen gericht op: 1) gezonde, veerkrachtige en weerbare koraalriffen, 2) het herstel en behoud van unieke habitat en soorten, 3) het duurzaam gebruik van land en water voor de ontwikkeling van de lokale economie, en 4) voorwaarden scheppen voor duurzame resultaten van natuurbeleid. Het Rijk geeft hiermee het kader. De uitvoering vindt grotendeels plaats onder verantwoordelijkheid van de openbare lichamen. Voor de uitvoering van het NMBP is in het coalitieakkoord ‘omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst’ incidenteel 35 miljoen euro gereserveerd. Het Natuur- en milieubeleidsplan is het startpunt voor het opstellen van uitvoeringsagenda's per eiland en biedt de strategie en het kader waarmee ieder eiland, samen met het Rijk, de komende jaren aan de slag kan. Het Natuur- en milieubeleidsplan Caribisch Nederland draagt bij aan SDG 6, 13, 14, 15.

De uitvoering van het NMBP is gestart in 2020. In het bijzonder is ingezet op de bescherming van het koraal, bijvoorbeeld met het voorkomen van erosie door het verwijderen van loslopende dieren uit de publieke ruimte (ter indicatie; op Bonaire lopen circa 35.000 geiten en 2.000 ezels rond). Ook is gestart met het professionaliseren van de veehouderij en visserij en met andere initiatieven om lokale voedselproductie te stimuleren.

2.3 Mensenrechten

De meeste mensenrechtenverdragen gelden zowel in het Europese als het Caribische deel van Nederland. In 2019 heeft het kabinet toegezegd dat mensenrechtenverdragen die in de toekomst door het Koninkrijk worden aangegaan zowel in het Europese als Caribische deel zullen gelden. Vanwege bijzondere omstandigheden waardoor Caribisch Nederland zich wezenlijk onderscheidt van Europees Nederland, bijvoorbeeld door de geografische ligging en economische en sociale omstandigheden (art. 132a lid 4 van de Grondwet), wordt wel ruimte gelaten voor verschillen tussen beide delen van Nederland in de implementatie van mensenrechtenverdragen. In het Nationaal Actieplan

Mensenrechten 2020 zijn diverse acties opgenomen voor het bevorderen van de mensenrechtensituatie in het Caribische deel van Nederland. Zoals het opzetten van een jobcenter op Bonaire, extra sociale huurwoningen op Bonaire, St. Eustatius en Saba en opschoning van de basisadministratie van St. Eustatius. Verder wordt bijvoorbeeld hard gewerkt aan de implementatie van het Verdrag van Istanbul inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld.

2.4 Statistieken over welvaart

In 2021 is ‘Trends in the Caribbean Netherlands 2021’²³ gepubliceerd. Het biedt een overzicht van de belangrijkste cijfers op economisch en sociaal gebied. In de publicatie is speciale aandacht voor de gevolgen van Corona voor met name het toerisme op de eilanden en de steun die bedrijven n.a.v. de epidemie ontvingen. Verder is voor Caribisch Nederland een Monitor Brede Welvaart in ontwikkeling²⁴. Deze Monitor beschrijft hoe de welvaart zich ontwikkelt aan de hand van economische, sociale en ecologische indicatoren. In dit geval gaat het om 72 indicatoren op 16 beleidsthema's. In 2022 wordt deze Monitor voor het eerst gepubliceerd.

3. SDG-relevant nieuw beleid

In mei 2020 is toegezegd dat in de beleidsstukken zal worden aangegeven aan welke SDG's het beleid bijdraagt, conform de motie Van den Hul.²⁵ Ook in 2021 zijn er weer verschillende belangrijke SDG-relevante beleidsinitiatieven tot stand gekomen. Hieronder worden deze op een rij gezet en wordt aangegeven aan welke SDG-doelen ze bijdragen.

²³ [Trends in the Caribbean Netherlands 2021](#) CBS (2021)

²⁴ [Kamerbrief](#) over CBS Monitor Brede Welvaart voor Caribisch Nederland (31 jan. 2022)

²⁵ [Motie](#) van het lid Van den Hul c.s. over de koppeling van beleid en SDG's inzichtelijk maken (d.d. 28 november 2019)

Beleidsstuk	Doel	Partners	SDG-relevantie
Introductie STAP-budget	In 2021 is de subsidieregeling STAP-budget voorbereid om de duurzame inzetbaarheid van iedereen met een band met de Nederlandse arbeidsmarkt te stimuleren. STAP staat voor Stimulering Arbeidsmarkt Positie. Vanaf 1 maart 2022 kan iedereen een budget van maximaal 1000 euro per jaar aanvragen voor training, opleiding of cursus. Vanaf 2025 is structureel € 218 miljoen (inclusief uitvoeringskosten) beschikbaar voor deze subsidieregeling.	SZW, OCW, UWV en DUO (uitvoerders) Commissie M&O (toezicht)	SDG 8 SDG 4
NL leert door	Programma NL Leert door is opgezet om mensen die als gevolg van corona financieel in de problemen zijn gekomen, te ondersteunen bij behoud van werk of overgang naar nieuw werk met subsidies voor leren en ontwikkelen. In totaal 3 subsidieregelingen: <ul style="list-style-type: none"> • Inzet ontwikkeladvies • Inzet scholing • Inzet sectoraal maatwerk 	SZW, OCW, sociale partners en regionale mobiliteits-teams.	SDG 8 SDG 4
Intensivering armoede- en schuldenaanpak	In 2021 werden diverse gesubsidieerde projecten uitgevoerd, gericht op het vroegtijdig in beeld krijgen van en snel en adequaat hulp bieden aan kwetsbare groepen die als gevolg van de coronacrisis financieel (harder) zijn of worden geraakt. In februari 2021 is tevens de campagne ' De eerste stap helpt je verder ' gelanceerd. De projecten die voortkomen uit de intensivering worden gemonitord en geëvalueerd. De eindresultaten worden begin 2023 verwacht. De komende periode werkt het kabinet aan programma's gericht op het tegengaan van (kinder)armoede, schulden en preventie van gezondheidsproblemen.	Rijk, gemeenten, wetenschap, partijen betrokken bij de armoede- en schuldenaanpak	SDG 1 SDG 10
Aanpak bescherming arbeidsmigranten	Maatregelen om de positie van arbeidsmigranten te verbeteren, door de uitzendsector beter te reguleren, registratie te verbeteren en door middel van regionale afspraken de huisvestingssituatie voor arbeidsmigranten te verbeteren.	Rijksoverheid i.s.m. gemeenten, sociale partners, provincies, woning corporaties, en werkgevers	SDG 8 m.n. 8.8
Wet Inburgering	In 2021 is de nieuwe wet Inburgering voorbereid. Die is per 1 januari 2022 van kracht geworden. Met deze wet wordt beoogd dat (inburgeringsplichtige) nieuwkomers zo snel mogelijk de Nederlandse taal leren en volwaardig gaan meedoen in Nederland, het liefst via betaald werk.	SZW, gemeenten, DUO, COA	SDG 4 SDG 8
Werkagenda Verdere integratie op de arbeidsmarkt (VIA)	Werkagenda met een looptijd van 2021-2025 waarbij (deels) uitgevoerde pilots uit het eerdere programma VIA leiden tot een vervolgaanpak en agenda om arbeidsmarktpositie van mensen met een niet-westerse achtergrond te verbeteren.	Rijk met sociale partners, werkgevers, gemeenten, onderwijs en belangenorganisaties	SDG 8 SDG 10
Wet voor betere man-vrouw verhouding	In 2021 is de wet voorbereid waarbij wordt overgegaan op invoering quotum voor topvrouwen voor betere man-vrouw verhouding in de top van het bedrijfsleven om diversiteit te bevorderen. Ingangsdatum per 1 januari 2022. Dit houdt in: (1) bindend quotum van minimaal 1/3 vrouwen en 1/3 mannen voor de Raad van Commissarissen van beursgenoteerde ondernemingen en (2) een streefcijfer op te stellen door de raad van commissarissen, de raad van bestuur en de subtop van 5.000 grote bedrijven met de plicht om een plan voor diversiteit aan de top op te stellen en te rapporteren aan de SER.	Rijksoverheid in afstemming met de SER.	SDG 5 m.n. 5.5

Beleidsstuk	Doel	Partners	SDG-relevantie
Kamerbrief bij advies over Genderdiversiteit in de (sub-)top van de (semi-)publieke sector	Gendergelijkheid op de arbeidsmarkt: vrouwen in besluitvormende posities in de (semi)publieke sector		SDG 5
Routekaart Leren en Ontwikkelen	Bevorderen van leven lang ontwikkelen (LLO)	O.a. de SER, SBB, sociale partners, onderwijsinstellingen, uitvoeringsorganisaties en regionale samenwerkingsverbanden.	SDG 4 SDG 8 SDG 10
Wet burgerschapsonderwijs	Nieuwe wetgeving voor burgerschapsonderwijs op basisscholen en middelbare scholen met als doel dat alle scholen leerlingen kennis en respect bijbrengen over de basiswaarden van de democratische rechtsstaat. Burgerschapsonderwijs was al wettelijk verplicht, maar voor veel scholen was het niet duidelijk wat er precies van hen wordt verwacht. Daarom is de wettelijke opdracht voor scholen aangescherpt.	Rijksoverheid ism funderend onderwijs	SDG 4, 5, 10, 16
Industrie in Transitie: Uitdagingen en Antwoorden (Kamerbrief verwacht zomer 2022)	De samenleving en een veranderende wereld vraagt om een overheid die keuzes maakt. Deze brief beschrijft de omslag naar een strategisch industriebeleid, waarin o.a. de Nederlandse visie voor een groen industriebeleid, innovatiedoelen voor de lange termijn en essentiële randvoorwaarden, zoals scholing, worden beschreven.	Rijk, industrie, kennisinstellingen.	SDG 3, 4, 7, 8, 9, 12, 13
Heffing CO2	Sinds 1 januari 2021 geldt voor industriële bedrijven met een hoge CO2-uitstoot een nationale CO2-heffing, bovenop de EU prijs. Zo worden bedrijven meer gestimuleerd om bij hun investeringen rekening te houden met de gevolgen van CO2-uitstoot voor mens en milieu. De heffing is deel van een breed pakket maatregelen, dat industriële bedrijven stimuleert te investeren in verduurzaming.	Rijk, industrie	SDG 7 SDG 9 SDG 13.
Toepassing IMVO op EZK-bedrijfsleven instrumentarium	Stimuleren van maatschappelijk verantwoord ondernemen door Nederlandse bedrijven door stapsgewijs IMVO-eisen te verbinden aan EZK subsidie- en innovatie-instrumenten.	EZK, RVO, Empact, bedrijven	SDG 5, 8, 12, 13, 14, 15.
Klimaatnota 2021	Om ons land en onze wereld zo goed mogelijk door te kunnen geven aan de generaties na ons en om Nederland voor de energievoorziening zo onafhankelijk mogelijk te maken, is het verstandig klimaatbeleid te voeren. Nederland moet met klimaatbeleid voldoen aan nationale verplichtingen die volgen uit Europees beleid en verplichtingen die volgen uit de nationale Klimaatwet en het Urgendavonnis. In de Klimaatnota legt het kabinet verantwoording af over het klimaatbeleid.	Rijk, burgers, bedrijven, andere overheden en maatschappelijke organisaties	SDG 7, 8, 9, 11, 12, 13, 17
Actualisatie Uitvoeringsprogramma Circulaire Economie	De actualisatie van het Uitvoeringsprogramma Circulaire Economie geeft een overzicht van ontwikkelingen op het gebied van circulaire economie, de nieuwe activiteiten binnen het Uitvoeringsprogramma Circulaire Economie, evenals de voortgang van de lopende activiteiten. In de actualisatie van het Uitvoeringsprogramma Circulaire Economie ligt de focus op drie thema's: 1. Hoger op de R-ladder en meer aan de voorkant van de keten en het product; 2. Systeemverandering van lineair naar circulair; 3. Impact door focus op de grondstoffenstromen.	IenW ism BZK, EZK, LNV en BHOS	SDG 2, 7, 9, 11, 12, 13 en 15

Beleidsstuk	Doel	Partners	SDG-relevantie
Omschakelprogramma Duurzame Landbouw (o.a. kamerstuk 35 334, nr. 126 en 163)	Het Omschakelprogramma Duurzame Landbouw beoogt agrarische ondernemers te stimuleren versneld om te schakelen naar een stikstofarmere, meer extensieve en meer duurzame bedrijfsvoering. Het Omschakelprogramma gaat meerdere instrumenten bevatten. Eén ervan is de Pilot-Investeringsfonds Duurzame Landbouw waarmee agrarische ondernemers worden ondersteund bij de financiering van investeringen die worden gedaan ten behoeve van de omschakeling naar een stikstofarmere, meer extensieve en meer duurzame bedrijfsvoering, zoals biologische en natuur/ landschapsinclusieve landbouw.	LNV, Groenfonds, provincies, agrarische ondernemers	SDG 2 SDG 13 SDG 15
Programma Gezonde Groene Leefomgeving	Doel van het programma is Gezondheid en natuur meer meenemen bij beleidsafwegingen over de inrichting van de leefomgeving en betrokken landelijke, regionale en lokale partijen ondersteunen in de ambitie om gezondheid meer integraal en volwaardig te betrekken in het beleid op het gebied van de (inrichting van de) fysieke leefomgeving.	VWS en LNV	SDG 3 SDG 11
Wetsvoorstel 'Prenataal huisbezoek door de jeugdgezondheidszorg (PHB JGZ)	Met de aanpassing van de Wet Publieke Gezondheid (Wpg) met het 'Prenataal huisbezoek door de JGZ' (PHB JGZ) krijgen alle gemeenten per januari 2022 de taak om een prenataal huisbezoek door de JGZ aan te bieden aan zwangeren en/of hun gezinnen in een kwetsbare situatie. Doel is een gezonde ontwikkeling van het ongeboren kind te bevorderen en het ontstaan van gezondheids- en ontwikkelingsrisico's voor het kind te beperken, evenals (aanstaande) ouders in (psycho) sociaal-maatschappelijk opzicht ondersteunen	VWS	SDG 3
Voedselkeuzelogo Nutriscore	Nutri-Score helpt consumenten om producten simpel en snel met elkaar te vergelijken. Zo kunnen zij gezondere keuzes in de winkel maken.	VWS	SDG 2 SDG 3
Wetsvoorstel ter implementatie van de EU-klokkenluiders-richtlijn	Met het wetsvoorstel wordt de Europese klokkenluidersrichtlijn geïmplementeerd. Dit wetsvoorstel ziet op een versterking van de positie van de klokkenluider en stelt strengere eisen aan de interne meldprocedures bij werkgevers.	BZK i.s.m. verschillende departementen Consultatie NGO's (zoals het Huis voor klokkenluiders en de Stichting van de Arbeid).	SDG 16 (m.n. 16.5 op duurzame wijze een einde maken aan corruptie en omkoperij in al hun vormen)
Verstedelijking strategieën - De Nationale Omgevingsvisie	Voor zeven regio's met de hoogste verstedelijkingsdruk hebben Rijk en regio samen verstedelijkingsstrategieën opgesteld. Hierin wordt niet alleen naar woningbouw gekeken, maar ook naar mobiliteit, economie en natuur, energie en water.	Opgesteld door Rijk en regio met alle betrokken overheden, waterschappen en bedrijven en NGO's.	SDG 7, 8, 9, 11, 14, 15
Nationaal Strategisch Plan in het kader van het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid 2023-2027 (GLB-NSP) (Kamerstuk 28 625, nr. 320)	Het GLB-NSP bevat de stappen om agrarische bedrijven in Nederland toekomstbestendiger te maken. Door boeren te belonen voor prestaties die oplossingen bieden voor maatschappelijke vraagstukken en zo bijdragen aan het verbeteren van de kwaliteit van lucht, bodem, water en de aanpak van klimaatverandering en het herstel van biodiversiteit (stikstof). Daarmee draagt het GLB-NSP bij aan een landbouw die boer, economie, natuur en leefomgeving verbindt, die zich richt op regionale opgaven, daarmee draagvlak en maatschappelijke legitimiteit heeft én ondersteunend is aan de noodzakelijke omslag naar kringlooplandbouw en de klimaatopgave.	Rijk, provincies, gemeenten, NGO's en agrarische ondernemers	SDG 2, 11, 12 en 15
Noordzeeakkoord	Het akkoord bevat de afspraken over keuzes en beleid die de strategische opgaven voor de energietransitie uit het Klimaatakkoord, voor natuurherstel en voor een gezonde toekomst voor visserij op de Noordzee concreet en langdurig met elkaar in balans brengen.	Rijksoverheid en stakeholders	SDG's 2, 7, 12, 14 en 15

Beleidsstuk	Doel	Partners	SDG-relevantie
Nationaal Waterprogramma 2022-2027 , incl. Programma Noordzee 2022-2027	Het Nationaal Waterprogramma en het Programma Noordzee omvatten alle relevante beleidsvoornemens, acties en gebiedsgerichte opgaven rond water en het gebruik daarvan, geënt op internationale en nationale verplichtingen.	Rijksoverheid met consultatie van de regionale en lokale overheden, stakeholders.	SDG's 6, 14, 15, 2, 12, 13, 9 en 11
LNV Digitaliseringsvisie	Inzet van digitalisering voor een duurzame landbouw- en voedselketen en een robuuste natuur'. In deze visie wordt uiteengezet welke kansen en risico's er zijn bij dit onderwerp, en aan welke randvoorwaarden op hoofdlijnen moet worden voldaan om digitalisering in te kunnen zetten voor de maatschappelijke opgaven in landbouw, natuur en voedselkwaliteit.	Rijksoverheid	SDG 2, 12, 14 en 15
Voorgenomen beleid Nationale strategie voor biologische productie en consumptie (medio 2022)	De strategie zal een bijdrage leveren aan de nationale en Europese ambities voor verduurzaming van de landbouw, zoals de Europese Commissie deze in de Green Deal en de daaruit volgende Boer-tot-Bord strategie en Biodiversiteitsstrategie heeft gepresenteerd. Op het gebied van biologisch heeft de Commissie de ambitie uitgesproken dat in 2030 ten minste 25% (gemiddeld voor alle lidstaten) van de landbouwgrond in de Europese Unie moet worden gebruikt voor biologische landbouw en tegelijkertijd dat de biologische aquacultuur uitgebouwd kan worden.	Rijk, NGO's en agrarische ondernemers	SDG 2, 12, 14 en 15
Voorgenomen beleid Nationaal Programma Landelijk Gebied	In aanvulling op de structurele aanpak stikstof kiest het kabinet voor verregaande extra stappen met een gebiedsgerichte, integrale aanpak. Deze aanpak ziet op de realisatie van de drie internationale opgaven ten aanzien van natuur (stikstof), klimaat en water. Deze aanpak krijgt vorm onder het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG). Het doel is om te voldoen aan de internationale verplichtingen van de Vogel- en Habitat Richtlijn (VHR), de KRW en de verplichtingen voor landbouw en landgebruik vanuit Fit for 55. De aanpak zal ook leiden tot doelbereik aan de verplichtingen die volgen uit de Nitraatrichtlijn en de KRW voor wat betreft de landbouwopgave.	Rijk, mede overheden	SDG 6, 12, 13, 14, 15
Voorgenomen beleid: Kabinetsreactie evaluatie voedselagenda 2016-2020	In de brief worden de belangrijkste aspecten van de evaluatie van de voedselagenda uitgelicht en wordt aangegeven hoe het voedselbeleid op hoofdlijnen verder wordt vormgegeven. Dit beleid draagt bij aan een duurzamer voedingspatroon, een duurzamer voedselaanbod en het tegengaan van voedselverspilling.	Rijk, NGO's en bedrijfsleven	SDG 2, 12, 13 en 15
Beleidslijn Actieve openbaarmaking nota's	Het parlement en de samenleving inzicht bieden in de afwegingen die ten grondslag liggen aan het beleid en de totstandkoming van besluiten.	Rijksoverheid	16.10
Wet Open Overheid	De toegang tot overheidsinformatie voor eenieder te vergroten en de actieve openbaarmaking te bevorderen.	Rijksoverheid	16.10

DEEL C: DECENTRALE OVERHEDEN

Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van de drie koepelorganisaties van de decentrale overheden: de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), het Interprovinciaal Overleg (IPO) en de Unie van Waterschappen (UvW).

Dit hoofdstuk geeft een samenvatting van de uitgebreide *Voluntary Subnational Review (VSR)* over de voortgang van decentrale overheden op de SDG's in de afgelopen vijf jaar. Deze VSR is eerder dit jaar opgesteld door de drie koepels van decentrale overheden, complementair aan de *Voluntary National Review* van Nederland aan de Verenigde Naties. Per SDG wordt in kaart gebracht hoe decentraal Nederland ervoor staat. De VSR is vanaf juni 2022 beschikbaar via de websites van VNG, IPO en UvW en via [deze](#) link.

1. Gelijkwaardige, inclusieve samenleving

Op gebied van SDG 1, afname van armoede in al haar vormen en dimensies, scoort Nederland in Europese vergelijking goed. De percentages van langdurige armoede verschillen wel sterk per gemeente. Hoewel het welvaartsniveau in Nederland gemiddeld hoog is, heeft een groeiende groep inwoners moeite om rond te komen. Schulden en armoede verdiepen zich, waardoor de intensiteit van ongelijkheid toeneemt (SDG 10). Daarnaast is de kinderarmoede hoog in Nederland, hetgeen in het landelijke en lokale beleid veel aandacht heeft gekregen. Het Rijk en gemeenten hebben zich via het [Interbestuurlijke Programma](#) 2018-2022 ingezet voor het voorkómen en oplossen van problematische schulden. Ook hebben gemeenten de regie over de zorg voor de kwetsbare groepen en een sleutelrol in het begeleiden naar werk van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Er zijn grote verschillen tussen gemeenten in de behoefte aan ondersteuning: het aantal gebruikers van voorzieningen in het sociaal domein varieert tussen de 5% en 20% van de bevolking, met een relatief hoog percentage in de grote steden en aan de randen van Nederland. Het bereiken van de meest kwetsbare groepen lukt, ondanks inspanningen om maatwerk te leveren, nog niet altijd.

Gemeenten werken aan de aanpak van kinderarmoede (SDG 1) door zich deels te richten op voorzieningen die ervoor zorgen dat kinderen uit arme gezinnen maatschappelijk mee kunnen doen, waarbij wordt samengewerkt met partners in het onderwijs, sport, cultuur en jeugdzorg. Anderzijds werken gemeenten aan een meer structurele aanpak om armoede te voorkomen en doorbreken, door mensen naar werk te begeleiden (SDG 8), de juiste zorg te bieden (SDG 3), het aanbod van betaalbare

huisvesting (SDG 11) en schuldhulpverlening. Gemeenten en provincies werken bovendien aan het versterken van de lokale en regionale economie en arbeidsmarkt (SDG 8).

Op gebied van de jeugdzorg en maatschappelijke ondersteuning van kwetsbare groepen zoals ouderen en mensen met een beperking (SDG 3) hebben gemeenten sinds 2015 de regie. Ondanks een grote inzet en veel toegekende voorzieningen, zijn nog niet alle beoogde voordelen van de decentralisaties gerealiseerd. Een belangrijke oorzaak is het structurele gebrek aan middelen. De uitdagingen bij de inkoop van zorg leiden soms tot een verminderd aanbod. Op gebied van beweging stimuleren gemeenten sport voor jongeren en kwetsbare groepen via sportfaciliteiten, en hebben gemeenten samen met provincies de verantwoordelijkheid voor het creëren van veilige verkeers- en wegsituaties.

Op gebied van SDG 4, kwalitatief en goed onderwijs voor iedereen, scoort Nederland in internationaal perspectief goed. Kansengelijkheid blijft echter een aandachtspunt in het onderwijs. Gemeenten moeten aan elk kind toegankelijke voorschoolse voorzieningen bieden. Een primaire taak voor gemeenten is onderwijshuisvesting en het verzekeren van gezonde, duurzame en veilige schoollocaties, voor zowel voor- en vroegschool als lager, middelbaar en beroepsonderwijs. Dit biedt de kans om mogelijkheden voor kansarme groepen te vergroten en segregatie tegen te gaan, bijvoorbeeld door in te zetten op brede scholengemeenschappen en voldoende geografische spreiding van het aanbod. Om de ontwikkelingskansen voor kinderen te vergroten hebben sommige gemeenten het initiatief genomen om alle basisvoorzieningen voor kinderen samen te brengen in integrale kindcentra voor kinderen van 0-12 jaar. Gemeenten en provincies werken tevens aan een betere aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt. *Human Capital* is een prioriteit in de VNG-agenda voor herstel na corona (zie SDG 8).

2. Gezonde leefomgeving en natuur

Alle decentrale overheden hebben een belangrijke rol bij het garanderen van een gezonde en veilige leefomgeving, onder meer door het terugdringen van overlast en schadelijke stoffen in het milieu, en het realiseren van aantrekkelijk groen (SDG 2, 12 en 15). De waterschappen zagen tijdens de coronapandemie verhogingen van de concentratie van het coronavirus in het rioolwater voordat ziektegevallen werden geconstateerd. Het RIVM doet analyses van monsters die de waterschappen nemen. Sinds 2021 wordt dagelijks gemonitord op alle rioolwater-

zuiveringen, en wordt het systeem uitgerust om in de toekomst meer gezondheidsgerelateerde data op te halen. Daarnaast zetten de decentrale overheden zich samen met het Rijk in om voor 2030 37.000 hectare extra bos te realiseren via de nieuwe [Bossenstrategie](#).

Op gebied van voedselzekerheid en duurzame landbouw, SDG 2, is er goede toegang tot voeding en hoge landbouwproductiviteit, maar met de keerzijde dat de hoge productie tegen een lage kostprijs een grote druk legt op de biodiversiteit en het milieu, en boeren kwetsbaar heeft gemaakt. De ammoniakemissies uit mest en het hoge stikstofoverschot blijven belangrijke aandachtspunten. De provincies zijn actief betrokken bij het landelijke en EU-beleid voor de land- en tuinbouw. Via vergunningen, toezicht en handhaving kunnen provincies en gemeenten, invloed hebben op het terugdringen van schadelijke emissies uit veehouderij, akkerbouw en tuinbouw. Ook kan natuurinclusieve klimaatneutrale kringlooplandbouw gestimuleerd worden via grond- en pachtbeleid, voorlichting, positieve prikkels voor agrarische bedrijven en steun voor maatschappelijke samenwerkingsverbanden. De waterschappen voeren het peilbeheer uit voor het oppervlaktewater en zorgen, in het belang van de landbouw, voor de afvoer van overtollig regenwater. Een spanningsveld is dat in periodes van droogte meer water zal moeten worden vastgehouden. In het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer wordt gewerkt met boeren en tuinders aan opgaven rond de kwaliteit en kwantiteit van het water. Tenslotte werken provincies en gemeenten aan lokaal voedselbeleid, zoals bijvoorbeeld via de [Citydeal Voedsel op de stedelijke agenda](#).

Voor wat betreft inclusieve, veilige, veerkrachtige en duurzame steden en gemeenschappen, SDG 11, is te zien dat de beschikbaarheid en betaalbaarheid van woningen sterk onder druk staat. In 2020 ging ruim 22% van het besteedbare huishoudinkomen op aan woonkosten. De luchtkwaliteit varieert; emissies van stikstofdioxiden en fijnstof liggen rond zware industrie, verkeersaders en in gebieden met veehouderij vaak (ver) boven de EU-norm. Gunstig is de gestage afname van de stedelijke achtergrondconcentratie van fijnstof. Er is een positieve trend voor het aantal mensen dat zich veilig voelt in de eigen buurt (zie SDG 16). Met pilot-instrumenten als City Deals wordt op tal van terreinen geëxperimenteerd met nieuwe aanpakken. Inclusief woonbeleid vergt een gevarieerd en gespreid aanbod van betaalbare woonruimte, met de taak voor gemeenten samen met andere overheden om te bevorderen dat de woonvoorraad in balans is met de vraag, wat nu niet het geval is. Tenslotte liggen er belangrijke uitdagingen voor decentrale overheden in het zorgen voor bereikbaarheid van dagelijkse voorzieningen, vooral in krimpgebieden. Een woonomgeving en openbare ruimte die

leefbaar, gezond en veilig is blijft een belangrijk speerpunt van regionaal beleid. Het omgevingsbeleid is het centrale instrument bij het in samenhang aanpakken van vraagstukken in de fysieke leefomgeving. Het betrekken van inwoners bij ontwikkelingen in hun wijk of dorp heeft in gemeenteraden veel aandacht.

Op gebied van toegang tot drinkwater, sanitaire voorzieningen en duurzaam beheer van water, SDG 6, is te zien dat de kwaliteit van water de afgelopen jaren is verbeterd. De waterschappen zetten zich projectmatig in om structureel te werken aan de verbetering van de waterkwaliteit. Bijvoorbeeld de medicijnrestverwijderaar in Leiden, een installatie bij Botshol die fosfaat uit het water haalt en het in samenwerking met agrariërs terugdringen van lozing van giftige stoffen in sloten en beken. Ook is in recente hete zomers gebleken dat maatregelen nodig waren om in waterarme gebieden blijvende schade aan infrastructuur zoals de dijken te voorkomen. Bij droogte treedt de "[verdringingreeks](#)" in werking, waarbij de rangorde van maatschappelijke en ecologische behoeften bepalend is voor de verdeling van het beschikbare oppervlaktewater. Nederland onttrekt vrij veel zoet oppervlaktewater, wat op de hoger gelegen zandgronden leidt tot verdroging van de natuur.

Tenslotte ligt bij SDG 15, het beschermen en duurzaam gebruik van ecosystemen op land, een grote uitdaging voor Nederland. We verkeren in de Europese achterhoede. Versnippering, vervuiling, vermessing en verzuring zijn de hoofdoorzaken voor de slechte staat van beschermde habitattypen en soorten, waarbij de intensieve landbouwpraktijk een drukfactor is. Provincies spannen zich in om de natuur te herstellen, te versterken en nieuwe natuur te verwerven en in te richten, met grote verschillen per provincie. In hun ruimtelijke beleid en plannen moeten alle decentrale overheden zorgdragen voor de natuur. Dit geldt niet alleen voor beschermde leefgebieden en soorten; de basiskwaliteit van de natuur moet overal op orde zijn. De nieuwe Omgevingswet geeft decentrale overheden veel ruimte voor eigen keuzes, om expliciete doelen te stellen ten aanzien van natuur-, milieu en landschapswaarden, en om deze planologisch te beschermen tegen verdere aantasting. Positief is dat in recente jaren maatschappelijke partners vaker de handen ineenslaan voor integrale gebiedsprocessen rondom natuur en landbouw, bijvoorbeeld in het Deltaplan Biodiversiteitsherstel.

3. Klimaat, energie en circulaire economie

Met betrekking tot SDG 7, duurzame en betaalbare energie voor iedereen, is de algemene trend overwegend positief. Het gebruik van hernieuwbare energie stijgt en de energie-intensiteit van de economie daalt. Uitstoot van broeikasgassen in elektriciteitscentrales, industrie en landbouw, gebouwde omgeving en het verkeer blijven nog steeds hoog. De energietransitie staat hoog op de decentrale agenda's. Gemeenten en provincies ondersteunen huishoudens met voorlichting, subsidies en 'ontzorging' bij het isoleren en verduurzamen van de (eigen) woning. De particuliere huursector is een grote uitdaging. In 2020-2021 werkten gemeenten aan warmtetransitie-visies; sommige gemeenten hebben al ervaring opgedaan met 'proeftuinen' voor Aardgasvrije Wijken. Een punt van aandacht daarbij is om de warmtetransitie te verbinden met andere opgaven die voor inwoners van belang zijn, zoals het levensloopbestendig en comfortabel maken van woningen en leefbaarder maken van wijken, maar ook met circulair bouwen. Veel aandacht is nodig voor correcte vergunningverlening, het eerlijk verdelen van lasten en lusten, participatie van inwoners en lokale energiecoöperaties in projecten, en ook het maximaal benutten van daken, gevels en andere harde oppervlakken voor zonne-energie. De provincies dragen bij om structurele knelpunten in wet- en regelgeving voor de ruimtelijke inpassing van projecten op te lossen. Waterschappen lopen graag voorop als het gaat om mitigatie. Zij wekken veel eigen energie op en stellen een visie op richting "waterschappen klimaatneutraal".

Met betrekking tot een duurzame economie, SDG 8, kent Nederland een kennisintensieve maakindustrie, een toename van het Bruto Regionaal Product en een stijgende arbeidsparticipatie. Tegelijkertijd is er sprake van aanzienlijke kansenongelijkheid op de arbeidsmarkt en toegenomen kwetsbaarheid. Het stimuleren van economie en werkgelegenheid via onder meer een aantrekkelijk vestigingsklimaat, een *human capital* agenda en innovatiebeleid staat hoog op de agenda van provincies en gemeenten. Provincies en gemeenten zetten na de coronapandemie in op duurzaam economisch herstel met de focus op de regionale schaal. Een belangrijk aandachtspunt is het verbinden van economie, onderwijs en arbeidsmarkt, ook fysiek. Ook de transitie naar een circulaire economie en digitalisering vragen om een goede aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt én om blijvende persoonlijke ontwikkeling van werkenden en werkzoekenden, van alle opleidingsniveaus en in alle sectoren. Gemeenten hebben daarnaast de taak om inwoners met een afstand tot de arbeidsmarkt naar passend regulier werk te begeleiden en om te zorgen voor beschutte werkplekken. Hoewel de instroom is toegenomen, blijft het

aandeel werkgevers dat mensen met een arbeidsbeperking in dienst neemt laag.

Op gebied van duurzame infrastructuur, mobiliteit en industrie (SDG 9) werken provincies en gemeenten aan het vergroten van de bereikbaarheid en toegankelijkheid van werkplekken, duurzame mobiliteit en inclusief openbaar vervoer (SDG 11.2). Op regionale basis werken decentrale overheden aan innovatie, gebiedsontwikkeling, arbeidsmarkt en het brede MKB. Via subsidies, ondernemersloketten en het ondersteunen van duurzame start-ups, hubs en 'proeftuinen' wordt duurzame economische bedrijvigheid bevorderd. Bij de aanleg en herinrichting van bedrijfslocaties en bij grond-, weg en waterbouw (GWW) kan nog meer worden ingezet op efficiënt en duurzaam ruimte- en materiaalengebruik (ook ondergronds), klimaatneutraliteit en natuurinclusief bouwen. Door de waterschappen wordt de Aanpak Duurzaam GWW in veelvuldig toegepast.

Voor wat betreft verantwoorde productie, consumptie en efficiënt grondstoffengebruik, SDG 12, wordt efficiënt gebruik gemaakt van grondstoffen en materialen, al daalt het totale gebruik van grondstoffen niet. Gemiddeld genomen wordt wel steeds meer afval gescheiden ingezameld, en neemt het percentage van het totale gemeentelijk afval dat verwerkt wordt toe (landelijk 56,9%). Gemeenten zijn actief betrokken bij het landelijke Uitvoeringsprogramma Circulaire Economie. In de Krachtenkaart circulaire economie wordt door de provincies per regio bekeken welke kansen er liggen voor de circulaire transitie. Provincies en gemeenten kunnen lokaal en regionaal partijen bij elkaar brengen om reststromen te koppelen aan grondstoffenvraag. De waterschappen ambiëren om in 2030 50% minder primaire grondstoffen met een negatieve milieu-impact te gebruiken. Ook winnen zij grondstoffen uit zuiveringsslib om bijvoorbeeld biologisch afbreekbaar plastic te maken. Via maatschappelijk verantwoord inkopen en aanbesteden stellen verschillende decentrale overheden voorwaarden aan materiaalengebruik en verantwoorde praktijken, ook internationaal. Duurzame inkoop is echter geen verplichting en vraagt veel kennis. Verschillende gemeenten en provincies stimuleren daarnaast bewustwording via campagnes, eerlijke winkelroutes, of deelname aan convenanten en akkoorden.

Aan SDG 13, de aanpak van klimaatverandering, werken decentrale overheden via eigen doelen en samenwerkingsverbanden zoals het Klimaatverbond en het Gelderse Energieakkoord, en via het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie wordt samen met het Rijk gewerkt aan klimaatadaptatie. Adaptatieplannen zijn de afgelopen jaren versterkt in nauwe samenhang met beleid voor geïntegreerd waterbeheer en kustbescherming. Gemeenten voeren stresstests uit en

voeren risicodialogen. De waterschappen investeren de komende periode ruim 1,7 miljard euro per jaar in projecten voor sterkere dijken, een betere waterhuishouding en schoon water. Hiermee geven zij ook een impuls aan de waterbouw na de coronacrisis. De adaptatie-opgave vraagt dat de weerbaarheid van het bodem-watersysteem centraal staat bij de inrichting van de fysieke leefomgeving. In toenemende mate vergt dit afwegingen tussen de korte en lange termijn; bijvoorbeeld de keuze tussen dijkverzwaring of juist ruimte scheppen voor water.

DEEL D: BEDRIJFSLEVEN EN FINANCIËLE INSTELLINGEN

Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van [Global Compact Netwerk Nederland](#) in samenwerking met [MVO Nederland](#), [Dutch Sustainable Growth Coalition \(DSGC\)](#), [Social Enterprise NL](#), de [Nederlandse Vereniging van Banken \(NVB\)](#) en werkgeversorganisaties [VNO-NCW](#) (waaronder [Groene Groeiers Netwerk](#)) en [MKB-Nederland](#)

Dit hoofdstuk richt zich op de SDG-voortgang vanuit het perspectief van het bedrijfsleven en financiële instellingen. Hoewel de omstandigheden door de coronacrisis een groot beroep deden op de veerkracht van ondernemers was er ook veel solidariteit en maatschappelijke verbinding te zien. Bedrijven en financiële instellingen zien de SDG's in toenemende mate als kompas voor toekomstbestendige bedrijfsmodellen en het maximaliseren van maatschappelijke impact. Om inzicht te krijgen in de wijze waarop het bedrijfsleven en financiële instellingen werk maken van de SDG's, is begin 2022 een enquête uitgezet.²⁶ De resultaten hiervan laten zien aan welke SDG's bedrijven prioriteit geven, welk belemmeringen zij ervaren om impact te vergroten, maar ook welke kansen en trends zij waarnemen. Daarnaast zijn er diverse andere onderzoeken uitgevoerd naar de impact van bedrijven op de SDG's. De belangrijkste resultaten van onderzoeken op het gebied van verduurzaming van de economie waaronder de Nieuwe Economie Index²⁷ en de SDG Barometer²⁸ zullen hierbij worden uitgelicht.

1. Cruciale rol voor het bedrijfsleven bij versnelling

Door mondiale crises zoals de coronapandemie, klimaatverandering en de oorlog in Oekraïne raken we verder af van het bereiken van de SDG's in 2030. Hiermee neemt de noodzaak en behoefte bij het bedrijfsleven verder toe om optimaal bij te dragen aan de SDG's en deze als kompas te gebruiken bij beslissingen. Er is een groot besef dat het prioriteit geven aan de transitie op klimaat, energie, digitalisering, kansengelijkheid en circulaire economie van cruciaal belang is, niet alleen voor de maatschappij, maar ook voor de veerkracht, het verdienvermogen en toekomstbestendigheid van bedrijven zelf.

²⁶ De enquête is uitgezet onder leden van bovengenoemde netwerken. 50 bedrijven namen deel.

²⁷ De [Nieuwe Economie Index \(NEX\)](#) is in opdracht van MVO Nederland uitgevoerd door SEO Economisch Onderzoek (januari 2022). Het geeft inzicht in de verduurzaming van het Nederlands bedrijfsleven.

²⁸ De SDG Barometer is een publicatie van Amsterdam School of International Business, Maastricht School of Management en TIAS School for Business and Society (verschijnt binnenkort)

Daarom is de nieuwe koers²⁹ van ondernemersorganisaties VNO-NCW en MKB-Nederland gericht op brede welvaart en het commitment aan de SDG's. Het bedrijfsleven spreekt daarmee de ambitie uit om meer verantwoordelijkheid te nemen voor de grote vraagstukken van deze tijd, conform de verwachtingen vanuit de samenleving en werknemers, en deze samen met de overheid en maatschappelijke organisaties op te lossen.

De Europese Commissie en nationale overheid geven kaders aan voor de wijze waarop het bedrijfsleven werkt aan duurzaamheid. Ze dragen hiermee bij aan het benodigde gelijke speelveld en transparantie. Wel zien bedrijven een risico op introductie van juridische normen die in de praktijk lastig uitvoerbaar zijn. De aankondiging van Europese of nationale wetgeving op het terrein van Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO) zal het proces versnellen. De aanstaande *Corporate Sustainable Reporting Directive (CSRD)* zet bedrijven verder aan tot het inzichtelijk maken van hun maatschappelijke impact. Van de overheid verwacht het bedrijfsleven een consistent, integraal en voorwaarden scheppend beleid, op het vlak van de eerder genoemde transitie. Hoewel de SDG's in het huidige coalitieakkoord slechts in het kader van ontwikkelingssamenwerking genoemd worden, corresponderen de coalitieplannen wel met de ambities van het bedrijfsleven op duurzaamheid en inclusiviteit en dragen hiermee impliciet wel bij aan de SDG's. Bedrijven toonden hun betrokkenheid op SDG Action Day, door hun deelname aan de vlaggen campagne, niet alleen in Nederland, maar ook bij buitenlandse vestigen.

2. Hoe werkt het bedrijfsleven aan de SDG's?

De hierboven beschreven ontwikkelingen komen op een moment dat bedrijven en financiële instellingen ook zelf steeds meer hun verdienmodellen proberen te verbinden aan maatschappelijke impact en zoeken naar manieren om de zichtbaarheid hierover te vergroten. Hieronder wordt op basis van de enquête en andere onderzoeken, enerzijds beschreven welke SDG's prioritair zijn en welke resultaten dit heeft opgeleverd, en anderzijds welke uitdagingen en kansen het bedrijfsleven ziet.

²⁹ [Agenda NL 2030: Ondernemen voor Brede Welvaart](#) – naar nieuw Rijnlants samenspel (februari 2021)

Prioritaire SDG's en resultaten

Uit de SDG Barometer blijkt dat 88% van de bedrijven bekend is met de SDG's. Bedrijven vinden het belangrijk om aan de SDG's te werken, omdat ze hiermee bij kunnen dragen aan wereldwijde uitdagingen en tegelijkertijd concrete voordelen kunnen behalen voor de eigen organisatie. Krachtig is ook dat de SDG's in vergelijking tot andere duurzaamheidsbenaderingen internationaal erkend worden. De meest overtuigende argumenten voor bedrijven om aan de SDG's te werken zijn: voldoen aan verwachtingen vanuit de samenleving, tonen van respect voor de omgeving, stimuleren van nieuwe kansen in de markt en het beperken van sociale en milieurisico's.

Respondenten geven aan dat ze de SDG's opnemen in hun bedrijfsstrategie, kernactiviteiten en in het jaar- of duurzaamheidsverslag. 77% van de bedrijven geeft aan dat de coronapandemie geen duidelijke negatieve invloed heeft gehad op hun SDG-inzet, 69% heeft zelfs aangegeven het afgelopen jaar meer aandacht te hebben gehad voor de SDG's. Respondenten gaven net als het voorgaande jaar aan prioriteit te geven aan de 'groene' SDG's, zoals de aanpak van klimaatverandering (SDG 13 – 69%), duurzame productie en consumptie (SDG 12 – 54%) en duurzame en betaalbare energie (SDG 7 - 33%). Voorbeelden hiervan zijn innovaties m.b.t. waterstof, investeringen in infrastructuur voor transport en tijdelijke opslag van CO₂, *efficiency* in de logistieke sector om kilometers over de weg te reduceren en het gebruik van *artificial intelligence* in de landbouw om hiermee verbruik van energie, bestrijdingsmiddelen en meststoffen te verlagen. Veel bedrijven stellen concrete doelen voor de transitie naar de circulaire economie voor verpakkingen, met name plastics.

De activiteiten van het netwerk Groene Groeiers hebben tot innovatieve samenwerkingen geleid, zoals een pilot voor het omzetten van cateringafval van KLM in groene kerosine, pilots in de agrarische sector met stikstof reducerende stalvloeren en geavanceerde recycling technologie voor het verwerken van flexibele plastic verpakkingen tot nieuwe grondstoffen. Het netwerk van acht multinationals, de DSGC laat zien waar de grootste kansen liggen in de plastic waardeketen door aanbevelingen voor de verschillende stakeholders en het delen van innovatieve cases.³⁰ De belangstelling voor innovaties op circulariteit bleek ook groot tijdens de [Week van de Circulaire Economie](#).³¹

³⁰ [Transition Time! A circular economy for plastics](#), Dutch Sustainable Growth Coalition (januari 2021)

³¹ Tijdens de Week van de Circulaire Economie organiseerden het Versnellingshuis, (VNO-NCW, MKB-Nederland, Het Groene Brein en MVO Nederland), regionale ondernemersvereniging en overheden vele activiteiten ten behoeve van versnelling op de circulaire economie.

De cijfers van bijvoorbeeld CBS laten zien dat er concrete voortgang wordt geboekt. De broeikasgasintensiteit van de Nederlandse economie in 2021 was 20% lager ten opzichte van 2015.³² In Nederland wordt inmiddels 82% van alle verpakkingen gerecycled.³³ De elektriciteitsproductie uit hernieuwbare bronnen is in 2021 met 22% gestegen ten opzichte van een jaar eerder, terwijl de elektriciteitsproductie uit fossiele bronnen in 2021 met 11% is gedaald. Daarnaast was in 2021 33% van de totale elektriciteitsproductie afkomstig uit hernieuwbare bronnen.³⁴ Tegelijkertijd laat het Planbureau voor de Leefomgeving zien dat er ook nog veel te doen is op het gebied van de circulaire economie.³⁵

Uit de enquête blijkt dat in vergelijking met vorig jaar meer aandacht werd besteed aan partnerschappen (SDG 17 – 33%) en behoud van biodiversiteit (SDG 15 – 33%). Een goed initiatief dat in die behoefte voorziet is [Natuurlijk Kapitaal](#), een samenwerking van MVO Nederland met het ministerie van LNV waarbij ondernemers uit de agrarische sector, bouw en chemie gestimuleerd worden om natuurlijke hulpbronnen en biodiversiteit te integreren in hun bedrijfsvoering.

Ook bleek de inzet op SDG 5 (gendergelijkheid) toegenomen. Diverse bedrijven hebben onderzoek verricht naar hun *gender pay gap* en dit transparant gemaakt. Een ander mooi voorbeeld is ook de actieve deelname van Heineken aan het [Orange the World](#) initiatief, om aandacht te vragen voor geweld tegen vrouwen en meisjes. Ook steeg het aantal vrouwen op management posities, waarbij een derde van de bedrijven nu een grotere vertegenwoordiging van vrouwen in de board heeft bereikt. Onderzoek van Equileap geeft aan dat dit een stijging van 21% ten opzichte van vorig jaar betreft, maar dat is nog steeds te laag.³⁶

Respondenten ervaren de inzet van hun eigen bedrijf op de SDG's als positief met een gemiddelde score van tussen de 7,4 op een schaal van 10. Echter, valt de score die wordt gegeven aan de SDG-inzet van het bedrijfsleven als geheel (5,3) en de overheid (5,0) beduidend lager uit, een verslechterde score in vergelijking met vorig jaar. Het negatieve oordeel over de SDG-inzet van het bredere bedrijfsleven sluit aan bij de eerder genoemde Nieuwe Economie Index (NEX) waaruit blijkt dat de duurzaamheidsinzet weliswaar stijgt, maar het tempo onvoldoende is.

³² [CO₂-emissieintensiteit Nederlandse economie](#); CBS (16 maart 2022)

³³ [Recycling Resultaten 2020](#); Stichting Afvalfonds verpakkingen

³⁴ [Meer elektriciteit uit hernieuwbare bronnen, minder uit fossiele bronnen](#); CBS (7 maart 2022)

³⁵ [Voortgangsbericht Circulaire Economie 2022](#); Planbureau voor de Leefomgeving (februari 2022)

³⁶ [Equileap](#), Gender Equality in the Netherlands, special report (oktober 2021)

Dit jaar kwam de NEx uit op 15,4 procent. Om de SDG's te halen, moet de NEx in 2025 op 20 procent staan.

Uitdagingen en kansen

Bedrijven zien kansen en uitdagingen bij het werken aan de SDG's. Respondenten ervaren weinig belemmeringen binnen het eigen bedrijf. De aanwezigheid van financiële middelen, kennis, en aandacht bij aandeelhouders en de top van het bedrijf helpen hierbij. Extern worden een gebrek aan aandacht vanuit klanten, onvoldoende gelijk speelveld, gebrek aan harmonisatie van tools ten aanzien van het meetbaar maken van SDG-impact, gezien als belemmeringen. Respondenten zien de Rijksoverheid als een belangrijke partner en men verwacht een over de jaren heen meer consistent beleid, met heldere lange termijn doelen. Ook zou de overheid praktische randvoorwaarden voor koploper bedrijven moeten vergroten, zoals het versoepelen van vergunningstrajecten bij innovaties. Men wenst meer en duidelijkere richting vanuit de Rijksoverheid, bijvoorbeeld door te zorgen dat beroepsopleidingen beter aansluiten bij de arbeidsmarkt en voldoende studenten opleiden of het tijdig ontwikkelen van infrastructuur voor toekomstige energie- en grondstoffenstromen.

3. Positieve trends en inspirerende voorbeelden

Toenemende aandacht voor SDG's in jaarverslagen

Steeds meer bedrijven geven een plek aan de SDG's in hun jaarverslag. Uit het juryrapport van de Transparantiebenchmark³⁷ blijkt dat een groot aantal organisaties een verwijzing naar de SDG's opneemt in de verslaglegging door een koppeling te maken tussen de bedrijfsstrategie en de SDG's. Een kleiner aantal bedrijven legt ook een directe link naar de resultaten van hun organisatie. De Impact Economy Foundation heeft een instrument ontwikkeld waarmee resultaten kwantitatief kunnen worden gemaakt ten behoeve van rapportage, de [Impact Weighted Accounts Framework](#).

Stimulerende rol financiële sector

Ook de financiële sector stimuleert verduurzaming van het bedrijfsleven. Zo worden als onderdeel van het klimaatcommitment van de financiële sector emissies uit leningen van het klantenportfolio door banken inzichtelijk gemaakt. De Europese Commissie versterkt deze rol van de financiële sector. Naast klimaat is de sector ook actief op diverse andere thema's zoals mensenrechten en biodiversiteit.

Wetenschappelijke toetsing van SDG beleid en maatregelen

Een groot deel van het bedrijfsleven realiseert zich dat er extra inzet op klimaat nodig is om het tij van alsmaar toenemende CO₂ emissies te keren. Bedrijven zoeken naar mogelijkheden om hun ambities wetenschappelijk te laten toetsen, om zo meer grip te krijgen op de mate waarin je als bedrijf optimaal kan bijdragen aan de SDG's en klimaatdoelen. Een voorbeeld is het [Science Based Targets initiative](#)³⁸ dat op transparante en wetenschappelijk onderbouwde wijze laat zien hoeveel individuele bedrijven dienen te reduceren en hoe snel dit moet gebeuren om de negatieve gevolgen van klimaatverandering te voorkomen.

Platforms voor samenwerking en publieke commitments

Er zijn steeds meer mogelijkheden voor bedrijven om hun SDG ambities ook publiekelijk vast te leggen. Via UN Global Compact tonen bedrijven commitment op de [10 principes](#) gelinkt aan de SDG's op milieu, mensenrechten, arbeid en anti-corruptie en publiceren jaarlijks een voortgangsrapportage.

Op initiatief van Global Compact Netherlands Network en het Nationaal Sustainability Congres kondigden een groep leidende CEO's aan dat zij zich aansluiten bij de Race to Zero campagne van de VN.

Op specifieke SDG's zijn er ook initiatieven waar men zich aan kan committeren. Zoals de [Women's Empowerment Principles](#), die commitment en richtlijnen bieden voor gendergelijkheid (SDG 5) binnen organisaties. Een ander voorbeeld is het Global Commitment van [Ellen MacArthur Foundation](#) and [Plastics Pact Network](#), waarmee bedrijven zich committeren om alle onnodige plastics uit hun bedrijfsvoering te bannen, te innoveren op recyclebaarheid en alle plastic items te circuleren (SDG 12). Er zijn tal van platforms waarbinnen bedrijven kunnen samenwerken om

³⁷ Juryrapport Transparantiebenchmark, Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (2021)

³⁸ Het Science Based Targets initiative (SBTi) is een partnerschap tussen CDP, UN Global Compact, World Resources Institute en het World Wide Fund for Nature.

hun impact op de SDG's te vergroten. Een greep uit de vele initiatieven:

- De [City Deal](#) impact ondernemen³⁹ richt zich op het versterken van impact ondernemers in Nederland, door verbetering van de gewenste overheidsvoorwaarden zoals duurzaam inkopen, het toegankelijk maken van financieringsstromen en het stimuleren van netwerkvorming.
- Op het vergroten van impact op de integrale SDG agenda zijn diverse initiatieven gericht, zoals [Economy for the common good](#) en [Impact Amsterdam](#).
- Er zijn ook vele initiatieven waar bedrijven zich bij kunnen aansluiten gericht op diversiteit, inclusie en gelijke kansen (SDG 10). Zoals de [Alliantie Culturele Diversiteit in de Top](#), om meer mensen met een brede culturele achtergrond in topfuncties te krijgen.
- Initiatieven gericht op het verbeteren van leefomstandigheden in de productieketen zijn o.a. het [Wage Improvements in Seed Hubrids](#) (WISH) initiatief, dat zich richt op aanpakken kinderarbeid en naleving minimumloon in de groentezaadsector in India.
- Een inspirerende samenwerking gericht op circulaire economie betreft [Moonshot Circular Delta](#).

³⁹ Door meer dan 80 partijen ondertekend met een faciliterende rol voor Social Enterprise NL en Platform 31.

DEEL E: MAATSCHAPPELIJK MIDDENVELD

Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van [Partos](#)

Het Nederlandse maatschappelijk middenveld zet zich actief in voor het behalen van de SDG's. Maar liefst 81 organisaties hebben meegewerkt aan dit deel van de nationale SDG rapportage. De data is verzameld door middel van een enquête die is uitgezet door Partos (branchevereniging voor ontwikkelingsorganisaties). De grootste groep respondenten bestaat dan ook uit ontwikkelingsorganisaties (ongeveer 23,5%), gevolgd door particuliere initiatieven (14,8%) en milieu-natuurorganisaties (13,6%). Bijna de helft van de respondenten schaaft zichzelf onder één van de andere 35 organisatie- typen, van vakbonden tot LGBTI+- en religieuze organisaties. Dit hoofdstuk zal allereerst terugblikken op een aantal belangrijke ontwikkelingen van de afgelopen vijf jaar in de non-profitsector rondom de SDG's. Daarna volgt een overzicht van waar het maatschappelijke organisaties nu staan. Hierbij worden ook vier inspirerende voorbeelden genoemd en wordt de rol van het maatschappelijk middenveld geplaatst binnen een bredere SDG-aanpak. Tot slot kijkt dit hoofdstuk vooruit richting 2030 en wordt een aantal aanbevelingen gedaan.

1. De belangrijkste ontwikkelingen van de afgelopen vijf jaar

Steeds meer maatschappelijke organisaties zijn bewust bezig met het werken aan de SDG's, zowel in Nederland als internationaal. Omdat zij over hun inspanningen rapporteren is het ook makkelijker geworden voor overheden, bedrijfsleven en andere maatschappelijke organisaties om in gezamenlijkheid te werken aan de doelen. Veel maatschappelijke organisaties, maar ook de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelings-samenwerking, geven aan dat door de coronacrisis het behalen van de SDG's wereldwijd verder uit het zicht lijkt te raken.⁴⁰ Extreme armoede en ongelijkheid zijn weer toegenomen, kinderen maar vooral meisjes gaan minder naar school, geweld tegen vrouwen is toegenomen en er is veel baanonzekerheid. Deze tegenslag heeft een effect op alle SDG's, maar is bovenal merkbaar op SDG 3, 4, 5, 8 en 10. Oxfam International rapporteerde dat voor het eerst in 100 jaar de economische ongelijkheid in bijna elk land ter wereld toeneemt.⁴¹

Door middel van lobby en advocacy-activiteiten hebben Nederlandse organisaties de afgelopen jaren een essentiële

bijdrage geleverd aan het in lijn brengen van beleid met de klimaatambities en SDG's. Een belangrijke stap richting coherenter beleid en een duurzamere wereld is het besluit om exportkredietverzekeringen voor fossiele projecten uit te faseren aan het einde van dit jaar. Dit maakt een einde aan de praktijk waarbij de Nederlandse overheid aan de ene kant inzet op duurzaamheid, terwijl zij aan de andere kant door middel van subsidies steun verleent aan nieuwe fossiele projecten in het buitenland. Maatschappelijke organisaties hebben zich niet aflatend ingezet om politici en beleidsmakers te wijzen op hun verantwoordelijkheid voor een leefbare aarde voor toekomstige generaties. Daarnaast heeft het maatschappelijk middenveld zich succesvol ingezet voor de invoering van de [SDG-toets](#) in het Integraal Afwegingskader (IAK). Tot slot is middels lobby en advocacy een bijdrage geleverd aan het initiatief voor de totstandkoming van nationale [IMVO-wetgeving](#).

2. Het maatschappelijk middenveld en de SDG's

In het zesde jaar van deze rapportage blijft de inzet van het maatschappelijk middenveld voor het behalen van de SDG's onverminderd groot: 56% van de organisaties geeft aan dat hun inzet is toegenomen sinds vorig jaar en voor ruim 40% is de inzet gelijk gebleven. Deze inzet uit zich met name in activiteiten rondom voorlichting en bewustwording door het voeren van campagnes en gesprekken om duurzame ontwikkeling te faciliteren (70% van de organisaties legt zich hierop toe). Daarnaast zetten organisaties zich in door middel van lobby en advocacy in Nederland en het uitvoeren van (internationale) projecten (beide 55%). Thematisch zetten respondenten zich het meeste in op SDG 3 en 4 (gezondheid en welzijn; 48%). Daarna volgen SDG 10 (minder ongelijkheid) met 45%; SDG 17 (partnerschap voor gelijke doelen) met 42%; SDG 1 (einde aan armoede) met 40% en ten slotte SDG 5 en 8 (vrouwen en mannen gelijk, fatsoenlijke banen en economische groei) met beide een percentage van 38%. Minder organisaties (<20%) richten zich op de SDG's 7 (duurzame energie), 9 (innovatie, industrie en infrastructuur), 11 (veilige en duurzame steden) en 14 (bescherming van zeeën en oceanen). Deze SDG's waren voorgaande jaren eveneens minder populair.

Inspirerende voorbeelden

Uit de enquête kwamen veel inspirerende voorbeelden naar voren van hoe maatschappelijke organisaties zich inzetten

⁴⁰ [Kamerbrief](#) Impact COVID-19 op armoede en ongelijkheid (december 2021)

⁴¹ [The Inequality Virus](#), Oxfam International (januari 2021)

voor de SDG's. Goed voorbeeld doet goed volgen en zonder bewustwording geen actie. Hierbij een viertal uitgelicht:

[De Groene Pluim](#) is een stimuleringsprijs met de SDG's als uitgangspunt. Het doel is om het werk van bedrijven en sociale organisaties op een positieve wijze voor het voetlicht te werpen, in de hoop dat hun inspanningen op het gebied van duurzaam ondernemen anderen aanzetten om eveneens te verduurzamen. Door deze erkenning ontstaat een netwerk van koploper bedrijven die voor andere bedrijven een inspiratie zijn om duurzaam te gaan ondernemen. Deelnemers wordt gevraagd te laten zien voor welke SDG('s) zij zich inzetten.

[Stichting Connect 2 Us](#) werkt samen met leerkrachten, kinderen van basisscholen en psychologiestudenten van de Universiteit Tilburg aan het ontwikkelen van interculturele vaardigheden door bewustwording, begrip en acceptatie. Om dit te bereiken maken zij spelletjes, zoals het bordspel 'Empathy Land', dat begrip voor elkaar stimuleert. Spelenderwijs ontwikkelen kinderen empathie, leren ze kritisch nadenken en herkennen ze ongefundeerde meningen en daarmee vooroordelen beter. Zo draagt de stichting bij aan SDG 4, 10 en 16.

[VSO Nederland](#) is medeverantwoordelijk voor het managen van het Challenge Fund for Youth Employment. Dit fonds heeft als centrale doelstelling om 200.000 jongeren, met name jonge vrouwen, aan fatsoenlijk werk te helpen. De focus ligt op drie regio's: het Midden-Oosten en Noord-Afrika, West-Afrika en de Sahel en de Hoorn van Afrika. Daarvoor richt VSO Nederland zich specifiek op het garanderen van de sociale impact van de gefinancierde projecten, bijvoorbeeld door te zorgen dat de banen daadwerkelijk een leefbaar loon en waardig werk genereren (SDG 8) en dat ook kwetsbare groepen worden bereikt (volgens het principe van *Leave No One Behind*).

[Adopteer een SDG](#) is een campagne van Building Change, het samenwerkingsverband van Partos, Woord en Daad en FMS. De campagne werd opnieuw gelanceerd in september 2021 en de formule blijft hetzelfde als voorheen: Tweede Kamerleden van uiteenlopende politieke kleur adopteren een of meerdere SDG's en zetten zich hier tijdens hun ambtsperiode voor in. Ze krijgen daarbij ondersteuning van maatschappelijke organisaties die de Kamerleden voorzien van concrete handvatten voor het bijdragen aan hun SDG. Op dit moment zijn er 32 Kamerleden die zich bij de campagne hebben aangesloten.

Adopteer een SDG follow-up event met Kamerleden op 17 februari j.l.

3. De rol van het maatschappelijk middenveld in de bredere SDG-aanpak

Het maatschappelijk middenveld is cruciaal in het behalen van de SDG's. De organisaties bevinden zich in de haarvaten van de samenleving en hebben daardoor veel draagvlak. Ook lopen zij vaak voorop met innovaties die bedrijven nog niet aandurven. De kennis van het maatschappelijk middenveld, de innovatiedrang van vooroplopende bedrijven, de bewustwording over SDG's door kennisinstellingen en een ambitieuze en daadkrachtige overheid met een voortrektersrol zijn nodig voor het behalen van de SDG's in 2030.

Naast dat respondenten is gevraagd om op hun eigen inspanningen op het gebied van de SDG's te reflecteren, is hen ook gevraagd de inzet van de andere sectoren te beoordelen. De organisaties in het maatschappelijk middenveld zijn het meest positief over de SDG-inzet van de Nederlandse kennisinstellingen (6,5), gevolgd door het maatschappelijk middenveld (gemiddeld 6,4) en daarna de overheid en het bedrijfsleven (allebei gemiddeld een 5,0). In de toelichting schrijven veel organisaties dat de Rijksoverheid de grootste verantwoordelijkheid heeft om uitvoering te geven aan de SDG's, kort gevolgd door het bedrijfsleven. Enerzijds is hierbij de gedachte dat wetgeving en bindende voorschriften nodig zijn om iedereen mee te krijgen op weg naar een duurzame toekomst. Anderzijds mag van de overheid als drager van het algemeen belang visie, langetermijndenken en grote mate van coördinatie verwacht worden. Tegelijkertijd geven de meeste organisaties aan dat de SDG's een gezamenlijke verantwoordelijkheid van alle sectoren is, inclusief de individuele burger. Daarbij geven veel respondenten aan dat

de samenwerking tussen de verschillende sectoren onmisbaar is om te komen tot duurzame verandering.

Naast dat de samenwerking om de SDG's te behalen sectoroverstijgend moet zijn, moeten ook binnen sectoren de neuzen dezelfde kant op staan. Brancheorganisaties en SDG Nederland hebben hier een belangrijke rol in. Verder zijn er thematische netwerken die hun krachten bundelen op één specifiek doel. Maatschappelijke organisaties geven aan dat er nog te weinig aandacht is voor beleidscoherentie binnen de Rijksoverheid. Beleidscoherentie voor duurzame ontwikkeling zorgt er niet alleen voor dat de bredere impact van beleid wordt meegenomen, maar ook dat al het overheidsbeleid in dezelfde richting werkt. Het toepassen van de [SDG-toets](#) als onderdeel van het Integraal Afwegingskader (IAK) is cruciaal voor een coherent overheidsbeleid dat bijdraagt aan het behalen van de SDG's en dat rekening houdt met met de belangen van ontwikkelingslanden en de effecten op gender (SDG 5). Uit onderzoek van [Building Change](#) blijkt dat de SDG-toets nog lang niet altijd consequent wordt toegepast bij nieuwe wetgeving afkomstig van één van de vijf zogenaamde coherentie-ministeries.

4. Richting 2030 en afsluitende aanbevelingen

Nu de SDG-voortgang in Nederland en wereldwijd door de coronapandemie is vertraagd, is het extra belangrijk om te kijken hoe de versnelling inzet kan worden voor de resterende acht jaar tot en met 2030. Hiertoe worden vanuit het perspectief van het Nederlandse maatschappelijk middenveld de onderstaande vier aanbevelingen gedaan:

- Het maatschappelijk middenveld zoekt graag de samenwerking buiten de eigen sector. Organisaties die werken in ontwikkelingslanden zijn voornemens meer te gaan samenwerken met lokale organisaties en overheden. Maatschappelijke organisaties in Nederland zijn op zoek naar samenwerking met het bedrijfsleven en (decentrale) overheden. De eerste aanbeveling luidt dan ook: betrek bij de vorming van SDG-relevant beleid altijd organisaties die op dat beleidsterrein actief zijn. Deze organisaties brengen vanuit hun expertise een perspectief met zich mee dat bij de vorming van nieuw beleid anders mogelijk anderszins over het hoofd zou worden gezien.
- Een tweede oproep staat in het teken van coherentie voor duurzame ontwikkeling. Door de SDG's richtinggevend te maken wordt voorkomen dat de ene beleidsdoelstelling de andere in de weg zit. [Belastingontwijking via Nederland](#) zorgt ervoor dat ontwikkelingslanden veel inkomsten mislopen. Het aan de ene kant steunen van

landen door middel van ontwikkelingssamenwerking, terwijl aan de andere kant gefaciliteerd wordt dat landen belastinginkomsten mislopen is een duidelijk voorbeeld van incoherent beleid. Zorg dus voor coherent beleid en dat bijdraagt aan duurzame ontwikkeling en de SDG's

- Daarnaast moet er ook gekeken worden hoe concreet en praktisch invulling kan worden gegeven aan de SDG's. Laat de Rijksoverheid dus met een breed gedragen Nationale SDG-strategie komen met doelen voor de Nederlandse context. Maak de SDG's richtinggevend voor beleid en draag deze met trots uit naar de rest van de samenleving.
- Tot slot is het belangrijk om de SDG's te benaderen als doelen die nationaal en internationaal met elkaar verbonden zijn. Door de SDG-coördinatie bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken onder te brengen, wordt de koppeling tussen duurzame ontwikkeling nationaal en internationaal nog onvoldoende gemaakt. Onze aanbeveling is dan ook: maak nog nadrukkelijker de koppeling tussen binnenlands beleid en de internationale effecten ervan. Maak daarbij specifiek de gevolgen op ontwikkelingslanden zichtbaar. Pas de SDG-toets consequent toe en overweeg om de coördinatie van de SDG's onder te brengen bij een ministerie dat niet uitsluitend extern georiënteerd is, bijvoorbeeld het Ministerie van Financiën. Maak daarbij één van de Directeuren-Generaal verantwoordelijk voor de coördinatie van de nationale uitvoering van de SDG's.

DEEL F: KENNISINSTELLINGEN

Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van [NWO-WOTRO](#) in samenwerking met de [MBO Raad](#), [Vereniging Hogescholen \(VH\)](#) en [Universiteiten van Nederland \(UNL\)](#).

De SDG's krijgen steeds meer een plek in het Nederlandse beroeps- en wetenschappelijk onderwijs en de hieraan gekoppelde brede maatschappelijke thema's in wetenschappelijke publicaties. Dit deel van de nationale SDG rapportage geeft een indruk van de initiatieven en activiteiten van de afgelopen jaren in de verschillende onderwijssectoren en het onderzoek. Het sluit af met een vooruitblik waarin enkele uitdagingen voor de komende jaren worden geschetst.

1. Middelbaar beroepsonderwijs

Mbo scholen tonen steeds meer aandacht voor duurzaamheid en de SDG's. Het is een uitdaging om het draagvlak hiervoor te vergroten. De MBO Raad wil scholen die achterlopen met de integratie van de SDG's stimuleren en hen tegelijkertijd de ruimte geven om binnen de school een eigen visie te creëren. In het mbo zijn grote verschillen tussen individuele instellingen als het gaat om de integratie van de SDG's in het onderwijs en in de visie. Terwijl een aantal scholen dit expliciet heeft gedaan, hebben anderen deelaspecten van de SDG's opgenomen onder de noemer duurzaamheid. Agrarische opleidingscentra hebben bijvoorbeeld deelaspecten van de SDG's opgenomen in het onderwijs die relevant zijn voor de specifieke opleiding, zoals het concept van circulariteit en natuurinclusiviteit (SDG's 2, 12 en 15).

Ook binnen scholen bestaat er verschil in draagvlak. In een aantal scholen worden de SDG's breed gedragen. Hier worden medewerkers en studenten betrokken bij de ontwikkeling van beleid op de SDG's. Op andere scholen worden de SDG's door een specifieke groep omarmd waardoor ontwikkelingen afhankelijk zijn van één of enkele gemotiveerde personen. Behalve in het onderwijs zijn de SDG's ook steeds meer terug te vinden in de practoraten, de onderzoeksplatforms binnen het mbo. Een voorbeeld is het Practoraat [Duurzaam Denken Duurzaam Doen](#). Ook in de bedrijfsvoering is duurzaamheid een punt van aandacht. Voor de verduurzaming van de gebouwen heeft de MBO-Raad samen met meer dan zestig scholen een [routekaart](#) opgesteld met speciale aandacht voor de energietransitie.

Op veel scholen zijn de SDG's minder expliciet zichtbaar, maar is er wel degelijk aandacht voor in verschillende projecten. Voorbeelden hiervan zijn gastlessen over gendergelijkheid, onderzoek naar waterbesparing, het

inrichten van buitenruimtes om biodiversiteit te bevorderen, het optimaliseren van afvalscheiding of deelname aan de Week van de Mensenrechten. In opdracht van de MBO Raad, VH en UNL en het Ministerie van IenW zijn eind 2021 voor het beroeps- en wetenschappelijk onderwijs de opleidingen in kaart gebracht op het gebied van duurzaamheid, energietransitie en de circulaire economie.⁴² In 2015 bleken er nog weinig specifieke opleidingen te zijn in het mbo en waren ook de keuzedelen nog sterk in ontwikkeling. Inmiddels is er een ruim aanbod vakken op dit terrein en zijn er 39 complete opleidingen.

Scholen die zich extra willen inzetten op duurzaamheid en de SDG's, kunnen de [Whole School Approach](#), ontwikkeld door drie mbo-instellingen⁴³ toepassen. Deze aanpak ondersteunt scholen bij het vormgeven van onderwijs voor een duurzame toekomst. Het helpt om vraagstukken over duurzaamheid structureel en in samenhang in de schoolorganisatie te integreren en verandering na te streven in het curriculum, pedagogiek en didactiek, bedrijfsvoering, professionele ontwikkeling en de omgeving van de scholen.

2. Hoger beroepsonderwijs en praktijkgericht onderzoek

Het praktijkgericht onderzoek heeft zich in de afgelopen 20 jaar ontwikkeld van pionierende individuen tot stevig verankerde en duurzame kenniskringen met impact. Als gevolg van de maatschappelijke transitie waar Nederland voor staat, neemt de vraag naar praktijkgerichte kennis voor maatschappelijke uitdagingen steeds meer toe. In de strategische onderzoeksagenda voor 2022-2025 van het hbo⁴⁴ geeft de sector aan hoe zij het praktijkgericht onderzoek wil door ontwikkelen. De SDG's fungeren daarbij nadrukkelijk als verbinding tussen de mondiale uitdagingen en de regionale vraagstukken. Het vertalen van de mondiale SDG's naar de eigen regio kan de impact van het praktijkgericht onderzoek versterken.

Het hbo-onderwijs wordt ook steeds beter uitgerust om bij te dragen aan thema's gelinkt aan de SDG's. Het laat een flinke stijging zien in het aantal opleidingen, minoren en vakken op het gebied van duurzaamheid, energietransitie

⁴² Rapport [Onderwijs over de energietransitie en de circulaire economie](#), Het Groene Brein en Coöperatie Leren voor Morgen (november 2021)

⁴³ Clusius College, Aeres MBO en Nordwin College. De laatste is inmiddels opgegaan in Aeres MBO. De aanpak werd ontwikkeld samen met de Wageningen Universiteit, Oberon en de Aeres Groep.

⁴⁴ [Praktijkgericht onderzoek als kennisversneller](#)

en circulaire economie.⁴⁵ Ook is er een [Beoordelingskader duurzame ontwikkeling in het hoger onderwijs](#) ontwikkeld. Dit wordt gebruikt om de mate van integratie van de SDG's in opleidingen in het hoger onderwijs te bepalen. Op basis hiervan kan een opleiding of instelling het bijzonder kenmerk 'Duurzaam hoger onderwijs' aanvragen.

Met de [SustainaBul voor het hoger onderwijs 2021](#) zijn de 32 grootste instellingen gerant op duurzaamheid. Hogeschool Van Hall Larenstein kwam hier het afgelopen jaar als meest duurzame hogeschool uit de bus, Wageningen als meest duurzame universiteit. Ook konden onderwijsinstellingen dit jaar concrete projecten nomineren. Deze *best practices* zijn als extra onderdeel van de SustainaBul in het leven geroepen om de kennisdeling tussen de hoger onderwijsinstellingen te vergroten.⁴⁶ Een voorbeeld hiervan komt van de derdejaars communicatiestudenten van de Fontys Hogeschool in Eindhoven. Zij laten in een [virtuele expositieruimte](#) 74 projecten zien die aangeven hoe duurzamer te handelen. Een ander voorbeeld is het project Wonen, Opleiden, Ondernemen en Werken ([WOOW](#)) van Hogeschool Zuyd. Dit project is een integraal programma gericht op een reeks maatschappelijke opgaven en transities in Limburg, zoals tekorten op de arbeidsmarkt, demografische krimp, integratie, leefbaarheid, leegstand en de energietransitie. Samen ontwikkelen uiteenlopende partners een veelheid aan praktische oplossingen.

3. Wetenschappelijk onderwijs en onderzoek

In 2021 presenteerde de koepel voor Universiteiten in Nederland (UNL) een nieuw [SDG-Dashboard](#). In dit SDG-dashboard, ontwikkeld door de Vrije Universiteit Amsterdam, wordt inzichtelijk gemaakt aan welke SDG's wordt gewerkt door Nederlandse universiteiten. In deze nieuwe versie wordt niet alleen het onderzoek per SDG gemonitord, maar wordt ook gekeken naar de wetenschappelijke publicaties voor alle 169 subdoelen. Het totaal aantal publicaties gelinkt aan de SDG's is tussen 2015 tot 2020 sterk gestegen, van ruim 3000 naar ruim 5000 publicaties.⁴⁷ Vooral in 2020 zien we een grote stijging, mede door het toegenomen SDG 3 onderzoek vanwege de coronapandemie. Dit duidt op meer aandacht voor grote maatschappelijke en duurzaamheid vraagstukken in het Nederlandse wetenschappelijke onderzoek.

⁴⁵ [Onderwijs over de Energietransitie en de circulaire economie](#)

⁴⁶ Dit resulteerde in een overzicht van bijna [80 best practices](#)

⁴⁷ De stijging op de SDG-publicaties is ruim 60% en daarmee beduidend groter dan de algemene [stijgende trend](#) in wetenschappelijke publicaties (stijging van ongeveer 10% van tussen 2015 en-2020).

In de grote onderzoeksagenda's, zoals de Nationale Wetenschapsagenda (NWA) en het missiegedreven topsectoren en innovatiebeleid zien we SDG-relevante thema's zoals gezondheid, energie, voedselzekerheid, water en biodiversiteit ook steeds vaker terugkomen. Daarbij worden deze thema's vaak enkel op nationaal niveau opgepakt en kan de verbinding van nationale uitdagingen met de mondiale problemen nog versterkt worden. Een mondiaal perspectief is wel onderdeel van het NWA-programma [SDG interacties en beleidsinterventies](#). In dit programma zijn in 2021 drie grote onderzoeksprojecten gestart gericht op de mogelijke relaties tussen vrouwenemancipatie en voedselveiligheid, tussen klimaatverandering en conflict en op de synergie en uitruil tussen afzonderlijke SDG's.

SDG onderzoek vraagt om een mondiaal perspectief en om interdisciplinair en vaak zelfs transdisciplinair onderzoek, waarbij de maatschappij nauw betrokken is. De Radboud Universiteit Nijmegen heeft daarom bijvoorbeeld als doelstelling in het duurzaamheidsbeleid opgenomen dat er in onderzoeksprojecten faculteitsoverstijgend samengewerkt wordt aan vraagstukken op het gebied van de SDG's. Het Radboud *Centre for Sustainability Challenges* (RCSC) is de hub voor al het onderzoek en onderwijs dat gerelateerd is aan de SDG's. De TU Delft probeert in haar *Delft Global Initiative* verschillende partijen binnen de universiteit samen te brengen om internationaal aan de SDG's te werken. In het Utrechtse *Pathways to Sustainability* programma zien we iets vergelijkbaars. Door expertise te bundelen, kunnen integrale oplossingen ontwikkeld worden die bijdragen aan een eerlijkere en duurzamere toekomst. Ook hier wordt nauw samengewerkt met bedrijven, overheden en andere kennisinstellingen.

De SDG's worden steeds vaker ingezet als kader voor het onderwijs. Vaak gebeurt dat in de vorm van nieuwe (interdisciplinaire) bachelor- of masteropleidingen, minoren of keuzevakken. De Radboud Universiteit Nijmegen besloot in 2021 dat duurzaamheid een [standaard onderdeel van het curriculum](#) van alle opleidingen wordt. Ook steeds meer studenten werken aan groene duurzaamheid via de zogenaamde [Green Offices](#). Het doel is om ervoor te zorgen dat de instelling verduurzaamt in al haar facetten. Inmiddels zijn er al 11 Green Offices aan de Nederlandse universiteiten en zijn er ook binnen hogescholen Green Offices opgezet.

De laatste jaren is er duidelijk meer aandacht voor het duurzaamheidsaspect in de bedrijfsvoering van universiteiten gekomen. Zo streeft de TU Delft naar een volledig duurzame campus in 2030, waar alle activiteiten CO₂ neutraal, circulair en klimaatbestendig zijn. De meeste universiteiten hebben doelstellingen voor het terugbrengen

van energieverbruik en afvalstromen en duurzamer inkopen. Ook worden maatregelen genomen voor minder (vlieg)reizen. Zo moet het reisbeleid van de Universiteit van Amsterdam ervoor zorgen dat in 2026 de CO₂-uitstoot van reizen is verkleind met ten minste 25% ten opzichte van 2019. Een groep wetenschappers publiceerde in 2021 in *The Lancet Planetary Health* een artikel over de ecologische voetafdruk van academisch reisgedrag. Hieruit volgde [een petitie](#) voor een meer doordacht reisbeleid in de wetenschap.

4. Conclusie en vooruitblik

Er zijn de laatste jaren vele mooie initiatieven op het gebied van duurzaamheid en de SDG's genomen. Toch zijn de SDG's nog lang niet overal integraal opgenomen in het onderwijsaanbod. De SDG's worden met name genoemd binnen de richtingen waar dit het meest voor de hand ligt, vooral in de groene sectoren, terwijl zij juist betrekking hebben op elke richting. Ook voor studenten is het belangrijk om de link tussen de SDG's en hun studie te kunnen leggen en op basis daarvan keuzes te kunnen maken voor hun studieprogramma. Het integraal opnemen van duurzaamheid in alle opleidingen (zoals aan de Radboud Universiteit Nijmegen) is een mooi voorbeeld van de brede toepasbaarheid van de SDG's. Voor betere verankering van de SDG's in het onderwijs is als eerste stap een grondige inventarisatie van de wijze waarop de SDG's zijn ingebed in het huidige onderwijsaanbod nodig. Het eerder genoemde rapport van Het Groene Brein en Leren voor Morgen is een aanzet daartoe, maar is gericht op slechts onderdelen van de SDG's. Het netwerk van milieuprofessionals (VVM) gaf in 2021 aan dat de traagheid van het formele onderwijsstelsel nog steeds verhindert dat de veranderingen die nodig zijn daadwerkelijk kunnen worden ingezet. VVM pleit er daarom in haar [actieagenda](#) voor om de duurzaamheidsaspecten veel beter in te bedden en zelfs om het duurzaamheidskenmerk verplicht op te nemen in het accreditatiesysteem.

Kansengelijkheid (SDG 10) blijft ook een issue dat in het onderwijs regelmatig terugkomt. Met name in het hoger onderwijs zijn veel groepen nog ondervertegenwoordigd en een betere kansengelijkheid in de eerdere fasen en betere doorstroommogelijkheden tussen de niveaus moeten de kansen voor deze groepen vergroten. Uit onderzoek van ResearchNed in opdracht van het Ministerie van OCW komt naar voren dat de invoering van het leenstelsel negatieve invloed heeft op het doorstroomgedrag van mbo studenten.⁴⁸ Dit speelt voornamelijk bij studenten met een

niet-Westerse migratieachtergrond en mannelijke studenten een rol, zij zien op tegen het aangaan van een studieschuld. De coronacrisis heeft ook verschillende effecten gehad voor verschillende groepen. In het mbo, meer dan in het hbo en op de universiteiten, hebben studenten studievertraging opgelopen. Om de negatieve effecten van de coronapandemie op kansengelijkheid aan te pakken heeft de overheid het Nationaal Programma Onderwijs gelanceerd. Het programma is bedoeld om de vertraging op het gebied van studie, onderzoek en het tekort aan stages aan te pakken en de impact van de maatregelen op het studentenwelzijn te beperken.

Met name bij de universiteiten is er op SDG 5 (gendergelijkheid) nog veel te verbeteren. Hoewel vrouwen inmiddels oververtegenwoordigd zijn in het aantal studenten en promovendi, geldt dat niet voor de hogere functies. In 2020 was 25,7% van de hoogleraren vrouw. Daarin zit een stijgende lijn, maar met deze groei zal het nog tot 2040 duren totdat de helft van de hoogleraren vrouw is. Daarnaast werken vrouwen vaker op tijdelijke contracten en zitten ze gemiddeld in lagere schalen dan de mannen. In het hogere management is verbetering te zien en is inmiddels 40% van alle college van bestuur-leden vrouw. Voor decanen van faculteiten is dat percentage echter maar 20%. Het hbo lijkt op het vlak van gendergelijkheid iets beter te presteren. Naar verhouding zijn er meer vrouwelijke lectoren (31% in 2018) dan vrouwelijke hoogleraren (25,7% in 2020).

⁴⁸ Rapport: [Dalende doorstroom mbo-hbo](#): waarom stroomt een steeds kleiner aandeel van de mbo-studenten door naar het hbo? ResearchNed (september 2020)

DEEL G: JONGEREN

Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van de Nationale Jeugdraad (NJR)

Dit hoofdstuk reflecteert op de nationale SDG-voortgang, vanuit het perspectief van Nederlandse jongeren. In de leeftijd 12 tot 30 jaar zijn er bijna 4 miljoen jongeren in Nederland, waarvan een groot deel formeel vertegenwoordigd is in de achterban van NJR via 39 lidorganisaties (eveneens jongerenorganisaties) en meer dan 20 projecten. Voor dit hoofdstuk zijn de lidorganisaties, het NJR-bestuur, de jongerenvertegenwoordigers en de medewerkers van verschillende projecten geconsulteerd. Daarnaast is er een enquête uitgezet naar het NJR-jongerenpanel internationale zaken, waar ruim vijftig reacties uit zijn gekomen van jongeren verspreid over Nederland.

Op verschillende thema's die jongeren belangrijk vinden geeft dit hoofdstuk aanbevelingen aan het kabinet, beleidsmakers en andere stakeholders vanuit jongerenperspectief om vooruitgang op de SDG's te versnellen. De thema's zijn gekozen op basis van de jongerenconsultaties en beslaan; mentale gezondheid (SDG 3); kansen(on)gelijkheid (SDG 10); bestaanszekerheid (SDG 8, 11) en jongereninspraak (SDG 16). In het algemeen zien we dat beleid voor jeugd en jongeren vaak verkokerd en versnipperd en bovendien probleemgestuurd is. Het is nodig om prioriteit en aandacht te geven aan jongeren op een holistische manier. Om deze reden is het advies aan het kabinet om een Nederlandse jeugdstrategie te ontwikkelen.⁴⁹

1. De mentale gezondheid van jongeren onder druk

De coronapandemie en de maatregelen om het virus in te dammen raakten de mentale gezondheid van jongeren hard. De coronacrisis heeft bestaande knelpunten waar jongeren al tegenaan liepen verder uitvergroot, waaronder zorgen over klimaat (SDG 13), wonen (SDG 11.1), werken (SDG 8), studie (SDG 4) en geld (SDG 8). Hierdoor staat de mentale gezondheid (SDG 3.4) van jongeren onder druk.

Verschillende onderzoeken laten dit zien.⁵⁰ Hieruit blijkt bijvoorbeeld dat 51 procent van de studenten in het hoger onderwijs psychische klachten ervaart, van wie 12 procent in ernstige mate. Stress, prestatiedruk, slaapproblemen, eenzaamheid en gebrek aan sociale steun blijken factoren van invloed te zijn. Deze problemen spelen al meerdere jaren, maar de pandemie heeft hierop een versterkend effect gehad.

Daarnaast maken jongeren zich zorgen over de ernstige problemen in de gesloten jeugdzorg. Uit onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat 76% van de jongeren (tot 18 jaar) in de gesloten jeugdzorg meer psychische klachten heeft gekregen door hun plaatsing.⁵¹ In de gesloten jeugdzorg komen de meest kwetsbare jongeren terecht. Het is van groot belang dat deze jongeren een plek krijgen waar ze de juiste hulp kunnen ontvangen. Mede door de inzet van jongeren zelf staat hun mentale gezondheid meer dan ooit op de (politieke) agenda. Dit ervaren jongeren uit het geconsulteerde panel als een belangrijk succes van 2021. Het vormt ook een goed voorbeeld van het feit dat problemen lang onzichtbaar blijven voor politici en beleidsmakers als er niet goed naar jongeren wordt geluisterd. Aanbevelingen om de ontstane druk op de mentale gezondheid van jongeren te verlichten en ook preventief te werken aan het mentale welzijn van jongeren:

- Zorg dat alle jongeren op school leren over mentale gezondheid, wat dat voor hen betekent en wat ze kunnen doen om die te versterken;
- Zet in op het verkorten van de wachttijden binnen de jeugd-GGZ en laat jongeren meepraten over hun eigen behandeling zodat deze aansluit bij hun behoeften;
- Zet in op het verkorten van de wachttijden voor transgenderzorg, geef transgender jongeren de regie over eigen gezondheidszorg (naar het informed consent principe) en betrek ze bij het vormgeven van beleid op deze zorg;

⁴⁹ Zie bijvoorbeeld de [jeugdstrategie van Duitsland](#) of de [Europese Jeugdstrategie](#)

⁵⁰ [SER jongerenplatform](#), Verkenning, Veelbelovend: Kansen en belemmeringen voor jongeren (januari 2022); [RIVM, Trimbos-Instituut en GGD GHOR Nederland](#), Monitor Mentale gezondheid en Middelengebruik Studenten hoger onderwijs. Deelrapport I: Mentale gezondheid van studenten in het hoger onderwijs (november 2021); [CBS](#), Welzijn en stress bij jongeren in coronatijd (december 2021); [SCP](#) Wat maakt Het Verschil?: Over het welzijn, de sociale relaties en de leefstijl van lesbische, homoseksuele en biseksuele jongeren (december 2021).

⁵¹ [Het Vergeten Kind](#), "Ik ben het niet waard, dus droppen ze mij maar hier"; Een onderzoek naar de ervaringen van jongeren in en na de gesloten jeugdzorg (januari 2022)

- Verlaag de prestatiedruk, bijvoorbeeld door (tijdelijk) af te stappen van de inzet op nominaal studeren, maar ook breder binnen het basis- en voortgezet onderwijs;
- Laat ervaringsdeskundige jongeren in de GGZ meepraten over beleid op het gebied van mentale gezondheid en zet ervaringsdeskundigen in om jongeren te ondersteunen in aanvulling op de al bestaande hulpverlening;
- Zet een feedbacksysteem op voor jongeren binnen (gesloten) jeugdzorginstellingen, luister naar de ervaringen van deze jongeren bij het vormen van beleid. De gesloten jeugdzorg mag pas worden gesloten op het moment dat er een goed alternatief is.

2. Kansen(on)gelijkheid, kwaliteitsonderwijs en een leven lang ontwikkelen

We zien in Nederland dat er niet alleen ongelijkheid bestaat tussen generaties, maar ook tussen jongeren onderling (SDG 10). Deze ongelijkheid is zichtbaar in het onderwijs, maar ook in de ontwikkeling die buiten scholen omgaat: de kansen die jongeren krijgen worden nog altijd voor een groot deel bepaald door waar en onder welke omstandigheden ze opgroeien.⁵²

Onderwijs

Het huidige Nederlandse onderwijssysteem is van relatief hoge kwaliteit, maar toch profiteren bepaalde groepen hier meer van dan andere, achtergestelde groepen. Ook de coronacrisis heeft hierin een rol gespeeld, omdat de nadelen van thuisonderwijs groter zijn voor kwetsbare groepen die zich in een minder goede thuissituatie bevinden.⁵³ Uit verschillende publicaties van de SER blijkt dat de sociaaleconomische achtergrond van ouder(s) veel invloed heeft op de school- en studieloopbaan van jongeren en de kansen die ze in deze periode krijgen (SDG 4.5).⁵⁴ Hetzelfde geldt voor jongeren met een chronische aandoening of met ouders met een niet-westerse migratieachtergrond. Onderwijs is een belangrijk fundament voor de rest van het leven en daarom verdienen alle jongeren daarin gelijke kansen. Aanbevelingen om het onderwijs zo toegankelijk mogelijk te maken en kansen te creëren voor alle jongeren:

- Maak het onderwijs toegankelijk voor jongeren met een

- beperking door goede begeleiding, toegankelijkheid van gebouwen en (financiële) hulp, breng daarbij de regeling Individuele Studietoelage meer onder de aandacht;
- Neem geleerde lessen uit online onderwijs mee naar hybride vormen van onderwijs die de toegankelijkheid ten goede komen;
- Investeer extra in het onderwijs, zodat docenten de ruimte krijgen voor de ontwikkeling van al hun leerlingen en de opgelopen achterstanden door de coronapandemie;
- Compenseer de groep studenten die door het leenstelsel schulden hebben opgebouwd op toereikende wijze, in samenspraak met deze jongeren;
- Zorg voor kwalitatieve stages voor alle jongeren en doe onderzoek naar oplossingen om stagediscriminatie te voorkomen bij sollicitaties, zoals anoniem solliciteren en maak stages voor iedereen toegankelijk door alle stages betaald te maken;
- Zorg dat het onderwijs aansluit op de vaardigheden en competenties die de huidige en toekomstige arbeidsmarkt van jongeren vraagt. Focus op de behoeften van jongeren in de huidige maatschappij en zet in op burgerschap en mediawijsheid (SDG 4.7)
- Moderniseer seksuele vorming in het onderwijs op basis van behoeftes van jongeren, met seksuele en genderdiversiteit als uitgangspunt en aandacht voor 'het communiceren van wensen en grenzen'. Betrek jongeren bij de vormgeving hiervan.

Een leven lang ontwikkelen

Persoonlijke ontwikkeling en het opgroeien in een stimulerende en gezonde omgeving is essentieel voor alle jongeren, maar niet voor iedereen vanzelfsprekend (SDG 4.2). Vooroordelen en discriminatie op basis van gender, afkomst, seksuele voorkeur of denkwijze, maar ook de plek waar je opgroeit, psychische problemen, en beperking of een chronische aandoening kunnen leiden tot minder kansen voor specifieke (groepen) jongeren (SDG 10.2). Daarom moet er niet alleen ingezet worden op ontwikkeling binnen scholen, maar ook daarbuiten. Aanbevelingen om ontwikkeling naast school te stimuleren:

- Ondersteun jongerenorganisaties financieel en creëer zo een sterke en toegankelijke basis voor jongeren om zich via extra-curriculaire activiteiten, bijvoorbeeld bestuurswerk of vrijwilligerswerk, verder te ontwikkelen;
- Zorg ervoor dat zelfontwikkeling en studeren toegankelijker wordt voor jongeren, ook nadat zij een opleiding hebben afgerond;
- Investeer in een gezonde leefomgeving en sportvoorzieningen voor kinderen en jongeren, specifiek in achterstandswijken;
- Creëer werkervaringsplekken voor jongeren met een chronische aandoening of licht verstandelijke beperking, bijvoorbeeld door middel van subsidies.

⁵² [SER jongerenplatform](#), Verkenning, Veelbelovend: Kansen en belemmeringen voor jongeren in 2021 (januari 2022)

⁵³ [Nederlands Jeugdinstuut](#), Effect van corona op jeugd, gezin en jeugdveld: een literatuuroverzicht (2021)

⁵⁴ [SER](#), Gelijke Kansen in het Onderwijs: Structureel investeren in kansengelijkheid voor iedereen (2021);

[SER jongerenplatform](#) Verkenning, Veelbelovend: Kansen en belemmeringen voor jongeren in 2021 (januari 2022)

3. Bestaans(on)zekerheid

Het afgelopen jaar gingen jongeren massaal de straat op om te protesteren. Of het nu gaat om de klimaatcrisis, de wooncrisis, het afwenteleffect van huidig beleid op toekomstige generaties of het [compensatieprotest](#); jongeren maken zich zorgen over hun toekomst en ervaren bestaansonzekerheid (SDG 8, 11 en 13).

Klimaatrechtvaardigheid

Veel jongeren maken zich zorgen over het huidige klimaatbeleid en de gevolgen hiervan. Jongeren waren een grote drijvende kracht achter de klimaatmars in Amsterdam op 6 november 2021 (SDG 13). Om politici te adviseren over het inrichten van toekomstbestendig klimaatbeleid, heeft de Jonge Klimaatbeweging (JKB) een [zevenpuntenplan](#) overhandigd aan Tweede Kamerleden in aanloop naar de klimaattop in Glasgow (SDG 13.2). Een belangrijk speerpunt in dit plan is de 'Generatietoets' die beleidsvoorstellen toetst op effecten voor toekomstige generaties. Deze toets, waar vele jongeren-(organisaties) zich voor hebben ingezet, is opgenomen in het huidige coalitieakkoord. Dit is een stap in de goede richting, maar nu is het tijd om de generatietoets ook echt tot uitvoer te brengen. Aanbevelingen om samen met jongeren beleid te maken voor een duurzame toekomst:

- Zet zo snel mogelijk de Generatietoets in werking voor klimaatbeleid en wetgeving. Laat jongeren meedenken over de invulling van de toets en geef ze een plek in de uitvoering;
- Garandeer een duurzame, eerlijke en leefbare wereld voor toekomstige generaties. Pas de SDG-toets toe op al het nieuw beleid en wetgeving en toets ook de initiatieven die worden gefinancierd vanuit de Groeiagenda en het Investeringsfonds aan de SDG's;
- Verzoek het Internationaal Gerechtshof om [advies](#) over de rechten van toekomstige generaties in het licht van klimaatverandering, via een resolutie bij de Algemene Vergadering van de VN;

Wonen en werken

Dat jongeren bij economische tegenwind als eerste worden geraakt, komt duidelijk naar voren in de verkenning van het SER Jongerenplatform van 2022 (SDG 8). Ook blijkt 63% van de jongeren met een chronische aandoening belemmeringen te ervaren in het werk. De arbeidsmarkt is onvoldoende inclusief. (SDG 8.5). CNV Jongeren heeft hiertoe [Jong en Kwetsbaar](#) opgericht, een projectteam dat jongeren in een kwetsbare positie een beter perspectief op de arbeidsmarkt biedt (SDG 8.6). Ook worden jongeren door de wooncrisis hard geraakt (SDG 11.1). Studentenwoningen worden onbetaalbaar, huur- en koopprijzen stijgen tot exorbitante hoogtes. Daarnaast blijven afgestudeerde jongeren nog lang na afstuderen in hun studentenkamer

wonen.⁵⁵ Veel jongeren willen een start maken op de huizenmarkt, maar hebben niet de kans om een huis te kopen of te huren. Aanbevelingen om de arbeids- en woningmarkt voor jongeren toegankelijker en duurzamer te maken:

- Zorg voor meer zekerheid op de arbeidsmarkt, en verklein de kloof tussen vaste en flex contracten;
- Maak gebruik van de beschikbare capaciteit onder jongeren en verplicht het betalen van stages, werkplekken en traineeships gericht op een duurzame en inclusieve toekomst;
- Verbeter de financiële zelfstandigheid van jongeren met een realistisch minimumloon en besteed meer aandacht aan de overgang van minderjarig naar volwassen;
- Bouw aan een eerlijk, eenvoudig en evenwichtig pensioenstelsel wat begrijpelijk is voor jongeren en waarbij ook de belangen van jonge en toekomstige generaties worden meegewogen;
- Zet een structurele aanpak op voor het verminderen van jeugdwerkloosheid, in plaats van incidentele maatregelen;
- Zorg voor voldoende studenten- en starterswoningen; in steden, maar ook daarbuiten. Maak deze woningen toegankelijk voor de meest kwetsbare jongeren.

4. Inspraak en conclusie

Betekenisvolle jongereninspraak is belangrijk en dat wordt ook steeds meer ingezien (SDG 16). Zo hadden jongeren in het afgelopen jaar voor het eerst in de geschiedenis een rol tijdens het formatieproces, is de [Youth Advisory Committee](#) gestart vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken en is de Generatietoets is opgenomen in het Coalitieakkoord. Dit zijn mooie stappen. Tegelijkertijd zien we dat deze successen ook uitdagingen met zich meebrengen: jongeren zitten aan tafel, maar dit is niet genoeg. Het jongerenperspectief moet structureel meegenomen worden in de ontwikkeling en uitvoering van beleid. Voor de uitdagingen die in dit hoofdstuk geschetst worden, kunnen slechts duurzame oplossingen tot stand komen als beleids- en besluitvormingsprocessen inclusief zijn, en jongeren dus betekenisvol kunnen participeren. Aanbevelingen voor het kabinet om betekenisvolle jongerenparticipatie en –inspraak te verbeteren:

- Verlaag de stemleeftijd naar 16 en integreer dit met maatschappijleer en burgerschapsonderwijs, doe een experiment met verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd bij de Europese verkiezingen in 2024;
- Organiseer en maak financiering vrij voor structurele en betekenisvolle jongerenparticipatie op lokaal, nationaal

⁵⁵ [SER jongerenplatform](#), Verkenning, Veelbelovend: Kansen en belemmeringen voor jongeren in 2021 (januari 2022)

en internationaal niveau. Geef dit vorm met een inclusief proces en zet de Generatietoets op al het beleid in werking;

- Leg het bestaan en belang van jongerenbelangenorganisaties wettelijk vast en versterk hun positie door middel van duurzame financiering;
- Formuleer een nationale SDG-strategie met concrete actiepunten voor ieder ministerie inclusief een strategie om jongeren daarin te betrekken. Koppel deze aan de Generatietoets en het Nationaal Groeifonds (SDG 17);
- Zet in op een internationale Generatietoets binnen VN-context (en EU-context) zodat ook het beleid binnen multilaterale fora wordt getoetst op effecten op huidige en toekomstige generaties;
- Investeer in het betrekken van jongeren op en uit het Caraïbisch deel van het Koninkrijk bij beleid.

In dit hoofdstuk zien we hoe verschillende problemen waar jongeren tegenaan lopen een grote samenhang vertonen: deze problemen zijn alleen structureel op te lossen als jongeren mogen meebeslissen over oplossingen. Jongeren alleen laten aanschuiven aan de besluitvormingstafel is niet genoeg, het is belangrijk dat er ook echt geluisterd wordt naar jongeren en dat hierover wordt teruggekoppeld. Alleen zo kunnen we de SDG's behalen en samen een duurzame toekomst tegemoet gaan.

DEEL H: MENSENRECHTEN

Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van het [College voor de Rechten van de Mens](#)

In deze bijdrage gaat het College voor de Rechten van de Mens (het College) kort in op het belang van mensenrechten bij het behalen van de SDG's. Daarnaast zal het College specifiek ingaan op persvrijheid en het recht op vrijheid van meningsuiting. Dit recht is direct relevant voor het behalen van SDG 16: Vrede, justitie en publieke diensten.⁵⁶ Steeds vaker krijgen journalisten en andere mensen die zich uiten in de media in Nederland te maken met intimidatie en geweld waardoor zij niet goed hun werk kunnen doen. Hierdoor wordt het recht op vrijheid van meningsuiting van deze groep onder druk gezet. Ook de mogelijkheden van burgers om informatie te ontvangen wordt hierdoor geraakt. Immers wordt hen informatie onthouden als journalisten en opiniemakers hun mening en kennis niet meer delen. Hiermee komt het behalen van SDG 16 ook in gevaar. Dit hoofdstuk gaat zowel in op de positie van journalisten als andere mensen die zich in de media uiten. Om deze laatste groep aan te duiden zal voor de leesbaarheid het begrip 'opiniemaker' gebruikt worden. Hiermee worden echter ook mensen bedoeld die zich in de media uiten zonder een opinie te geven, denk aan een wetenschapper of een arts.

1. Mensenrechten zijn essentieel voor het behalen van de SDG's

Mensenrechten vormen een leidend kader voor de SDGs. Agenda 2030, waarin de VN-lidstaten de SDG's hebben vastgelegd, noemt het verwezenlijken van mensenrechten als één van de ambities van de SDG's. Uit een inventarisatie van het Deense mensenrechteninstituut blijkt dat ongeveer 90 procent van de SDG-targets een afspiegeling zijn van internationale mensenrechtenverplichtingen.⁵⁷ Zo is toegang tot adequate, veilige en betaalbare huisvesting opgenomen in SDG 11 subdoel 1 en eerder ook als mensenrecht vastgelegd in artikel 11(1) van het [Internationale Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten](#). Mensenrechten scheppen de randvoorwaarden die nodig zijn voor duurzame ontwikkeling. Zo zijn de subdoelstellingen van SDG 16 (Bevorderen van vreedzame en inclusieve samenlevingen met het oog op duurzame ontwikkeling, verzekeren toegang tot justitie voor iedereen en creëren op alle niveaus doeltreffende, verantwoordelijke en open instellingen.), waaronder representatieve besluit-

vorming, niet mogelijk zonder het recht op vrijheid van meningsuiting en het daarmee samenhangende recht op informatie. Immers zijn deze rechten essentieel om je mening te vormen, te stemmen voor representatieve organen als de Tweede Kamer, en in het algemeen te participeren in het maatschappelijke debat. Hierbij is het ook noodzakelijk dat journalisten goed hun werk kunnen doen. Het is dus van essentieel belang om de mensenrechten onderdeel te maken van het behalen van de SDGs. De Adviesraad Internationale Vraagstukken adviseert om mensenrechten bij duurzame ontwikkeling een centrale plaats te geven.⁵⁸ Ondanks de gelijkenissen zijn er ook verschillen tussen mensenrechten en SDG's. De mensenrechten zijn vastgelegd in internationale verdragen. De overheid heeft zich daarmee niet alleen gecommiteerd aan een ambitie, maar zich verplicht om de mensenrechten te respecteren, te beschermen en te verwezenlijken. Daarnaast kan iedereen zich ook individueel beroepen op de mensenrechten.

2. SDG 16 en intimidatie van mensen die zich uiten in de media

Het verzekeren dat burgers toegang tot informatie hebben (subdoel 10) en het bevorderen van de rule of law (de rechtsstaat, subdoel 3) zijn belangrijke onderdelen van SDG 16. Journalisten en opiniemakers spelen hierin een belangrijke rol. Zij vergaren en verspreiden informatie, inzichten, ideeën en meningen en leveren zo een belangrijke bijdrage aan het maatschappelijk debat. In een democratische rechtsstaat moet ruimte zijn voor verschillende meningen en stevige discussies daarover. Meningen moeten ook in de media verspreid en geuit kunnen worden, zowel door journalisten als door anderen die zich in de media uiten, zoals columnisten, wetenschappers en politici. Er is een stijging zichtbaar van incidenten die gevolgen hebben voor de persvrijheid volgens de [Media Freedom Rapid Response Monitor](#). Journalisten en opiniemakers krijgen steeds vaker te maken met agressie en intimidatie. Dit varieert van bedreiging per mail, brief of op sociale media tot het [gooien van een molotovcocktail door het raam](#), of het [opzoeken van publieke figuren bij hun woonadres](#). Deze trend is zorgelijk, omdat het raakt aan de fundamenten van de democratische rechtsstaat en gevolgen heeft voor het genot van mensenrechten, zoals toegang tot informatie.

⁵⁶ Zie voor meer informatie deze [uitlegvideo](#) van UNESCO

⁵⁷ [Human Rights and the 2030 Agenda for Sustainable Development](#), the Danish Institute for Human Rights (2018)

⁵⁸ [Duurzame Ontwikkelingsdoelen en Mensenrechten: een noodzakelijk verbond](#) Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) Advies 110 (10 mei 2019)

3. Toename van intimidatie en agressie

De bedreiging en agressie richting journalisten neemt de laatste jaren toe, zowel wereldwijd als in Nederland. De precieze omvang van het probleem is niet goed in absolute getallen uit te drukken. Toch zijn er wel aanknopingspunten, zoals recent onderzoek in opdracht van PersVeilig⁵⁹ waarbij vragenlijsten zijn verspreid onder journalisten in 2017 en 2021. Waar in 2017 ruim zes op de tien journalisten aangaf te maken te hebben gehad met een vorm van agressie of bedreiging, is dit in 2021 gestegen naar acht op de tien journalisten. Naast een toename in het aantal incidenten lijkt ook de frequentie van de agressie toe te nemen. In 2017 gaf 18 procent van de journalisten aan maandelijks of vaker te maken te hebben met agressie en bedreiging, terwijl dit in 2021 is gestegen naar 29 procent. De agressie rondom de coronapandemie valt hierbij in negatieve zin op. Tijdens de avondklokken en verschillende coronademonstraties werden aanwezige journalisten bekogeld met vuurwerk of stenen, verbaal bedreigd of achtervolgd door releshoppers. Daarnaast ontvangen journalisten die over corona schreven vrijwel standaard een stortvloed aan negatieve reacties. Deze reacties gaan van kwaad tot erger: het betreft beledigingen, scheldpartijen, verwensingen, bedreigingen en zelfs doodsb bedreigingen.

Niet alleen journalisten krijgen te maken met agressie en bedreiging. Ook andere opiniemakers worden geconfronteerd met agressie en bedreiging. Zo blijkt uit de [Monitor Integriteit en Veiligheid](#) dat het aantal bedreigingen van politici toeneemt. Onderzoek van naar online haat van die vrouwelijke politici ontvangen laat zien dat 10 procent van de tweets gericht aan vrouwelijke politici haat of agressie bevat.⁶⁰ Ook experts en wetenschappers die zich uiten in de media krijgen te maken met bedreiging en agressie. Uit een [enquête](#) onder wetenschappers blijkt dat 43 procent intimiderende reacties te ontvangt na deelname aan het maatschappelijke debat. Dit varieert van scheldpartijen en beschuldigingen tot dreigementen en fysieke intimidaties. Zeker tijdens de coronapandemie zijn medische experts vaker zichtbaar in de media. De toegenomen bekendheid van deze personen zorgt ook voor meer negatieve aandacht, waaronder het ontvangen van (doods)bedreigingen.

⁵⁹ [Agressie en bedreiging richting journalisten 2021](#), onderzoek I&O research in opdracht van PersVeilig (2021)

⁶⁰ [Haat tegen vrouwelijke politici ondermijnt de democratie](#), Groene Amsterdammer (maart 2021)

4. Gevolgen voor toegang tot informatie en de impact van desinformatie

Als personen die zich uiten in de media te maken krijgen met agressie en bedreiging heeft dit invloed op hun gedrag en de manier waarop zij hun werk uitoefenen. Zo geven journalisten aan dat zij in sommige gevallen hun woorden zorgvuldiger kiezen of niet langer over bepaalde onderwerpen schrijven. Daarnaast vermijden sommigen bepaalde locaties en evenementen volgens het eerder genoemde onderzoek in opdracht van PersVeilig. Voor politici, experts en wetenschappers geldt dat agressie en bedreiging er voor kan zorgen dat zij zich niet meer vrijelijk durven uit te spreken en optredens in de media vermijden. Ook weerhoudt het mensen om politiek actief te worden. Anderzijds kunnen juist de mensen die zich in de media uiten ook bijdragen aan het creëren van een onveilig klimaat. Zo blijkt dat politici zich in sommige gevallen uitdrukkelijk tegen journalisten of wetenschappers keren, bijvoorbeeld via hun sociale media-kanalen. [De Nederlandse Vereniging van Journalisten](#) heeft aangegeven dat dit soort uitspraken door mensen gezien kan worden als een rechtvaardiging voor agressie tegen journalisten. Dit heeft gevolgen voor het recht van burgers om informatie te ontvangen. Als journalisten en andere media-actoren zich niet meer (volledig) durven te uiten krijgen burgers geen volledig beeld van wat er speelt in de samenleving en hoe de overheid functioneert. Het is dan ook belangrijk dat de overheid maatregelen neemt om agressie en bedreiging tegen journalisten en opiniemakers te voorkomen. Een positieve ontwikkeling in dit kader is bijvoorbeeld de oprichting van 'PersVeilig'. PersVeilig zet zich in om de positie van journalisten te versterken tegen geweld en agressie op straat, op social media en/of via juridische claims. Ook de ontwikkeling van wetgeving om 'doxing', het ongewenst publiceren van persoonsgegevens zoals het woonadres, strafbaar te stellen is een positieve ontwikkeling.

Dankzij technologische ontwikkelingen is het aanbod van media toegenomen. Er zijn online meer nieuwsbronnen beschikbaar wat ook meer diversiteit in (politieke) duiding van het nieuws oplevert. Deze ontwikkelingen maken het ook mogelijk om misinformatie en desinformatie te verspreiden. Covid-19 heeft een breed scala aan desinformatie en misinformatie losgemaakt, van falsificaties van berichtgeving van de NOS en de Rijksoverheid tot complottheorieën. Zo doen [misleidende berichten](#) over coronamedicijnen en waarschuwingen tegen bepaalde middelen de ronde op sociale media en in chats. Dit brengt verschillende risico's met zich mee. De [Europese Commissie](#) noemt onder andere het gevaar dat het vertrouwen in de digitale en traditionele media door

desinformatie vermindert. Daarnaast schaadt het de democratie, omdat mensen minder in staat zijn weloverwogen beslissingen te nemen. Het verspreiden van desinformatie kan het werk van journalisten en andere media-actoren belemmeren. Bijvoorbeeld omdat het vertrouwen in de informatie die zij verspreiden wordt ondermijnd, of omdat zij zich niet meer vrij voelen hun werk te doen.

Een algemeen verbod op desinformatie is niet mogelijk. De overheid mag alleen optreden tegen de verspreiding van desinformatie en misinformatie als het gaat om strafbare uitingen zoals laster, bedreiging, aanzetten tot haat, geweld of discriminatie. Vooral nog ligt de nadruk van het overheidsbeleid op het nemen van preventieve acties en zet de overheid zich met name in voor bewustwording en mediawijsheid bij burgers. Niet alleen de overheid, maar ook online platforms en bedrijven spelen een rol in het tegengaan van desinformatie. Sommigen pakken deze rol ook in de vorm van zelfregulering. Daar kleven echter risico's aan vanuit het oogpunt van mensenrechten.⁶¹ Zo kan er sprake zijn van geprivatiseerde censuur, als onduidelijk is waarom zij overgaan tot het blokkeren of verwijderen van uitingen, of uitingen verwijderen die niet in strijd met de wet zijn, of willekeurig toepassen. Het is belangrijk dat de overheid pluralisme in de mediasector waarborgt en een gunstig klimaat creëert voor vrije meningsuiting en deelname aan het maatschappelijke debat. Het is dan ook positief dat de regering benadrukt dat wanneer platforms content verwijderen of personen blokkeren, ze transparant moeten zijn over de redenen daarvoor en die besluiten moeten motiveren. Platforms moeten daarnaast ook helder zijn over hun schorsingsbeleid, en betrokkenen moeten te allen tijde bezwaar kunnen maken tegen dit soort beslissingen.

5. Conclusie

Door intimidatie en geweld tegen mensen die zich in de media uiten staat het recht op vrijheid van meningsuiting en het daarmee samenhangende recht op informatie van burgers onder druk. De bescherming hiervan is onlosmakelijk verbonden met het behalen van SDG 16. Journalisten, opiniemakers, wetenschappers, politici en burgers moeten zich zonder angst kunnen mengen in het maatschappelijke debat. Zo niet, dan loopt ook het behalen van de SDG 16 in gevaar; de toegang tot informatie (subdoel 10) wordt immers gehinderd en daarmee de mogelijkheden van burgers om mee te doen in de representatieve democratie (subdoel 7) en de rechtsstaat (subdoel 3). Bij het meten van de vooruitgang van Nederland op de SDG's wordt op dit moment geweld tegen journalisten niet meegenomen in de jaarlijkse Monitor Brede Welvaart & SDG's van het CBS. Daarnaast beperkt de analyse zich met name tot subdoelen 16.1 en 16.2. Het is daarom van belang kritisch te blijven kijken naar de geboekte resultaten op SDG 16. De bescherming van het recht op vrijheid van meningsuiting van journalisten en opiniemakers is een centraal onderdeel van SDG 16.

⁶¹ Zie voor meer informatie [Instituut voor Informatierecht](#)

